

Gradnja dijaloga

IZABRANI PRIMJERI RADA NA
POMIRENJU U HRVATSKOJ



Gradnja dijaloga

Izabrani primjeri rada na
pomirenju u Hrvatskoj

UNDP Hrvatska
veljača 2016.
Autor: Goran Božičević
goranb@zamir.net

Impressum

GRADNJA DIJALOGA

Izabrani primjeri rada na pomirenju u
Hrvatskoj

AUTOR

Goran Božičević –suradnik Documente
– Centra za suočavanje s prošlošću

SURADNIK

Slaven Rašković - Documenta – Centar
za suočavanje s prošlošću

UREDнице

Sandra Vlašić
Jasmina Papa

REDAKTURA

Aida Bagić

RECENZENTI

dr. sc. Senada Šelo Šabić
Boris Pavelić

Copyright©2016

NAKLADNIK

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP)
Lomnička 2/1, Zagreb, Hrvatska
www.hr.undp.org

GRAFIČKO OBLIKOVANJE I NASLOVNICA
KUDOS studio

AUTOR FOTOGRAFIJE NA NASLOVNICI

Keith Michael Holmes / Arhiva Antiratne
kampanje Hrvatske

TISAK

Tiskara Zelina d. d.

NAKLADA

1000

ISBN 978-953-7429-52-2



Empowered lives.
Resilient nations.

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) je svjetska mreža UN-a za razvoj, organizacija koja zagovara promjene i povezivanje država sa znanjem, iskustvom te potencijalima kako bi se građanima omogućilo da izgrade bolji život. Djelujemo u 177 država, pomažući im da nađu vlastita rješenja za izazove globalnog i nacionalnog razvoja. Razvojem lokalnih kapaciteta, te se države oslanjaju na mrežu stručnjaka iz UNDP-a i široki raspon naših partnera.

Publikacija je nastala je u sklopu projekta 'Mapiranje inicijative pomirenja na Zapadnom Balkanu' koji su inicirali i vodili Odjel za političke poslove Ujedinjenih naroda (UN DPA) iz New Yorka, Regionalni ured Programa Ujedinjenih naroda (UNDP) u Istanbulu i uredi UNDP-a u Albaniji, Makedoniji (bivša jugoslavenska Republika), Kosovu (sukladno UN Rezoluciji 1244 (1999) Vijeća sigurnosti), Srbiji, Crnoj Gori, BiH te Hrvatskoj.

Kratki dijelovi ove publikacije mogu se reproducirati nepromijenjeni, bez odobrenja autora i pod uvjetom da se navede izvor.

U ovoj publikaciji iznesena su mišljenja autora i nužno ne predstavljaju službeno stajalište UNDP-a.

Sadržaj

7	1. Predgovor
9	2. Uvod
13	3. Pristup temi pomirenja
17	4. Proces odabira primjera, metodologija
19	5. Učenje iz odabranih primjera
27	6. Suodnos s regionalnom studijom
33	7. Izabrani primjeri
87	8. Trenutno stanje na polju pomirenja – viđenje autora studije
91	9. Zahvale
93	10. Recenzije

U kontekstu Hrvatske, kad govorimo o pomirenju, na što, po Vama, mislimo?¹

Mislimo na prihvaćanje službene istine o Domovinskom ratu, pokoravanje svih manjina većini i održanje mira uz pomoć "čišćenja" spornih pitanja pod tepih.

Ljiljana Gehrecke,² Vukovar

Opća javnost odmah pomisli na "jeftino pomirenje" sa Srbima, i to Srbima u korist.

Katarina Kruhonja, Osijek

Pomirenje je proces humanističke inkubacije u kojem zaraženo društveno tkivo prolazi kroz različite faze svog oporavljanja kako bi jednom uspjele transformirati svoj antagonizam spram različitosti (nacija, vjera, rasa, spolno opredjeljenje) u stanje o prihvatljivim razlikama među ljudima.

Branko Sekulić, Šibenik

Uspostavljanje dijaloga tamo gdje ga nema i tamo gdje se ne vidi potreba za dijalogom. Pomirenje je i odluka da dijalog nije potreban, jer nije komunikacija uvijek dijalog.

Mitre Georgiev, Bitola/Zagreb

¹ Odgovori na pitanja iz upitnika za regionalno istraživanje o pomirenju.

² Ljiljana Gehrecke, mirovnjakinja, dobitnica mirovnih nagrada, predsjednica Europskog doma Vukovar, napustila nas je u jesen 2015.

Prvi je uvjet pomirenja priznanje svojih promašaja prema Drugomu. Nadoknaditi štetu na način na koji će Drugi biti zadovoljan drugi je uvjet, a treći je davanje garancija kako se to više neće ponoviti. Tek tada onaj koji je pretrpio štetu, premda je mogao i oprostiti kako mržnja koja se obično rađa u srcu ne bi imala silno razoran utjecaj na njega i sve oko njega, može Drugomu, koji ga je povrijedio, dati ruku, jer u suprotnomu delikt nije kažnjen i čovjek ima teški osjećaj Nepravde. U svemu je naravno potrebna velika poniznost, a to znači realno viđenje sebe i drugog, što je već stvar mudrosti – do koje se dolazi teško i rijetko.

Nebojša Gunjević, Zadar

Pomirenje između dviju zaraćenih strana u Domovinskom ratu (Hrvati-Srbi)

Dragan Marin, Pakrac

Pogrešno pitanje – nema općeprihvaćene definicije tog pojma, različite društvene skupine će davati (izuzetno) različite odgovore.

Saša Milošević, Zagreb

Otvaranje dijaloga između ljudi različitih mišljenja; pronalazak nestalih osoba; podržavanje i obznajivanje pozitivnih primjera pomoći ljudi ljudima u teškim vremenima; vrijedni ekonomski projekti – mogućnost zapošljavanja ili samozapošljavanja

Veselinka Kastratović, Osijek



1. Predgovor

autor fotografije:
Nansen Dijalog Centar Osijek

Prikazom ovdje prikupljenih primjera rada na pomirenju u Hrvatskoj namjera nam je pozvati na razgovor, dijalog, neslaganje ili dopunu. Koga? Svakoga od nas kao pojedinca, kao instituciju, kao udrugu, kao onoga koji želi živjeti budućnost pomiren s prošlošću. Nadamo se da će uslijediti i konkretna akcija – daljnji rad na pomirenju u Hrvatskoj, rad na zajedničkoj budućnosti!

Istakla bih pritom dvije stvari koje bi trebalo imati na umu u radu na pomirenju.

Kao prvo, definiciju. Odabrala sam iz teksta jednu koja na jednostavan način objašnjava vrlo složen pojam: "Pomirenje nije vještina, niti znanje, nije ni projekt niti alat. Pomirenje je proces kroz koji se društvo kreće od podijeljene prošlosti do zajedničke budućnosti."

Kao drugo, na pitanje o tome koliko košta pomirenje, ponovno sam odabrala iz teksta odgovor koji je vrlo jednostavan: "Ne košta ništa više nego uobičajena izgradnja društva u kojem žive zadovoljni slobodni građani koji se ne boje rata niti njime prijet drugima. Pomirenje ne zahtijeva odvojeni novac. Ono zahtijeva zrelost društva, političku volju, to je ono što se najčešće primjećuje onda kada nedostaje."

I na kraju, pjesma pučkog pjesnika iz zbirke udruge LUČ iz Berka u istočnoj Slavoniji, koja kaže:

Vojislav Nikolić

Gdje su nestali ljudi

Srbi, Hrvati, Muslimani
Ustaše, četnici, partizani
Samo jedno pitanje budi,
A gdje su nestali ljudi.

Sandra Vlašić,

*predstojnica ureda UNDP-a u Hrvatskoj,
veljača 2016.*



2. Uvod

autor fotografije:
Keith Michael Holmes / Arhiva
Antiratne kampanje Hrvatske

Pomirenje je jedan od onih pojmova o kojima svi znamo barem dovoljno, ako ne i „sve“. Pomirenje je poput udaljene zvijezde, izaziva poštovanje kada o njemu govorimo, ali smatramo da je izvan našega životnog iskustva. Kao da će se desiti tek za mnogo godina, svakako ne sada i ne ovdje. Izaziva i nelagodu pa usporedba sa zvijezdom možda i ne stoji. O pomirenju se ne govori lako, opušteno, sa strašću, iako izaziva emocije, no često je to upravo bol, ili bar neki nedostatak, praznina.

Tema ovog teksta osvrta se na primjere projekata, aktivnosti i inicijativa usmjerenih prema pomirenju u Hrvatskoj od ljeta 1991. do danas. Ovaj se rad ne bavi razmatranjem o tome što pomirenje/pomirba jest, a što nije, iako i toga ima. Zasniva se na odabiru konkretnih primjera i njihovoj analizi, naučenim lekcijama, porukama koje nam taj odabir šalje. On je poput knjige koja se pojavljuje nakon filma, ovdje se prvo desio odabir, zatim detaljni opis za potrebe regionalne studije, a onda je autoru ponudeno da napiše izvještaj za Hrvatsku. Kad je već prikupljen bogat materijal, zašto ga ne predstaviti zainteresiranima u Hrvatskoj?

Materijal je prikupljen tijekom rada na projektu mapiranja pomirenja na zapadnom Balkanu koji su inicirali i vodili Odjel za političke poslove Ujedinjenih naroda (UN DPA) iz New Yorka, Regionalni ured Programa Ujedinjenih naroda (UNDP) u Istanbulu i uredi

UNDP-a u Albaniji, Makedoniji,³ Kosovu,⁴ Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini te Hrvatskoj. Priprema regionalne studije potaknuta je nizom procesa na raznim razinama UN-a. Počela je u studenome 2014. i nakon više od godinu dana izlazi u javnost, a slične se pripremaju istodobno za Cipar i Libanon. Novi se oružani sukobi otvaraju, a stari se ne zatvaraju, pa je nužno zapitati se – kako se (definitivno) okončavaju ratovi? Kako se dolazi do pomirenja? Kako postići suradnju među bivšim neprijateljima?

Za potrebe regionalnog istraživanja UN je u svakoj zemlji odabrao lokalne partnere. U Hrvatskoj su to bili Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću iz Zagreba te istraživač Goran Božičević.

Regionalnu studiju s obrađenih 176 primjera projekata, aktivnosti i inicijativa pomirenja pripremio je CEDEM – Centar za demokratiju i ljudska prava iz Podgorice u Crnoj Gori.⁵

Ovaj izvještaj za Hrvatsku treba svakako promatrati zajedno s tom regionalnom studijom, iz čijeg je stvaranja i proizašao. Na planiranju u Sarajevu u studenom 2014. godine dogovoreno je da se ne radi znanstvena studija nego izbor od 20 do 30 primjera projekata, aktivnosti ili inicijativa za svaku zemlju. Ostalo je u okviru ovlasti svakog istraživača, točnije bi bilo reći – izbornika, da sami odaberu koje će aktivnosti uvrstiti.

Odabrati trideset primjera za Hrvatsku nije nikakav problem, no napraviti odabir koji će biti pošten i svima prihvatljiv sve je samo ne lako. Riječ je o društveno nepriznatom polju, gdje more posvećenih pojedinaca i pojedinki na raznim razinama društva i države neumorno radi, najčešće nikakvo priznanje ne dobivajući. Spomenuti samo neke dodatna je nepravda tim ljudima, no izabrani primjeri nisu „najbolji“ ili „najvažniji“, jer takve kategorije nemaju smisla. O kriterijima će više riječi biti kasnije u tekstu.

Odabiranje primjera rada na pomirenju u Hrvatskoj, istraživačka aktivnost koja se odvijala od studenog 2014. do ožujka 2015. godine, veliko je učenje. Hrvatska je prva zemlja koja je u EU ušla s iskustvom nedavnog rata. Kako je on koincidirao s krajem hladnog rata, neke od pionirskih aktivnosti izgradnje mira UN-a, te drugih manjih i većih organizacija, odvijale su se baš u Hrvatskoj. Geografski položaj u Europi značio je i relativno lak dotok ljudskih i organizacijskih resursa iz drugih dijelova kontinenta, ekonomski bogatog, s tragičnim iskustvom dva svjetska te hladnog rata, ali i snažnim mirovnim pokretima. Sam projekt stvaranja EU naziva se projektom pomirenja. Istodobno, brine spoznaja da Hrvatska ne zna kako to iskustvo, znanje, taj ljudski potencijal iskoristiti. Postoji nejasna ideja o tome da „naša iskustva“ treba upakirati u model i ponuditi društvima koja su iz ratova nedavno izašla. U temelju tog pristupa leži zadovoljstvo do sada učinjenim, koje na žalost ne dijeli mnogo ljudi

³ bivša jugoslavenska Republika Makedonija

⁴ svako spominjanje Kosova u ovom tekstu je sukladno UN Rezoluciji 1244 (1999) Vijeća sigurnosti

⁵ Autor studije je dr. Miloš Bešić, profesor Fakulteta političkih nauka iz Beograda. Tijekom 2016. godine bit će objavljena pod naslovom *Learning From Reconciliation Initiatives in the Western Balkans*.

koji se problematikom pomirenja u Hrvatskoj bave. Hrvatskoj tek predstoji rad na pomirenju. Do sada je odrađen niz pripremnih radnji, uspostavila se normalizacija, procesi suočavanja s prošlošću intenziviraju se još od ranih 2000-ih. Ono što budi nadu zainteresiranost je ljudi čiji rad je odabran kao ogledan, da se ide dalje, na višu razinu, da se uspostavi novi moment radu na pomirenju. Ovaj tekst pisan je sa spoznajom da je mnogima samo spominjanje pomirenja odbojno, „diže tlak“, te zato nudi drugačije uvide. Ljudi i pristupi zastupljeni u ovoj studiji možda su skeptičniji od ostatka javnosti, sumnjičaviji prema laganim, brzim rješenjima, duboko uvjereni da je ovo zahtjevna i ozbiljna tema. Razlog više da se njom nastavimo baviti umnogostručnim kapacitetima.

Izveštaj za Hrvatsku, još više nego regionalna studija, ne pretendira biti znanstveni rad, niti objektivni izbor primjera, ukoliko je to moguće uopće. Osniva se na suradnji s kompetentnim i zainteresiranim osobljem ureda UNDP-a, konzultacijama s nizom dionika u radu na pomirenju u Hrvatskoj, podjednako iz civilne sfere i državnih institucija, te na više od dva desetljeća autorova iskustva na polju izgradnje mira u Hrvatskoj i zemljama zapadnog Balkana.

Koliko god izbor trideset projekata, aktivnosti ili inicijativa bio više ili manje reprezentativan, cilj mu nikako nije diskriminirati rad koji nije prezentiran, već naprotiv, pozvati na širi društveni dijalog o potrebi i načinima rada na pomirenju. Samim tim, definiranje, što pomirenje jeste a što nije, dolazi kao nužan prvi korak, uključujući upit – zašto ne termin „pomirba“? Odgovor su ponudili sudionici savjetovanja o izboru primjera iz Hrvatske, održanom 26. veljače 2015. godine: termin *pomirenje više se odnosi na proces koji traje dok se pomirba više shvaća kao završena činjenica*. Kako god, i ova dilema oslikava složenost i osjetljivost problematike te samog procesa odabira i opisa odabranih primjera.


Rad na pomirenju, čija se definicija mijenja od osobe do osobe tako da je uvriježeno u mirovnim i znanstvenim krugovima priznati da o njoj nema konsenzusa, osjetljiv je, često nevidljiv, gotovo uvijek nepriznat, praćen brojnim dilemama, a ponekad i opasan.

Nije moguće odabrati trideset primjera, a da se ne izostave neki jako bitni, niti ne spomenu važni, da se ne učini određena nepravda. U tom smislu ovaj izvještaj želi biti poziv na temeljitije „snimanje“ ovoga važnog područja, komplement nekim drugim istraživanjima,⁶ poticaj za komentare i kritike, no prije svega na akcije, podjednako među „običnim ljudima“ i na razinama javnih politika.

Izazove li ovaj rad pažnju, isprovocira li reakcije, potakne li okupljanja, inicira li neke nove suradnje, postignuto je više nego li se itko nadao.

.....

⁶ Na primjer, poput onoga koje je IRMO tijekom 2014. i 2015. godine proveo za Ministarstvo vanjskih i europskih poslova: Prikupljanje hrvatskih iskustava demokratske tranzicije – Uspostava okvira i uvjeta za međunacionalnu i međuvjersku pomirbu (www.irmo.hr/hr/projekti/collecting-croatian-experiences-democratic-transition-analysing-framework-conditions-inter-ethnic-inter-religious-reconciliation-prikupljanje-hrvatskih-iskustava-demokratske-tran/, 14.2.2016.).



3. Pristup temi pomirenja

autor fotografije:
Bachar Zeitoun /
Centar za mirovne studije

Recentno zanimanje za pitanja pomirenja nije pitanje trenda niti hira. Sklop je to niza aktivnosti, silnica, interesa unutar sustava UN-a i OESS-a, ali i van njih. Autor ove studije, kao član međunarodnog trenerskog tima na četverodnevnoj radionici za osoblje UN-a i OESS-a u srpnju 2014. godine u Švedskoj, imao je priliku podsjetiti se na složenost i zahtjevnost teme. **Kod pomirenja nema brzih rješenja, lakih odgovora.** Pomirenje je jedna od onih stvari koja određuje naše živote, svi imamo stav o njemu, no i izuzetno nizak nivo spremnosti da učimo o njemu. **Pomirenje ne možemo naučiti niti isplanirati.** To donatori ne znaju, ali počinju saznavati bar oni napredniji. Najbolji teoretičari pomirenja dolaze iz takozvanih „konfliktnih područja“, dugogodišnji su praktičari, nerijetko s izraženim smislom za humor koji služi prikriivanju cinizma, usmjerenom nikad prema složenosti pomirenja no često prema nadobudnim pokušajima nametanja, pojednostavljivanja, iskrivljanja.

No, možemo graditi okruženje u kojem će pomirenje biti moguće. Ohrabrivati i školovati one koji će se njime ozbiljno baviti, razotkrivati, smanjivati prostor laži ma koliko ugodne one ušima bile, iskopavati istine, što neugodnije i bolnije to pogodnije za pomirenje. Ono je poput kita koji se zatekao u našem vrtu. Možemo ga gurati no ništa nećemo postići. Ali ono što možemo jest dolijevati vodu, dolijevati more i tako stvarati uvjete da se kit pokrene, da otplovi.

Pomirenje nije ni vještina niti znanje, nije ni projekt niti alat. **Ono je možda najveći izazov koji ljudi kao društvena bića imaju – iskreno graditi zajedničku budućnost s onima s kojima dijeliš konfliktu, nasilnu zajedničku prošlost.** Zato se pomirenje niti može niti smije nametati, zato je teško međukorake planirati, ali mu se može pametno pristupiti.

Ova studija je primjer pristupa praktičara s dugogodišnjim stažem koji su koliko posvećeni toliko i pažljivi kada se termin pomirenje uopće spominje. Taj se pristup tek ima teorijski utemeljiti, najbliže ga je opisati kao "pragmatičan pristup pomirenju",⁷ mješavinu vjerskoga svjedočenja nenasilja, Gandhijeva stava "budi promjena koju želiš vidjeti" te inkluzivnog i horizontalnog pristupa kakav su njegovale hrvatske mirovne aktivistice okupljene u mreži Antiratne kampanje.⁸

Valja reći da pri odabiru primjera iz Hrvatske za studiju nije bilo jasno napisanih kriterija. Rukovodili smo se osjećajem, intuicijom, u podsvijesti akumuliranim iskustvom sa tisuća susreta, razgovora, radionica diljem Hrvatske, u svim zemljama zapadnog Balkana i šire. Pri izboru smo pokušali obratiti pažnju na tri skupine kriterija.

Na prvom mjestu riječ je o *mirovnim kriterijima* u smislu da izabrani primjer prenosi neku univerzalnu antiratnu poruku, istinsku, duboku, ne površnu. To podrazumijeva odsustvo bilo kakvog nasilja (strukturnog, kulturnog) ili opravdavanja nasilja; pijetet prema svim žrtvama, dostojanstvo žrtava, uključujući obitelji stradalih; razumijevanje istovremenog postojanja potencijala za zlo i dobro kod svakoga; odsustvo skrivenih namjera, manipulacije; određenu naivnost,⁹ vjeru da je „drugačiji svijet moguć“, vjeru u promjenu.

Nadalje, kao neku vrst *društvenih kriterija* uzeli smo u obzir zastupljenost različitih društvenih razina i društvenih grupacija; izgradnju uvjeta za pomirenje i društvene infrastrukture; rad otvoren, ili barem takav da ne zatvara vrata protivnicima i neistomišljenicima; rad *protiv struje* i dominantnog raspoloženje.

Naposlijetku, bili su važni i *praktični kriteriji* u smislu originalnosti te dostupnosti empirijskih podataka, izvještaja, evaluacija.

Imali smo pri tome na umu nekoliko definicija pomirenja. Citirajući Davida Bloomfielda, gosta Dana izgradnje mira - Miramidana 2009. u Grožnjanu: „Osnovni problem pomirenja jest da ne postoji suglasnost o tome kako ga definirati.“¹⁰ Podsjeća

⁷ Lampen, J. i Brian Philips (eds.) (2006.) *Endeavours to Mend: Perspectives on British Quaker work in the world today*. Quaker Books

⁸ Antiratna kampanja Hrvatske (ARK), mirovna mreža ljudsko-pravaških, feminističkih, zelenih i duhovnih inicijativa, osnovana 1991. godine.

⁹ Sofisticirana naivnost, pojam skovao Paul Stubbs opisujući grassroots pristup izgradnji mira u Hrvatskoj (<http://h-alter.org/vijesti/izgradnja-mira>, 14.2.2016.)

¹⁰ Bloomfield, D. (2006). *On Good Terms: Clarifying Reconciliation*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. Dostupno na: <http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2521/pdf/br14e.pdf>, 14.2.2016.

nas i na definiciju pomirenja, koju su svojedobno ponudili on i njegovi suradnici, kao „procesa kroz koji se društvo kreće od podijeljene prošlosti do zajedničke budućnosti” te, kako sam kaže, još korisnije: „procesa koji redizajnira odnose”.¹¹

Jedan od problema u definiranju pomirenja jest da se ono opisuje istodobno kao proces, ali i kao cilj.¹² Bloomfield, kao iskusni praktičar te priznati teoretičar, umnogome je utjecao i na naše poglede na pomirenje, tako i kad citira desetljećima najutjecajnijega mirovnog teoretičara: “Čak i Johan Galtung priznaje poraz: ‘Pomirenje je tema s dubokim psihološkim, sociološkim, teološkim, filozofskim te duboko humanim korijenima – i nitko stvarno ne zna kako ga uspješno ostvariti.’ Nitko, kako izgleda, stvarno ne zna niti kako ga učinkovito definirati.”¹³

Bliska su nam i razmišljanja južnoafričko-sjevernoirskog praktičara i teoretičara Brandona Hambera: “Na pomirenje gledamo kao na dobrovoljni čin koji ne može biti nametnut. Proces pomirenja općenito uključuje pet isprepletenih i povezanih polja/pristupa. Ona su:

1. **Razvijanje zajedničke vizije** međuovisnoga, poštenog društva. Sam razvoj vizije zajedničke budućnosti zahtijeva uključenost cijeloga društva na svim razinama. Dok pojedinci mogu imati različita mišljenja ili politička uvjerenja, artikulacija zajedničke vizije međuzavisnog, pravednog, jednakopravnog, otvorenog i raznolikog društva je kritični dio svakog procesa pomirenja.
2. **Priznavanje i suočavanje s prošlošću.** Potvrda povrede, gubitka, istine i patnje u prošlosti. Osiguranje mehanizama pravde, iscjeljenja, obnavljanja ili obeštećenja, dovođenja u prihvatljivo stanje (uključujući isprike ako su potrebne i korake prema naknadi). Graditi pomirenje znači da pojedinci i institucije priznaju svoju vlastitu ulogu u prošlim sukobima prihvaćajući i učeći iz njih na konstruktivan način koji će garantirati da se sukobi neće ponoviti.
3. **Izgradnja pozitivnih odnosa.** Gradnja odnosa ili njihova obnova nakon nasilnih sukoba ima u vidu probleme povjerenja, predrasuda, netolerancije u samom procesu, vodi ka prihvaćanju sličnosti i razlika, prihvaća i sudjeluje **s onima različitima od nas.**
4. **Značajna promjena kulture i stavova.** Promjene načina kako se ljudi odnose i koje stavove imaju prema drugima. Kultura podozrivosti, straha, nepovjerenja i nasilja se slama, a otvara se prostor u kojem ljudi mogu čuti jedni druge. Razvija se kultura poštivanja ljudskih prava i ljudske različitosti, stvara se okruženje u

.....

¹¹ Bloomfield, D., Barnes T. i Luc Huyse (eds.) (2003). *Reconciliation after Violent Conflict. A Handbook*. IDEA. Dostupno na: www.idea.int/publications/reconciliation/index.cfm, 14.2.2016.

¹² Bloomfield, D. (2006)

¹³ Bloomfield, D. (2006)

kojem svaki građanin postaje aktivni sudionik društva osjećajući svoju pripadnost tom društvu.

5. **Suštinska** društvena, gospodarska i politička **promjena**. Identificiraju se, obnavljaju ili prepoznaju i **transformiraju strukture**: društvene, ekonomske i političke koje su poticale sukob i otuđenje.¹⁴

.....
¹⁴ Hamber, B. i G. Kelly (2004) A Working Definition of Reconciliation. SEUPB & Democratic Dialogue. Dostupno na: http://brandonhamber.com/pubs_papers.htm, 14.2.2016.



4. Proces odabira primjera, metodologija

autor fotografije:
Bachar Zeitoun /
Centar za mirovne studije

Glavni cilj regionalne studije bio je istražiti stanje postkonfliktnih društava, identificirati glavne prepreke procesima pomirenja i najveće praznine u postojećim politikama te ponuditi preporuke za buduće aktivnosti.¹⁵ Istraživanje u svakoj zemlji nastojalo je mapirati glavne značajke i prepreke procesu pomirenja nakon (nasilnog, oružanog) sukoba. Korišten je „ekonomičan“ pristup zbog ograničenog vremena i resursa da bi pribavio korisne i primjenjive informacije donositeljima odluka, kreatorima politika te svima zainteresiranima za temu.

Korišten je pristup mješovite metode, kombiniranje kvalitativnog i kvantitativnog, s naglaskom na prvo. Radili smo analizu sadržaja, intervjuje i studije slučaja. Jedinica za analizu bila je je projekt/ aktivnost/ inicijativa (PAI) koja se analizirala posebno dizajniranima matricama, transformativnom (kvalitativnom) i strukturnom matricom, a odabrane su i studije slučaja.¹⁶ Transformativne matrice su

¹⁵ Bešić, M. (2016?). Learning From Reconciliation Initiatives in the Western Balkans.

¹⁶ Skraćeni opis iz regionalne studije.

kroz 11 pitanja¹⁷ zahtijevale vrlo konkretne podatke u konciznom obliku o svakom primjeru (PAI). Prvi set pitanja odnosio se na samo razumijevanje projekta, a drugi je pružio prostor za refleksiju o dostignućima, naučenim lekcijama, slabostima, uspjesima, preporukama. U izvještaju za Hrvatsku oslanjamo se uglavnom na podatke prikupljene transformativnim matricama.

Izbor primjera rađen je metodom prigodnog uzorka i grude snijega. Sam izbor prezentiran je u dva navrata, u Kući ljudskih prava te u uredu UNDP, tako da su predstavnici odabranih projekata mogli dati povratnu informaciju. Primjeri rada na pomirenju u Hrvatskoj obuhvaćaju 3 medijska projekta, 4 udruge civilnog društva, 6 reformi na državnoj razini te 17 primjera aktivnosti organizacija civilnog društva od čega su dvije sada u domeni nadležnog ministarstva. Obuhvaćeni vremenski period je od 1991. do danas dok su analizirani primjeri velikog raspona složenosti, trajanja i potrebnih financija. **Naglasak je više na primjerima izgradnje okruženja u kojem je pomirenje moguće, a manje na primjerima koji se smatraju „izravnim radom“ na pomirenju.** Otprilike polovica primjera ima prekograničnu ili regionalnu dimenziju, za trećinu se može reći da je inovativna, jedinstvena, i da donosi nove, kreativne pristupe.

Sam rad na studiji izazvao je niz pozitivnih reakcija. Moćno je bilo okupiti zajedno predstavnike raznih udruga, državnih institucija od kojih su mnogi bili iznenađeni da je njihov rad sagledan kao doprinos pomirenju. Ostaje otvoreno pitanje definiranja samog pomirenja, izlaska iz ukopane pozicije “neka prvo oni naprave pa ćemo onda mi”, daljnjeg oslobađanja javnog prostora od zatvorenog nacionalističkog diskursa koji štetu donosi prije svega samim Hrvatima jer nas je naprosto najviše. Zastoj u radu na pomirenju reflektira se i kao zastoj u napretku na ostalim poljima, a kada ne idemo naprijed tada idemo nazad.

Studija ukazuje na postojanje bogatih, specifičnih, no i univerzalnih, iskustava, znanja i resursa u Hrvatskoj, no povezanih regionalno, europski i svjetski. **Uspostavom dogovorenih mirovnih politika, prostora/ tijela koja ih mogu ostvarivati, suradnjom unutar društva, veliki se pomaci i dobici mogu ostvariti na prevenciji nasilja, saniranju ratnog nasljeđa, društvenom razvoju na svim poljima.**

.....

¹⁷ Transformativna matrica ima 11 pitanja: 1. Koji su koncepti/ terminologija korišteni u PAI kao sinonim za pomirenje (npr. socijalna kohezija, izgradnja mira, suočavanje s prošlošću, izgradnja tolerancije itd.)? 2. Koja je izrečena ideja PAI? 3. Opišite ukratko politički krajolik i društvenu atmosferu u doba kada se PAI odvijao. 4. Molimo vas na najkraći mogući način opišite PAI. 5. Koji bi bio glavni doprinos? 6. Koje su glavne slabosti? (izrečene eksplicitno ili vaše viđenje, napomenite) 7. Što je trebalo napraviti da učinci PAI budu značajniji? 8. Postoje li primjeri dobrih praksi u PAI koje bi preporučili za ubuduće? Što možemo naučiti iz ovoga Projekta? 9. Da li je ovo primjer kojega biste preporučili da se iznova radi? Zašto? 10. Što još treba napraviti, nevezano uz ovaj PAI, s ovim specifičnim pitanjem vezano uz pomirenje? 11. Imate li još nešto za dodati uz ovaj PAI?



5. Učenje iz odabranih primjera

autor fotografije:
Keith Michael Holmes / Arhiva
Antiratne kampanje Hrvatske

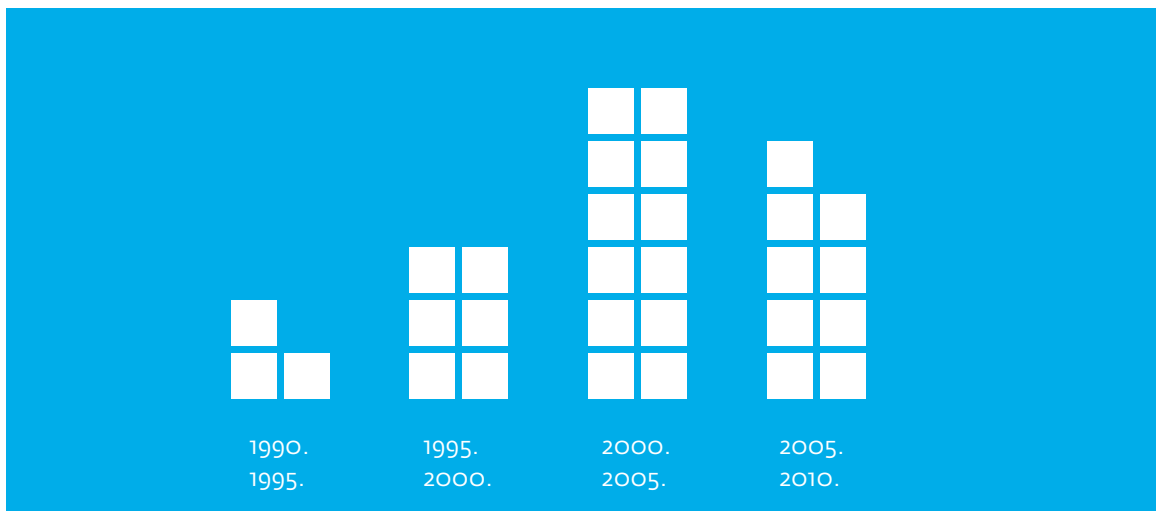
Zanimljivo je usporediti nalaze regionalne i nacionalnih studija. Ono što autor ove studije nije mogao primijetiti, upravo zbog svog iskustva a ne usprkos njemu, izrazito je vidljivo u regionalnoj studiji: **Ne postoje ni nacionalne niti regionalna strategija/plan rada na pomirenju.** Ta "odsutnost" nosi niz implikacija, kako detaljno elaborira Miloš Bešić, među kojima su neke: odsutnost vizije, nemogućnost praćenja procesa i evaluiranja učinaka, nepostojanje suradnje među važnim akterima/ institucijama, nemogućnost planiranja, odsustvo obaveza nadležnih tijela.

Radeći na odabiru primjera rada na pomirenju u Hrvatskoj primijetili smo sljedeće:

1. **Odabrani primjeri nisu iscrpljeni**, aktualni su, a nalaženje primjerenog oživljavanja, nastavljanja, repliciranja, podržavanja, može mnogo pridonijeti procesima pomirenja. Možda i ova studija potakne, oživi neke od sjajnih primjera. Ima kvalitetnog rada, no nema ga dovoljno. (Odnosi se na više od dvije trećine primjera.)
2. **Višegodišnji rad**, duži od šest godina, je onaj koji donosi promjenu. Nužna je višegodišnja predanost. Nema promjene preko noći. (Odnosi se na više od polovice primjera.)

3. **Aktivnosti za koje ne postoji (trenutna) politička volja**, koje ne oslikavaju dominantno javno raspoloženje, preteča su rada koji tek dolazi, one otvaraju prostor nužnim promjenama. (Odnosi se na više od polovice primjera.)
4. **Rad u zajednicama izravno pogođenim ratom**, nužan je, nezamjenjiv. Takav rad mora biti kontinuiran, u dosluhu s potrebama ljudi. Življenje s ljudima u manjim zajednicama, upoznavanje njihovih potreba, stavova i razmišljanja, nužno je. Jednodnevni posjeti manjim sredinama moraju biti izuzeci. Razlika između glavnog grada i male sredine složenija je nego što izgleda iz ureda u Zagrebu. (Odnosi se na oko trećine primjera.)
5. Rad koji uključuje ili je **usmjeren neistomišljenicima**, protivnicima na način da je inkluzivan, važan je dio rada na pomirenju. Ovo bi mogla biti hrvatska specifičnost, bar u regionalnom kontekstu. Iako nedostaje dijaloga u društvu, postoji niz primjera komunikacija te suradnji ljudi različitih političkih, svjetonazorskih i vrijednosnih stavova. Pravo bogatstvo za procese pomirenja. (Odnosi se na trećinu primjera.)
6. **Izgradnja pravne države**, depolitizirane, neovisnog sudstva, policije koja uviđa vrijednost suradnje s građanima na prevenciji nasilja, države koja prakticira najbolje od europske pravne stečevine te poštuje ljudska prava – izgradnja je okvira koji štiti ranjive skupine, omogućava pomirenje. (Odnosi se na oko četvrtine primjera.)
7. **Obrazovanje**, interaktivno, participativno, iskustveno o ljudskim pravima, nenasilnoj transformaciji sukoba, suočavanju s prošlošću – ulaganje je u dolazeće generacije i povećava kritičnu masu ljudi koji su spremni za pomirenje. Nije svaka obrazovna aktivnost dobitak. Način poučavanja jednako je važan kao i sadržaj. Osnaživanje za propitivanje i samostalno donošenje zaključaka je ključ. (Odnosi se na oko četvrtine primjera.)
8. **Kompleksne, zahtjevne, pametno posložene aktivnosti**, usmjerene različitim ciljanim skupinama, **na različitim razinama, s mnogim akterima**, uvećavaju šanse za željenom promjenom. (Odnosi se na oko polovice primjera.) Istovremeno valja primijetiti da je moguć značajan rad i s manjim financijama. (Odnosi se na oko četvrtine primjera.) Put do pomirenja nije lak ni kratak. Složene aktivnosti najavljuju sposobnost da se do pomirenja dođe. No, do složenih aktivnosti dolazi se tek dugim radom na jednostavnijima, izgradnjom vlastitih kapaciteta.
9. Ima oko **dvostruko više primjera koji se bave aspektom pravde** (oko trećine) od primjera koji se bave **istinom** (oko šestine). Mora se biti pažljiv oko zaključivanja na osnovi takve tvrdnje. Možda nismo spremni za istine, možda se više resursa ulaže u domenu pravde, možda se lakše manipulira istinom (ovdje se prvenstveno misli na takozvanu činjeničnu istinu).

10. Gledajući vremenske periode kada su izabrani primjeri počinjali ili se u cijelosti odvijali očito je da dvije trećine primjera dolazi iz perioda nakon 2000. godine, a samo 3 iz ratnog perioda: Antiratna kampanja Hrvatske (udruuga i mreža), Volonterski projekt Pakrac (projekt društvene obnove u suradnji s UN) te Feral Tribune (kao satirični podlistak i kao samostalna novina).



Autor dijagrama: Dejan Dragosavac - Ruta

Pitanje trenutka jedno je od ključnih u izgradnji mira/radu na pomirenju. Radi li se prerano, zajednica nije spremna i učinci su bitno manji od željenih. Ako se kasni, propuštaju se šanse, rezigniranost ili indiferentnost mogu prevladati, važni ljudi odlaze, smanjuje se vjera u pravdu, pomake.

Vrijedi pogledati dijagram kojim John Paul Lederach u svojoj kultnoj knjizi "Pomirenje u podijeljenim društvima"¹⁸ prikazuje vremensku dimenziju izgradnje mira.

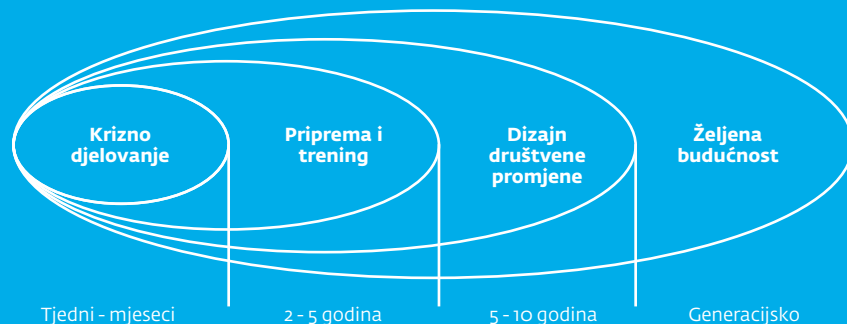
Četiri su glavne cjeline/ grupiranih aktivnosti (u skladu s konceptom *nested theory of conflict* Maire Dugan) koje **sve počinju od početka**, no svaka se nadograđuje na sljedeću:

- i) krizna intervencija, trenutne akcije, trajanje 2 do 6 mjeseci
- ii) priprema i trening, kratkoročno planiranje, trajanje 1 do 2 godine
- iii) dizajn društvene promjene, višegodišnje promišljanje, trajanje od 5 do 10 godina
- iv) željena budućnost, generacijska vizija, gradi se 20 i više godina.

¹⁸ Lederach, J. P. (1997). Building Peace: Reconciliation in divided societies, USIP.

Vremenski okviri aktivnosti

(Lederach 1997)



Autor dijagrama: Dejan Dragosavac - Ruta

11. Promatrajući SPECIFIČNOST PRIMJERA, njihovu **jedinstvenost i originalnost, takvih imamo nešto više od trećine**. Namjerno ne baratamo s konkretnim brojevima jer izlazi iz okvira i mogućnosti ove studije odrediti koliko su na primjer Mirovni timovi osječkog Centra za mir originalna aktivnost. Oni, naime, svakako jesu jedini primjer takvog složenog poduhvata na zapadnom Balkanu: priprema, odabir, edukacija, višegodišnji život i rad u zajednici, monitoring, supervizija, evaluacija, zatvaranje projekta. No sama ideja Mirovnih timova nije nastala u Centru za mir. Slično je i s Miramida treninzima, uključivanju branitelja u izgradnju mira, Novom školom u Vukovaru itd.
12. Gledajući PRIPADNOST/ LOKALNU VEZANOST AKTIVNOSTI, izdvajamo **tri aktivnosti na principu "rad u svojoj zajednici"**, dvije iz Vukovara (Nova škola Vukovar i tribine Europskog doma) i Škola mira Mrkopalj. Niz je projekata usmjeren ili se odvijao u specifičnim zajednicama, no nisu iznikli iz njih ili su namijenjene sudionicima izvan tih zajednica: Volonterski projekt Pakrac, Mirovni timovi, neke Miramide (Kistanje, Pakrac, Darda, Benkovac i dr.). AKTIVNOSTI NA NACIONALNOJ RAZINI ČINE DVIJE TREĆINE PRIMJERA a neke imaju regionalnu/ međunarodnu dimenziju: Vjernici za mir, Škole ljudskih prava za srednjoškolce, Volonterski projekt Pakrac, Miramide, Ljudski gubici, Monitoring suđenja za ratne zločine, Feral Tribune.
13. Zanimljivo je primijetiti da NAJMANJE 5 PRIMJERA ima jake veze s UN-om. Ponajprije mirna reintegracija istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, izravno vezana za misiju UNTAES-a (Prijelaznu administraciju UN-a za to područje). Tu je jedna od prvih suradnji UN-a s malim organizacijama, počeci konkretne primjene koncepta izgradnje mira – Volonterski projekt Pakrac. U mirnodopskom periodu tu su dvije suradnje UNDP-a na strukturnim reformama s Ministarstvom pravosuđa

– Podrška žrtvama i svjedocima, te s MUP-om – Živim život bez nasilja.¹⁹ Ne bi bilo niti Platforme za izgradnju mira, hrvatskog specifikuma, izrasle iz UN-ove milenijske inicijative (GPPAC – Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba), da nije bilo tih suradnji.

Tijekom procesa odabira primjera za uvrštavanje u studiju, **gledajući način djelovanja na pomirenju**, zapazili smo još neke pravilnosti, karakteristike, koje smo predstavili sudionicima dvije prezentacije preliminarnih nalaza. Neke su prikupljene tijekom samih prezentacija, u razgovorima koji su slijedili. Predstavljamo ih ovdje više kao „dodanu vrijednost“ nego kao moguće zaključke. Ova studija za Hrvatsku ionako želi biti oprezna sa zaključcima, namjera nam je pozvati na razgovor, dijalog, neslaganje ili dopunu.

1. Civilno društvo u Hrvatskoj, onaj njegov mirovni, ljudskopravaški dio, od ranih je dana **djelovao putem mreža**, spontanih, prirodno izraslih iz potrebe i interesa samih članica, tako da imamo (trećina primjera)
 - a) mirovna: Antiratna kampanja Hrvatske, uspostavljena 1991. godine kao mreža ljudskopravaških, zelenih, duhovnih i feminističkih grupa.
 - b) ljudskopravaška: Koordinacija organizacija za zaštitu i promociju ljudskih prava (1994.)
 - c) ženska: Ženska mreža Hrvatske (1996.)
 - d) izborna: Glas 99 (1999.)
 - d) mladi: Mreža mladih Hrvatske (2002.)
 - e) izgradnja mira: Platforma za izgradnju mira (2004.)
 - f) civilna: Platforma 112, mreža prvotno usmjerena na praćenja uspostave EU standarda u Hrvatskoj (2011.)

Djelovanje putem mreža upućuje na suradnju koja je sama po sebi izgradnja mira i nužan dio svakog procesa pomirenja.

2. Jedna kvaliteta koje akteri u Hrvatskoj nisu svjesni, ali koja postoji i vidljiva je kada se pogleda stanje u drugim zemljama je (relativna) **otvorenost političkim neistomišljenicima**, zahtjevnim društvenim skupinama te ljudima s drugačijim vrijednosnim sustavom. U Hrvatskoj se uobičajila komunikacija, kad je moguće i suradnja, između grupa i pojedinaca koji ne dijele niz stavova ili vrijednosti. Svaki

.....

¹⁹ Treba spomenuti ulogu OESS-a pri uvođenju reformi u policiji, a pogotovo komplementiranje međunarodnih organizacija. Ovdje sugovornici spominju redosljed UN – OESS – UN te konačno potpuno “vlasništvo” (ownership) nacionalnog partnera, MUP-a, kao dokaz uspješnosti i održivosti projekta

odabrani konkretan rad na terenu nužno uključuje tu otvorenost, a posebno vrijedni su primjeri uključivanja branitelja u izgradnju mira, Mirovni timovi, Volonterski projekt Pakrac, sve mirovne edukacije, mirna reintegracija, potezi Vlade RH premijera Ive Sanadera itd.

3. Iako se to površnim pregledom odabranih primjera možda ne vidi, no u svim procesima pomirenja u Hrvatskoj važna, **ključna je uloga žena** te rodne osviještenosti. Odmak od žene – objekta i simbola prema aktivnoj graditeljici pokidanih društvenih veza, protivnici rata koji po svojoj prirodi ponajviše pogađa civile, znači žene i djecu.
4. Kada se pogleda **motivacija** aktera za rad na pomirenju, primjećuje se da su vrijednosna (unutrašnja) te pragmatična (vanjska, ali i unutrašnja) **PODJEDNAKO ZASTUPLJENE**. Mirovni aktivisti u konkretnim zajednicama ponajviše djeluju na osnovi vrijednosne motivacije, dok se na primjer strukturne državne reforme rukovode pragmatičnim rezonom.
5. Moramo primijetiti da je u ovom odabiru naglašena komponenta koja često nedostaje u aktivnostima velikih organizacija – **nenasilje** (oko polovice primjera). Možda najpoznatiji praktičar i teoretičar pomirenja John Paul Lederach govori o "izgradnji nenasilne društvene infrastrukture"²⁰ kad govori o pomirenju. Pomirenja nema na silu, a nikako nasilno, zato je važno nenasilje osvijestiti i uključiti u sve aspekte rada na pomirenju. Navodimo primjere projekata aktivnog slušanja - iscjeljujućeg, osnažujućeg, ali i istraživački vrijednog procesa. Nenasilje znači i **DJELOVANJE IZ POZICIJA SURADNJE** – „moći sa“ (power with) koja nije „moć nad“ (power over), znači suradnja, a ne kontrola, ne nadmoć. Ponovo imamo suradnju blisku pojmu pomirenja.
6. Zanimljivo je pogledati **vremenske faze (sequencing)**, što se i kada radilo? To ne znači da će nam odgovor automatski dati točan putokaz. Mnoge su se stvari radile prerano, neke vjerojatno i prekasno. No, pada u oči da se u ratnim 1990-im radilo na sljedećim temama: direktna zaštita ljudskih prava, **očuvanje prostora za nenasilje i različitost**, održavanje kontakata s 'drugom stranom', edukacije, konkretan rad u postratnim područjima. Izlaskom iz ratnog perioda, tijekom 2000-ih, pojavljuju se nove teme: **počeci rada** na suočavanju s prošlošću, počeci suradnje s državnim institucijama, sveučilištima, počeci institucionalnih reformi. Ulaskom u 2010-e, približavanjem članstvu u EU, naglasak je na institucionalnim **reformama i javnom radu** na teškim temama suočavanja s prošlošću.

²⁰ Lederach, J. P. (1997). Building Peace: Reconciliation in divided societies, USIP.

7. Cijelo vrijeme nas je pratio doživljaj rada na pomirenju u strogo užem smislu (između bivših neprijatelja) i nesagledavanje važnosti rada u širem smislu (stvaranje društvenog okruženja koje potiče procese pomirenja, izgradnje mira). Nadamo se da je i ovo istraživanje pomoglo u razumijevanju što sve pomirenje jeste, što mu doprinosi.
8. Barem polovica primjera ne spadaju u aktivnosti koje bi se mogle povezati s imalo značajnijim novcima. **Volonterski projekt Pakrac**, možda novčano najveći u ovom izboru, financirao se ponajviše osobnim sredstvima (150 tadašnjih DEM za tri tjedna rada u kampu) nekoliko stotina volontera iz tridesetak država, a značajniji grantovi ne bi bili dostatni za kupovinu osrednjeg vozila srednje klase. Strukturne reforme financirane su novcem iz državnog proračuna uz pomoć međunarodnih donatora uključujući UNDP i EU.

Koliko košta pomirenje? Iako je to tema za cijeli niz zasebnih, opsežnijih studija, odgovor želimo ponuditi. Ne košta ništa više nego uobičajena izgradnja društva u kojem žive zadovoljni slobodni građani koji se ne boje rata niti njime prijete drugima. Pomirenje ne zahtijeva odvojeni novac. Ono zahtijeva zrelost društva, političku volju, to je ono što se najčešće primjećuje onda kada nedostaje. Novac pomaže, naravno. Sastanci koštaju, putovanja, smještaj, hrana, plaće... no to je daleko ispod troškova bilo kojeg pa i najminornijeg državnog ureda.

Naizgled skupi, iznimno veliki mirovni timovi koji su službeno koštali 1,1 milijuna eura, što je iznos veći u odnosu na slične projekte s kraja 1990-ih, mjesečno su trošili nešto povrh 18 tisuća eura. Radili su minimalno na 5 lokacija, što iznosi oko 3600 eura po gradu odnosno malo više od tisuću eura mjesečno po osobi. Taj iznos uključuje plaću, sva davanja, sve materijalne troškove, sve programske troškove, smještaj za sudionike radionica, gorivo, režije.

Projekt Nove škole Vukovar, temeljit, kvalitetan, s mnoštvom dionika, uključenom zajednicom, dugotrajan, ukupno je koštao 644.540 eura. Čini se mnogo. No mjesečno je to bilo manje od 7700 eura.

U ovom izboru nema ili ima jako malo ljetnih kampova mladih različitih nacionalnosti, konkretnih dijaloga pripadnika suprotstavljenih strana, javnih isprika Predsjednika države, svega onoga što se često doživljava kao izravni rad na pomirenju. Zašto toga nema? Ova analiza zadire u suštinu ove studije, moguće i u suštinu onoga što bismo nazvali „hrvatski model“ kada sam taj model ne bi uključivao otpor prema stavljanju nacionalne etikete gdje treba i ne treba.

Mirovni rad u Hrvatskoj, usudit ćemo se tvrditi, lišen je u velikoj mjeri stereotipa, preuzetih modela, čistunstva. Pomirenje, kao neki sukus, bit, sama srž mirovnog rada, oslikava taj stav mnogostruko snažnije. U godinama kada je mirovni rad bio najintenzivniji, bilo je teško, ako ne i nemoguće, naći istaknutiju aktivisticu koja će

reći da radi na pomirenju. Nije to bila puka osjetljivost na termine, oprez da se ne uznemiri javnost, shvaćanje da „nije sada vrijeme za to“. Za izgradnju mira/rad na pomirenju je vrijeme uvijek. Pravo pitanje nije kada, već kako, što je primjereno.

ODBIJAJUĆI KARAKTERIZIRATI SVOJ RAD KAO RAD NA POMIRENJU, MNOGI SU AKTERI ISTICALI SLJEDEĆE:

- a) zanima ih transformacija odnosa i sukoba, ali ne nužno i obnavljanje odnosa
- b) postoji premalo saznanja o tome što se sve dogodilo, tko je sve kriv, a tko odgovoran, i da nalaženje odgovora na ta pitanja prethodi svakom budućem radu na uspostavi novih odnosa. Mora se znati na čemu se grade novi odnosi, koji su temelji.
- c) distanciraju se od dnevne politike koja vrluda po ekstremima, od ratnog huškavanja do uzdizanja pomirenja u nebesa
- d) poštovanje stradanja svih žrtava preduvjet je svakoga ozbiljnijeg rada na budućnosti
- e) važno je izgraditi društveno tkivo, političku kulturu, mehanizme vlasti na način da oni ne priječe pomirenju već ga omogućuju.



6. Suodnos s regionalnom studijom²¹

autor fotografije:
Bachar Zeitoun /
Centar za mirovne studije

Hrvatska specifičnost je da je jedina, od svih sedam u istraživanje uključenih zemalja, članica EU i prošla je dug put reformi i prilagodbi EU standardima, stečevinama i zahtjevima. Sa stanovišta regionalnog istraživanja i regionalne studije, ključna pitanja su sljedeća:

- U čemu se to Hrvatska razlikuje od ostalih zemalja?
- Koji to zaključci regionalne studije više ili manje važe kada je riječ o Hrvatskoj?
- Koje su to specifičnosti procesa pomirenja u Hrvatskoj?
- Imamo li određenih spoznaja o procesu pomirenja koji se odnose na Hrvatsku, a ne važe za ostale zemlje?
- Da li u strategijama, metodama, instrumentima i mjerama put pomirenja u Hrvatskoj treba graditi na nekim drugačijim i/ili dodatnim aspektima?

Kao prvo, ako pomirenje promatramo kao proces kretanja od konflikta prema određenom cilju koji radno nazivamo „pomireno društvo“, valja pogledati u kojoj fazi u

.....

²¹ Ovo poglavlje u najvećoj se mjeri zasniva na povratnoj informaciji Miloša Bešića, autora regionalne studije koji je imao jedinstven uvid u 176 opisanih primjera iz 7 zemalja te dobru volju osvrnuti se posebno na situaciju s Hrvatskom. Zasluge i zahvala idu njemu, a eventualne kritike autoru ove studije za Hrvatsku.

tom procesu je Hrvatska u odnosu na ostale zemlje. Ako je pomirenje put od konflikta do pomirenja, shematski se to može definirati kako je prikazano u donjoj tablici.

Pomirenje, pritom, definiramo na način na koji je definirano u regionalnoj studiji: pomirenje je završno stanje, a ne samo proces, koje podrazumijeva **uspostavljanje međusobnog povjerenja, te socijalnog i političkog konsenzusa na način da svaka strana razumije i prihvaća percepciju, potrebe i interese druge strane.** Da bi se pomirenje ostvarilo, **potrebno je dolaskom do istine i pravde osigurati povjerenje i empatiju između strana u sukobu.**

Dakle, riječ je o socijalnom i političkom konsenzusu koji legitimitet dobiva od obje (tj. svih) strana i svih relevantnih aktera. Ovaj konsenzus podrazumijeva uvažavanje i prihvaćanje istine koju predlaže druga strana. To znači da demonstracija moći, majorizacija i negacija druge strane nije rješenje.

Ako sve faze procesa pomirenja tabelarno predstavimo po zemljama, može se i vidjeti položaj koji ima Hrvatska u odnosu na ostale zemlje:

Zemlja	Konflikt	Koegzistencija	Istina	Pravda	Povjerenje	Empatija	Pomirenje
Albanija	ne	da	ne	ne	ne	ne	ne
Kosovo	da	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Crna Gora	ne	da	ne	ne	ne	da	ne
Srbija	ne	da	ne	ne	da/ne	ne	ne
Makedonija	da	da	ne	ne	ne	da	ne
BiH	da	da/ne	ne	ne	ne	ne	ne
Hrvatska	ne	da	da/ne	da/ne	da/ne	ne	ne

Drugim riječima, u Hrvatskoj nema konflikta, uspostavljena je mirna koegzistencija, donekle su istina i pravda afirmirane; djelomično je uspostavljeno povjerenje, ali nisu uspostavljene i prihvaćene od sviju strana istina i pravda, kao ni empatija. Shodno ovoj shemi, niti u jednom društvu koje je analizirano nije uspostavljeno pomirenje na način na koji smo ga definirali.

Prema tome, ključno pitanje za Hrvatsku je: što uraditi kako bi se ostvarila pravda, istina i empatija, te kako bi se ojačalo povjerenje? Pritom, to mora biti zasnovano na konsenzusu i međusobnom prihvaćanju percepcije druge strane. U suprotnome, to je majorizacija. Ključno je, prema tome, pitanje: kako to postići?

Preporuke za Hrvatsku na osnovi nalaza regionalne studije

Regionalna studija inzistira na tome da mora postojati nekakav okvir za proces pomirenja. Taj okvir mora biti platforma koja podliježe praćenju i vrednovanju. Ta platforma mora biti i prihvaćena od strane svih aktera, jer u suprotnome će doći do majorizacija. S obzirom na to da je Hrvatska u smislu broja i kvalitete projekata koji se tiču uspostavljanja mira i pomirenja ispred ostalih zemalja, kao i uslijed činjenice da je jedina zemlja članica EU, ova platforma bi morala imati neki pisani oblik, točnije, potrebna je službena strategija.

Priprema strategije bila bi prioritet u ovoj fazi. Logički, naprosto je nevjerojatno da se proces pomirenja u Hrvatskoj odvijao dvadesetak godina bez ikakvog strateškog dokumenta. Nakon 20 godina procesa pomirenja, a uslijed činjenice da ono nije do kraja ostvareno, teško je osporiti potrebu za sveobuhvatnom strategijom.

Ako se strategija uzme kao ključni instrument procesa pomirenja u Hrvatskoj, onda se svi ostali ciljevi procesa pomirenja mogu uskladiti s empirijskim nalazima studije. Evo koji put predlaže autor regionalne studije:

1. **Terminologija** – Jasno je da je sam termin „pomirenje“ pomalo „istrošen“ i da mu nedostaju diskurzivni kapaciteti da se na bazi ovog pojma krene dalje. Možda bi bilo bolje govoriti o socijalnoj koheziji ili socijalnoj rekonstrukciji.
2. **Akteri** – Uslijed procesa „prelijevanja“²² ključno je da svi relevantni akteri budu identificirani i uključeni u izradu strategije. Izostanak nekog od aktera, gotovo nužno bi ograničio njene kapacitete i implementaciju.
3. **Inicijator** – Strategiju bi trebalo inicirati iz civilnog društva. Međutim, sam proces inicijacije trebao bi se odvijati u koncentričnim krugovima da bi se involvirale sve strukture, razine i akteri.

.....

²² Overflowing: pogledati regionalnu studiju.

4. **Branitelji/ratni veterani**²³ – S obzirom na to da je pomirenju naklonjen civilni sektor okvalificiran u javnosti kao „nenacionalan“, a ponekad i „izdajnički“, upitno je koliko se na pomirenju može raditi ako se u proces ne uključi „nacionalni civilni sektor“. Pravi izazov je približiti proces pomirenja udrugama koje predstavljaju ratne veterane. Zašto? Zato što bez (obavljenog) pomirenja mogućnost nekog sljedećeg rata ostaje otvorena. Možda je to prejako reći, svakako ima niz drugih faktora koji na mir i rat utječu, no pomirenje označava zatvaranje kruga, spirale nasilja. Gledano dakle **čisto metodički, prvi bi korak mogao biti neka vrsta mirenja domoljubnog²⁴ i ne-nacionalnog nevladinog sektora**. Tek se tada može krenuti na zajedničko pisanje strategije. Na osnovi analiziranoga materijala, čini se da oni mogu biti i ključni akteri za uspjeh procesa pomirenja i to zbog sljedećeg:

- a. Branitelji/ratni veterani simbolički i faktički predstavljaju nacionalne snage koje su se najviše žrtvovala u Domovinskom ratu
- b. Oni imaju povlašten status kod svih nacionalnih struktura i narativa od strane političkih stranaka
- c. Branitelji nisu „prepreka“ procesu pomirenja, oni su neizostavni dio toga procesa.
- d. Njihovo aktivno sudjelovanje, značaj i uloga moraju proći kroz fazu inicijacije. Dakle, metodički je važno njihovo sudjelovanje od samog početka.
- e. Samo sudjelovanje u procesima izgradnje mira/ pomirenja ima logični slijed: od sudjelovanja u oružanoj borbi do izgradnje države koja će jamčiti prava svima, demokratskog prosperitenog društva slobodnih građana koji ne žive u strahu od rata ili drugog nasilja.
- f. Simbolička je snaga sudjelovanja branitelja u ovom procesu velika. To se pokazuje njihovim uključivanjem u procese izgradnje mira od 2004. godine. Ako branitelji vide smisao rada na pomirenju/izgradnji mira, zašto ne bih i ja?
- g. Njihova sposobnost političke komunikacije i utjecaja u pravcu pomirenja, a s integritetom i identitetom nacionalnih snaga je nemjerljiva
- h. Dakle, suštinska je stvar da se umjesto postojećeg nerazumijevanja između „patriotskog“²⁵ i „nepatriotskog“ dijela udruga uspostavi komunikacija i počne graditi suradnja

Politička razina – Jasno je da pomirenje ima mnogo razina, i to smo identificirali u regionalnoj studiji. Ali kada je riječ o Hrvatskoj, dok se pomirenje ne uspostavi

.....

²³ Ideja je bazirana na nekoliko stvari. Prvo, jedan od projekata u koji su konkretno bili uključeni veterani pokazao je izvrsne rezultate. Drugo, ratni veterani predstavljaju nacionalistički/patriotski blok, a upravo je ovaj blok najveći protivnik procesa pomirenja na način na koji je do sada proces tekao. Treće, kada se od protivnika procesa pomirenja napravi ključni saveznik, onda platforma ima šansi za uspjeh.

²⁴ Možda je primjerenije reći "uspostava komunikacije i otvaranje mogućnostima suradnje".

²⁵ Citirani dio teksta usklađen je s hrvatskim književnim jezikom u dogovoru s autorom regionalne studije. Termin 'patriotski' ostavljen je kao najmanje korišten u dnevno-političke svrhe.

na političkoj razini, teško je vjerovati da će sve ostale razine dati rezultate, što god se tamo dešavalo. S druge strane, kada se uspostavi pomirenje na političkoj razini, onda će efekti svih aktivnosti i projekata na drugim razinama biti multiplicirani. **Dakle, u osnovi, proces pomirenja i strategija moraju započeti na političkoj razini, i dok se tu ne riješi problem, ne treba ulagati napore da se ide dalje.**

5. **Ostalo** - Kad je riječ o instrumentima, mjerama i akcijskom planu strategije, iako to ne možemo sada striktno definirati, dajemo doprinos u narednim redovima nekim aspektima sa stanovišta analiziranog materijala iz Hrvatske:

Završni pogled na primjere iz Hrvatske iz perspektive regije zapadnog Balkana

- Ključni problem je svakako na političkoj razini, i tu prvo treba tražiti rješenje. Bez suradnje, razumijevanja i zajedničkih ciljeva patriotskih struktura i onih koje se zalažu za pomirenje, teško će proces napredovati.
- U hrvatskim primjerima ne može se reći da od financija projekata i količine novca izdvojenih za projekte zavisi njihova uspješnost. Naime, nema razloga vjerovati da su jako skupi projekti učinkovitiji. Naprotiv, analizirani materijal ukazuje da su projekti koji su koštali jako malo ili gotovo ništa bili efektivniji od onih skupih i programiranih, te obilno financiranih.
- Najveći problem s velikim brojem projekata je taj što su: prvo, otuđeni od stvarnosti; drugo, tehničkog su karaktera; treće, ne gađaju u „metu“; četvrto, ne postoji strategija koja ih podržava; peto, ne postoji jasna mjera evaluacije i provjere učinka; i šesto, nemaju jasan follow up.
- U civilnom sektoru očito postoji „zamor“ projektima koji su „tehničkog“ karaktera i koji se na osnovi aplikacije rutinski odrađuju. Čini se da postoji potreba da se projekti o pomirenju učine „živima“, bližima zajednici na lokalnoj i interpersonalnoj razini, da budu više grass-roots.
- Ključna riječ u hrvatskim primjerima bila je „obrazovanje“. Prema tome, najveći broj projekata koje smo analizirali tiče se unapređivanja educiranosti i kapaciteta aktera. Ovo je važno zato što je nedostatak kapaciteta i spremnosti na pomirenje na svim razinama evidentan.
- Ključni nedostatak u civilnom sektoru, koji je glavni promotor procesa pomirenja, nesposobnost je „zastupanja“ (advocacy).
- Na institucionalnoj razini postoji veliki problem s kapacitetima svake vrste.
- **Konflikt koji postoji između pomirenju naklonjenog NVO sektora i patriotskih struktura se mora nadvladati.** Umjesto konflikta „zastupanjem“ treba uspostaviti odnose povjerenja. U ovom pogledu ključno je uključiti ratne veterane organizirane u udruge kao jedne od aktera koji predstavljaju civilno društvo, a ne jednodimenzionalnu, „patriotsku istinu“.



7. Izabrani primjeri

autor fotografije:
Keith Michael Holmes / Arhiva
Antiratne kampanje Hrvatske

Pogledajmo konačno konkretne primjere projekata, aktivnosti i inicijativa. Što se i kako u Hrvatskoj radilo na pomirenju? Koje nam poruke šalju izabrane aktivnosti? Koliko se radi o „uobičajenim“ aktivnostima, koliko o „vrlo neuobičajenim“? Mogu li nas ti primjeri inspirirati? Ima li među njima nešto novo?

Izbor četiri studije slučaja²⁶ upućuje na „najvažnije“, koliko god to bio nezahvalan termin. **Mirna reintegracija istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema** izdvaja se na mnogo razina. Često se navodi kao „najuspješnija UN misija“, a ako to i nije točno, već mnogo govori. Veliko je područje vraćeno, integrirano u ustavno-pravni poređak RH – zajedno s ljudima. To u drugim područjima Hrvatske nije bio slučaj. Radilo se, surađivalo na svim razinama: međunarodnoj (UN prije svega), regionalnoj (Hrvatska – Srbija), nacionalnoj (Ured Predsjednika, Vlada, ministarstva, Nacionalni odbor za uspostavu povjerenja) te nižim razinama (Ured prijelazne uprave za uspostavu hrvatske vlasti, rad mnogih organizacija civilnog društva ...). Mirna reintegracija je bio izuzetno zahtjevan, bolan i težak proces te utoliko vredniji. Protivnici kažu da na tom

.....

²⁶ Iz odabranih 20-30 primjera opisanih u zadanim matricama, istraživači iz svake zemlje trebali su odabrati četiri studije slučaja kao primjere iz kojih se može najviše naučiti ili ih vrijedi dodatno opisati, istaknuti.

području međuetnički odnosi nisu dobri te da su mnogi problemi neriješeni. Ako je to točno, a problema svakako ima, onda je to zato što je mirna reintegracija prerano završena, podcijenjena je potreba dugogodišnjega, generacijskog mirovnog rada u zajednicama, ali i na nacionalnoj razini. Nadamo se da će i ova studija potaknuti taj rad.

Mirovni timovi osječčkog Centra za mir vezani su uz mirnu reintegraciju, nastavlja ju je, prvi prepoznaju potrebu dugotrajnog življenja i rada s ljudima u postkonfliktnim²⁷ zajednicama. Ovaj veliki, zahtjevni projekt jedne mirovne udruge, u atmosferi općeg neprepoznavanja potrebe za mirovnim radom, uz nespremnost institucija da ga vide, a kamoli podrže, pravo je čudo. Lako je, ali pogrešno, danas reći da su Mirovni timovi započeli prerano. Nisu. Prerano su prestali raditi. Danas, više nego ikad, postoji potreba za radom na saniranju posljedica rata, izgradnji zdravog društvenog tkiva u zajednicama gdje se svi poznaju.

Volonterski projekt Pakrac je vjerojatno bio prerano počeo, bar ako ga sagledavamo kroz prizmu rada na pomirenju. No bez njega danas ne bi bilo Centra za mirovne studije, kao ni nekih manjih udruga: Kluba žena Delfin (Pakrac), Miramida centra (Grožnjan) niti tisuća radionica temeljenih na iskustvima neposrednog mirovnog rada u ratom stradaloj zajednici. Ne bi bilo niti UNDP-ovog projekta društvene obnove u Gornjem Vakufu-Uskoplju te kasnije Travniku, u BiH. Važnost ovoga poduhvata, u kojem su stotine volontera iz tridesetak zemalja tijekom gotovo četiri godine obnavljale fizički i duhovno ranjeni i podijeljeni grad, i to prvenstveno svojim novcem, nije ni približno istražena.

Inicijativa **Vjernici za mir** ostaje za kraj, da potvrdi kako je međureligijski dijalog još uvijek „zadnja rupa na svirali“. Korektno je reći da to jest REGIONALNA inicijativa partnera iz BiH, Srbije i Hrvatske. Uvrštena je ovdje zbog važnog doprinosa hrvatskih članova koji više od dva desetljeća rade na izgradnji mira utemeljenoj u kršćanstvu, na edukaciji za vjernike, ekumenskom i međureligijskom dijalogu. Ova je inicijativa prepoznata na svjetskoj razini, no nevidljiva je kod kuće. Riječ je o inicijativi s vjerojatno najvećim nerazmjerom između važnosti i vidljivosti. Dijelom svakako zbog ograničenosti kapaciteta uključenih pojedinaca i udruga, no mnogo više iz dva druga razloga: odsustva mogućnosti da se mirovna inicijativa vjernika izvan službenih struktura vjerske zajednice uopće primijeti kao relevantna te zbog svjesnog odabira uključenih da svoju vjeru i mirovni rad svjedoče osobnim primjerom, ne želeći koristiti medije u značajnijem obimu.

U ovom izboru nalazi se niz primjera projekata, aktivnosti i inicijativa na institucionalnoj razini. Neke su strukturne reforme, kao na primjer **reforma pravosuđa**

.....
²⁷ Sve se više koristi izraz 'post-sporazumno' (post-settlement) umjesto postkonfliktno jer sukobi ostaju i nakon prestanka oružanog nasilja.

(pogotovo u suđenjima za ratne zločine), zatim projekti **Podrška žrtvama i svjedocima kaznenih djela, Policija u zajednici**, pogotovo edukacije te suradnje vezane uz osvještavanje nasilja i prevenciju – **Živim život bez nasilja. Kampanja za prava civilnih žrtava** obrađena je iz perspektive udruge koja ju je organizirala, no rezultati već jesu u domeni nadležnog ministarstva. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta zastupljeno je s dva primjera: **Građanskim odgojem i obrazovanjem** te projektom **Nova škola** u Vukovaru. Oba su projekta opisana iz perspektive udruga koje ih zagovaraju, dijelom i zato što nam je na taj način bila dostupna dokumentacija. Druga je poruka ipak važnija: kvalitetno i ustrajno zagovaranje građana dovodi do institucionalnih pomaka.

Navedeni primjeri donekle mogu izazvati zabunu. Mnogi potezi pravosuđa nerijetko nailaze na neodobravanje javnosti, odgođeno je uvođenje Građanskog odgoja kao zasebnog predmeta u škole, Zakon o civilnim žrtvama rata uzburkao je javnost još u raspravi, a hvaliti policiju je uvijek osjetljivo zbog same prirode tog dijela državnog aparata.

Izbor navedenih primjera istovremeno je jako važan te autor u potpunosti stoji iza njega. Izgradnja institucija nije ni laka, niti linearna, niti brza, no nužna je kao što je nužno da građani sudjeluju u njoj, da shvaćaju koliko se u tom području preklapa izgradnja mira s izgradnjom države, pravne i pravedne, funkcionalne i nekorumpirane. Reforme u radu policije uzimaju u obzir važnost prevencije, educirana policija razumije diskriminaciju, štiti prava manjina – taj lakmus papir stanja svakog uređenog društva.

Kakve veze svi ti primjeri imaju s pomirenjem, nerijetko su pitali čak i sami protagonisti. Možda ne mnogo, ako se pomirenje shvaća u uskom smislu izravnih odnosa bivših neprijatelja. Svakako mnogo, ako ga shvaćamo kao izgradnju društva u kojem je pomirenje moguće, u kojem se sukobi rješavaju bez nasilja, u kojem su manjine i ranjive skupine zaštićene, u kojem je različitost poželjna kvaliteta.

Izabrana su dva primjera u kojima je Hrvatska otišla korakom od sedam milja dalje od drugih zemalja. **Platforma za izgradnju mira** svakako je dokument koji treba iz naftalina izvaditi, čitati, konzultirati, diskutirati pa i nanovo pisati. Kako god, te 2004. godine Hrvatska je bila među rijetkim zemljama koje su dugotrajan proces, iniciran od strane UN-a kao konzultativan i inkluzivan, okrunile smislenim nacionalnim dokumentom.

Inicijativa za izgradnju mira i suradnju – IZMIR kratko je postojala, no uspjelo joj je ono što su mnogi smatrali nemogućim – spojiti hrvatske branitelje/ice i aktiviste/ice mirovnih i udruga za ljudska prava. Branitelji/ratni veterani imaju ogroman kapacitet za izgradnju mira, prevenciju nasilja, izgradnju demokracije. Zato što su sami okusili ekstremno nasilje, rat, ne žele svojoj djeci, svojoj zemlji, da se takvo što ponovi. Procesi dijaloga između braniteljskih udruga s mirovnim/ ljudskopravaškim su zahtjevni, iziskuju strpljenje, toleranciju – no ruše predrasude, dovode do pomaka i dobitaka koji nadilaze sva očekivanja.

Bilo nam je važno uvrstiti organizacije te medije koji samim svojim postojanjem i djelovanjem grade društvo koje se pomirenja ne boji, koji smanjuju strah od drugoga i drugačijeg, koji se ne boje tražiti istinu koliko god ona bolna, opasna ili sramotna bila. To uključuje stalno suprotstavljanje dominantnim narativima, ne zato što su oni nužno krivi, već zato da se prostor oslobodi manipulacija, nametanja, sakrivanja. U tu grupu spadaju primjeri kao što su **Feral Tribune, Novosti, Factum, Antiratna kampanja Hrvatske, Centar za mirovne studije, Documenta, Škola mira Mrkopalj.**

Potrebu za razgovorom, radom te saznavanjem o tome što drugi rade na pomirenju oslikava svijest da će i danas ne mali broj ljudi ovaj niz nazvati 'antihrvatskim'. Izabrani niz udruga, mreža, medija iznio je veliki teret suočavanja s tamnim stranama prošlosti vlastite zemlje, čuvanja vrijednosti s kojima se Hrvatska samo može ponositi, izlaganja žestokim osudama samo zato što ne odustaju od humanosti, osude nasilja svih vrsta, a pogotovo kad dolazi od „naših“. Čišćenje svoga dvorišta nikad nije donosilo popularnost, ali jest nužan preduvjet stabilnog i trajnog mira i prosperiteta.

Kao povezani mogu se promatrati primjeri pod nazivima **Ljudski gubici, Zločini nakon VRO "Oluja" te Monitoring suđenja za ratne zločine.** Iako različiti, ukazuju na nužnost personalizacije svakog ubijenog, svake žrtve, odmak od pukog broja ka konkretnom ljudskom biću. Do pomirenja vodi dug put, no na njemu je posebno osjetljiv dio manipuliranja brojevima koje zasjenjuje konkretne sudbine jedinstvenih ljudi. U tom smislu i Monitoring suđenja približava konkretni čin pravde široj javnosti, osiguravajući istovremeno povratnu informaciju te iste javnosti o kvaliteti pravde koja je na djelu.

Mirovno obrazovanje najčešće je prepoznato kroz participativno-iskustvenu metodu radionica koje sudionike/ce uključuju kao subjekt a ne objekt. Edukacija „za mir“ a ne „o miru“ u kojoj nije toliko bitno „što znaš“ već „zašto i kako ćeš djelovati“ zastupljena je u primjerima **Miramida, Škola ljudskih prava za srednjoškole/ce, Zagovaranje Građanskog odgoja i obrazovanja.** Naravno i u nizu drugih primjera u manjoj mjeri. Naša je procjena da je u Hrvatskoj na radionicama mirovnog obrazovanja²⁸ sudjelovalo najmanje nekoliko desetaka tisuća ljudi, moguće i stotina tisuća. Tu se već radi o značajnom dijelu populacije koji predstavlja kritičnu masu odgovornog građanstva. Miramide su originalni „proizvod“ prepoznatljivog imena, sinonim za „osnaživanje za aktivno građanstvo“, znači za preuzimanje odgovornosti. One su istovremeno regionalna aktivnost jer su od 1996. održavane u BiH (desetak), Srbiji (dvije), Makedoniji (dvije), a napredni trening Miramida Plus od 1997. godine već je po definiciji regionalan. Škole ljudskih prava (tzv. helsinške)

.....

²⁸ Sve radionice koje osnažuju građane za odgovorno građanstvo. Od ekoloških, transformacije sukoba, prava manjina, prevencije nasilja, razvoja zajednice. Nije namjera dati točnu procjenu niti tvrditi da svaka radionica spada u mirovno obrazovanje. U svakom slučaju mnogo je kvalitetnog rada već i u službenom školskom sustavu.

su projekti paralelno provođeni u većini postjugoslavenskih zemalja, a uvrštene su zbog dugotrajnosti, nesmanjenog elana, kumulativnog učinka na svoja društva te kao znak da im je mjesto u novim kurikulumima škola.

Mirovno obrazovanje s vremenom je uključilo razne oblike rada na suočavanju s prošlošću. Teško je govoriti o kvalitetnom mirovnom obrazovanju koje nema kao temu refleksiju na nedavne ratove te naš odnos prema njima, kritički naravno. Zašto? Zato da bi se sadašnje generacije rasteretile bremena iz prošlosti. Iako svako obrazovanje tvrdi da priprema ljude za budućnost, to ostaje kao neki općeniti nejasan samopodrazumijevajući dobitak. Navedeni primjeri svjedoče da nakon petnaest, dvadeset, pa i više godina mirovnog obrazovanja, živimo u doba kada su nekadašnji učenici postali današnji donositelji odluka. Nije rijetkost da su na raznim razinama vlasti, institucija sustava, ljudi sa završenim Mirovnim studijima, Miramidama, školama ljudskih prava. Snaga zagovaranja uvođenja Građanskog odgoja i obrazovanja u školski kurikulum leži u mnoštvima radionica na kojima se vježbala suradnja, aktivnost, propitivanje autoriteta, razmjena mišljenja, poštivanja različitosti.

Neobičan, zanimljiv, inspirativan je rad s **pučkim pjesnicima** udruge LUČ za dijalog i nenasilje iz Berka. Primjer je to djelovanja „među svojim“ koje ne nameće, ne prosuđuje, ne određuje. Umjesto toga, nudi drugačiji smjer, budi ono dobro u ljudima. Primjer koji nam svima daje misliti – nije li put prema miru, suradnji, razumijevanju, tu pred nama, samo ga mi ne vidimo?

Javne tribine i razgovori uz kavu Europskog doma u Vukovaru nude ono što ljudima u ratom opterećenoj zajednici treba – javno okupljanje, poticajne goste, relevantnu temu koja nudi nešto novo, siguran prostor, razgovor, druženje. Izgleda jednostavno i jest, no ipak je više iznimka nego pravilo. Moramo naučiti razgovarati u javnom prostoru, oslobađati ga, otvarati zahtjevne teme, neke od njih u komornom okruženju malog broja bliskih ljudi, kako bismo mogli ići duboko. Tako moćno, a tako rijetko viđeno. Zašto?

Projekt **Ženska sjećanja** ima sve što treba odličnom projektu: smisao, pravodobnost, sudionice, teme, javnu prezentaciju, dokumentaciju. Relevantan i nakon deset godina takav će i ostati, jer će se svi koje tema zanima moći koristiti knjigom kao i web stranicom. Baš zato što je takav, u našem izboru ima još jedno značenje – da podsjeti na ključnu ulogu žena i ženskog principa (*moć sa*, komunikacija, suradnja) u otporu ratu, procesima izgradnje mira, pomirenju.

Niz uzastopnih projekata Centra za mirovne studije fokusiranih simbolički i zemljopisno oko **Kule Stojana Jankovića** kod Islama Grčkog, možda su najvjerniji odraz slike kvalitetnog rada na pomirenju u Hrvatskoj. Temeljito pripremani, s mnoštvom partnera, nastavljaju se iz ciklusa u ciklus, uključuju cijeli niz razina: obrazovnu, zagovaračku, istraživačku, pravnu, umjetničku, aktivističku, institucionalnu,

individualnu, javnu, lokalnu, nacionalnu, prekograničnu. Izuzetan je to primjer prelijevanja (overflowing) o kojem govori autor regionalne studije. Održiva, javno prepoznata aktivnost jake organizacije, koja nalazi primjerene načine pristupiti nepopularnim temama: kulturi hrvatskih Srba (u ratnim traumama opterećenom području), problemima hrvatskih Srba izbjeglih u Srbiju, važnosti institucionalne zaštite ljudskih prava u svakom djeliću države. Istovremeno složen, višeslojan i velik kakav jest, projekt, njegova relevantnost i važnost bivaju neprepoznati i od samih sudionica/ka. Sam autor ovog teksta je sudjelovao u više aktivnosti projekta da bi tek analizirajući ga za potrebe studije uvidio smisao, veze, razgranatost i prelijevanje jedne aktivnosti u drugu.

Slika je to rada na pomirenju: mnogo se sjajnih stvari odrađuje, pomaka učini, mogućnosti otvori, no malo ljudi uviđa povezanost, interakciju, prepoznaje važnost i novu, kvalitetniju realnost.²⁹

Primjeri su podijeljeni u četiri grupe. U prvoj se nalaze primjeri konkretnog rada u ratom stradaloj zajednici, u drugoj primjeri u kojima je naglasak na radu sa specifičnim ciljanim skupinama, treća grupa nudi uvid u aktivnosti na izgradnji društvenog tkiva i nenasilne infrastrukture, a četvrta u načine otvaranja javnog prostora i smanjivanja kulturnog nasilja. Ključni kriterij podjele bio je dominantni pristupi u svakom od primjera, no treba napomenuti da se grupe međusobno ne isključuju budući da svaki primjer u sebi uključuje i ostale pristupe. Kao što je primijećeno već u studiji na regionalnoj razini, rad na pomirenju obilježen je prelijevanjem, nikada nije ograničen samo na jedno područje ili pristup već je uvijek riječ o ispreplitanju kojega nerijetko nismo ni svjesni.

.....

²⁹ U nizu razgovora vođenim za potrebe studije sugovornici su često izražavali iznenađenje time što se njihov rad prepoznaje kao rad koji pridonosi pomirenju. Dojam je da "izgradnja nenasilne društvene infrastrukture" (J. P. Lederach Building Peace: Reconciliation in divided societies, 1997.) predstavlja priličnu nepoznanicu mnogima uključenima u izgradnju funkcionalne države.

PRVA GRUPA – KONKRETAN RAD U RATOM STRADALOJ ZAJEDNICI:

istočna Slavonija, zapadna Slavonija,
Gorski Kotar, zadarsko zaleđe

1. IZGRADNJA DEMOKRATSKOG DRUŠTVA TEMELJENOG NA KULTURI NENASILJA – POSLIJERATNA IZGRADNJA MIRA U ISTOČNOJ HRVATSKOJ

Kolokvijalni naziv: MIROVNI TIMOVI

Nositelj: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, u suradnji s Life and Peace Institute, Uppsala, Švedska

Trajanje: 1998. – 2003.

Proračun: 1,1 mil eura tijekom 5 godina, razni strani donatori

Više informacija: Kruhonja, K. (ed.)(2001.) Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj: izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja: prikaz rane faze projekta 1998. – 2000. i Kruhonja K. i J.-G. Zloić (2010.) Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj: mirovni timovi kao privremena mirovna struktura, u: Preporuke za sigurnosnu politiku EU temeljem iskustva izgradnje mira država nastalih dezintegracijom Jugoslavije. Centar za mirovne studije, Zagreb. **Dostupno na:** http://cms.hr/system/publication/pdf/16/Preporuke_EU_KNJIZNI_BLOK.pdf, 14.2. 2016.

Ključne riječi: nenasilje, dugotrajno prisustvo u zajednici, osnaživanje građana

Komentar: složeno, temeljito, model za ponavljanje, razvoj zajednice, zahtjevno
U moru raznih projekata u Hrvatskoj izdvaja se jedan, punim imenom "Izgradnja demokratskog društva temeljenog na kulturi nenasilja – Poslijeratna izgradnja mira u istočnoj Hrvatskoj", poznatiji kao *mirovni timovi*.

Mirovni timovi okupili su 36 ljudi u 10 timova u periodu od 5 godina. Brojevi su impresivni, ali iza njih je mnogo dojmljivija priča. Ne ona koja će nam reći da su domaći, povratnici, ostalnici, doseljenici i drugi širom raširenih ruku dočekali dugo željene mirotvorce. Ne. To je niz, mnoštvo točnije, osobnih priča o nepovjerenju, neprepoznavanju, sumnji, uspostavi kontakata, upoznavanju, međusobnom učenju, prvim kavama, ispipavanju terena, pa sve do zajedničkih akcija, suradnji, priča o prijateljstvima, izrastanjima od etiketom povratnika obilježene osobe u odgovornog građanina. Izgradnja zajednice se to zove, izgradnja države to jeste, svakako izgradnja trajnoga mira.

“Rad mirovnih timova na terenu započeo je (nakon deset tjedana treninga op. G.B.) početkom 1999. godine u zajednicama Tenja, Dalj, Beli Manastir, Vukovar i Okučani. Mirovni su timovi kroz tri godine u ranom poslijeratnom razdoblju, i kroz iduće tri godine, radili kao potpora procesima oporavka i mirnodopskog organiziranja u 10 multietničkih zajednica u istočnoj Hrvatskoj te Posavini, BiH (Bilje, Beli Manastir, Berak, Dalj, Tenje, Vukovar, Okučani te Novo Selo, Kolibe i Zborište u Posavini). Nekoliko je osnovnih aktivnosti koje su mirovni timovi provodili u zajednicama: program slušanja, aktivnosti obnove zajednice proizašle iz programa slušanja, obrazovanje odraslih i psihosocijalni razvitak, tečajevi izgradnje kapaciteta i zajednice, izgradnja mira osnaživanjem žena, mladih i članova/ica vjerskih zajednica, izgradnja mira kroz medije i kulturu, procjena utjecaja na lokalne zajednice.”³⁰

Poseban je po studioznoj pripremi, planiranom višegodišnjem djelovanju, točnije - življenju u zajednicama, jedinstvenosti i ambiciji. Prvi je to projekt koji je “povukao” EU fondove, tada i danas značajnih 1,1 milijuna eura,³¹ iako, ako gledamo po uključenoj osobi, na dan to iznosi tek oko 30 eura uključujući sve troškove, programske, životne, honorare.

Najveća mu je mana da je prestao i nije (još) ponovo zaživio. Nismo još kao društvo zreli prihvatiti da, u složenim poslijeratnim zajednicama, stalno prisustvo izabranih, educiranih i podržavanih mirovnih radnika blagotvorno djeluje na nužno potrebnu izgradnju zajednice. Ili možda danas jesmo?

Mirovni su timovi bili velik projekt iako za njih skoro nitko u Hrvatskoj ni danas ne zna, a malo ih je izvan lokalnih zajednica i tada znalo. Kultura nenasilja je odgovor, onaj nužni, pravi, dubinski, na današnju pojavu „antićirilичnog“ raspoloženja, na frustracije još uvijek velikim brojem od gotovo 1600 nestalih. Isto tako, kultura nenasilja naprosto ne postoji u vidokrugu donosioca odluka, ako i uđe, jasno je da nije poželjna. Nenasilju nema mjesta u hrvatskoj politici, znači i stvarnosti. Najveća vrijednost ovoga pothvata je što je dokazao da su prisustvo, življenje, rad u ratom stradalim zajednicama potrebni, da se mirovni procesi neće dešavati sami po sebi, a ako i dođu izvana upitno je kako će zajednica na njih reagirati i hoće li ti procesi biti doživljeni kao mirovni.

.....
³⁰ Kruhonja K. i J.-G. Zloič (2010.)

³¹ Zajedno s desetak drugih donatora

2. PROJEKT DRUŠTVENE OBNOVE – MEĐUNARODNI VOLONTERSKI RADNI KAMP

Kolokvijalni naziv: Volonterski projekt Pakrac

Trajanje: 1993. – 1997.

Nositelj: Antiratna Kampanja Hrvatska, Zagreb u suradnji s bečkim uredom UN-a te Centrom za antiratnu akciju, Beograd

Više informacija: Božičević, G. (2010.) Volonterski projekt Pakrac: prekretnica mirovnog aktivizma u Hrvatskoj, u: Preporuke za sigurnosnu politiku EU temeljem iskustva izgradnje mira država nastalih dezintegracijom Jugoslavije. Centar za mirovne studije, Zagreb. **Dostupno na:** http://cms.hr/system/publication/pdf/16/Preporuke_EU_KNJIZNI_BLOK.pdf, 14.2. 2016.

Proračun (procjena): 0,5 mil eura u novcu i 1- 2 mil eura u radnim satima na obnovi

Ključne riječi: izgradnja mira, volonterstvo, podijeljena zajednica, pomirenje, suradnja s UN-om

Komentar: pionirska suradnja bez sličnih iskustava, jako zahtjevno, riskantno, veliki dobitak u normalizaciji traumatizirane zajednice s relativno malim ulaganjima; model za ponavljanje uz nužna poboljšanja

Volonteri, većinom iz zemalja zapadne Europe, dolazili su u Pakrac od srpnja 1993. do početka 1997. godine. Radili su u smjenama od tri tjedna na fizičkoj obnovi grada, većinom na tadašnjoj „hrvatskoj“ strani, ispočetka zajedno s grupom domaćih ljudi koji su raščišćavali ruševine i započinjali obnovu. Plaćali su sami 150 njemačkih maraka za hranu i smještaj za tri tjedna. Tada je to bila mjesečna učiteljska plaća u Hrvatskoj. To, kao i skromni smještaj, spavanje u vrećama za spavanje te odluka da žive u gradu jako stradalom u ratu, razlikovalo ih je od mnogih drugih stranaca. Radili su na programima socijalne obnove u suradnji s bečkim uredom UN-a: dječje aktivnosti, ženska grupa, posjete staračkim domaćinstvima, tečajevi engleskog jezika, kompjuterski tečajevi, lutkarstvo... Zahvaljujući volonterima, u Srednjoj školi Pakrac otvoren je server ZaMir-Pakrac BBS (Bulletin Board System, preteča povezivanja Internetom kakvog danas poznamo). Ukupno je u Pakracu boravilo oko 400 volontera/ki iz preko trideset zemalja, a njih tridesetak zadržalo se i dulje od tri tjedna, nekoliko mjeseci ili čak godina. Suradnja s beogradskim Centrom za antiratnu akciju jedna je od rijetkih suradnji hrvatskih i srpskih organizacija koja se u to doba odvijala javno. Projekt, relativno velik na „hrvatskoj“ strani grada, od početka 1994. godine povremeno se u manjem obimu odvijao i na „srpskoj“ strani podijeljenoga grada, donoseći humanitarnu pomoć, prenošeći pisma, povezujući ljude, donoseći normalnost u područje tadašnje Republike Srpske Krajine. Volonterski projekt Pakrac bio je dio UN-ovih pionirskih napora izgradnje mira u okviru Zaštićene zone Zapad (UNPA West) i smatra se jednim od prvih primjera suradnje sustava UN-a s lokalnim mirovnim i ljudskopravaškim organizacijama uopće.

Volonterski projekt Pakrac ima jasan početak (6.7.1993.) i kraj (28.2.1997.), kao rijetko koja mirovna aktivnost. Uglavnom su ga financirali sami sudionici, što je čudo svoje vrste, možda jedino nešto manje od činjenice da je preživio tri i pol godine u sredini koja je imala sva prava da ga odbaci. Raditi „na obje strane“, pomagati „jednima i drugima“, suradnja zagrebačke i beogradske udruge, rad na granici koja je bila mnogo užarenija od državne, sve je to bilo jako osjetljivo tih ranih 90-ih.

Prava valorizacija ovog pionirskog poduhvata tek predstoji, no stoji činjenica da je on na mnoge načine odredio smjer mirovnog aktivizma u Hrvatskoj i šire, prema suradnji, ljudskoj solidarnosti, življenju s ljudima u potrebi, nalaženju zajednici prihvatljivoga načina mirovnog rada i prema onome o čemu se rijetko priča – vlastitom izlaganju, riziku.

3. ŠKOLA MIRA MRKOPALJ

Nositelj: Škola mira

Trajanje: 1994. – 2007.

Gljučne riječi: Franjo Starčević, međuetnička komunikacija, rad s mladima, pomirenje, oprost

Komentar: nužno kapitalizirati na ogromnom iskustvu, preko 4000 polaznika radionica, seminara, konferencija, sinonim za pomirenje i mirovni rad, suradnju različitih društvenih aktera na promociji oprosta, nenasilnoj transformaciji sukoba, pomirenja

Škola mira Mrkopalj sinonim je za mirovnu edukaciju, ali i pomirenje u Hrvatskoj. Za sada samo među znalcima, uskoro možda i za širu javnost.

Ima jedna iznimka kada spominjemo rad na pomirenju, jedan, matematički rečeno „singularitet“, mjesto koje pravilima prkosi - Mrkopalj. U srcu Gorskog Kotara, Gorani se nisu dali zaratiti. Jedino područje značajnije naseljeno s etničkim Srbima gdje rat nije zaživio. Jednostavno je reći da je za to jedan učitelj zaslužan, Franjo Starčević, iako nije mnogo ni krivo. Škola mira Mrkopalj jest bio Franjo, ali i mnogi drugi. Vjerojatnije je da je kroz trud, entuzijizam i energiju Franje Starčevića progovarao duh Gorana, svih onih ljudi koji nisu htjeli mrziti, jer planine, šume i životinje nisu plodno tlo za ljudske slabosti.

Mrkopalj je vjerojatno jedino mjesto u Hrvatskoj, a među rijetkima na cijelom Balkanu gdje je pomirenje uvijek stanovalo, bilo dobrodošlo, njegovano, zalijeivano, oblikovano dječjim rukama u mnoštvu radionica.

U Mrkopalju su skladno funkcionirala ateistički odgojena djeca, polaznici mnogih radionica, kampova, programa, i djeca vjernici raznih vjera, učiteljice isto takve, financirane iz raznih izvora, nerijetko baš vjerskih, mnoštvo domaćih ljudi koji se mirovnjacima ne bi nazivali iako bez lokalne potpore Škola mira ne bi toliko dugo opstala i lokalno ukorijenjena bila. Hrana je stizala od Hrvatske vojske, ne nije greška, ta suradnja jeste postojala, nije zapisano da se itko žalio, i pokazuje koliko Škola mira nije bila zatvorena već, kako pomirenje i traži, otvorena.

“Cilj Škole mira osnažiti je odnose među pripadnicima različitih etničkih grupa te im pomoći sačuvati i kultivirati svoju kulturnu baštinu. Na tom tragu su organizirane umjetničke, ekološke, komunikacijske i interakcijske radionice prema načelu „učenje kroz rad i dijeljenje“. Organizirane su također mirovne konferencije i seminari nenasilnog rješavanja sukoba za odrasle. Sudionice su s cijelog Balkana dok su domaćima namijenjeni programi stjecanja dohotka: prerada vune, ratarstvo, eko turizam. Ti su programi provedeni osim u Gorskom Kotaru i u hrvatskom Podunavlju. Tehnika filcanja vune, autohoni domaći zanat, izvučena je iz zaborava i proširila se iz Mrkoplja cijelom Hrvatskom. Mnoge su žene pokrenule vlastiti posao doprinoseći tako vlastitom standardu življenja.

Škola mira poduzima ekološke, humanitarne akcije te ekumenske dijaloge. Tipična se radionica Škole mira bavi mirovnim obrazovanjem u svrhu dosizanja oprosta i pomirenja.”³²

4. JAVNE TRIBINE I RAZGOVORI UZ KAVU

Kolokvijalni naziv: Tribine Europskog doma / Razgovori uz kavu

Nositelj: Europski dom Vukovar

Trajanje: od 2001. do danas

Ključne riječi: javne tribine, Europski dom Vukovar, europske vrijednosti, izgradnja povjerenja

Komentar: rijedak primjer dugoročnog programa javnih susreta u ratom stradalnoj zajednici; početak kombiniranja javne i privatne razine rada na kazivanju ratnih memorija

Organizirane od 2001. godine s pažljivo odabranim govornicima, zamoljenima da daju svoj pogled na rješavanje vukovarskih problema. Okupljaju od 60 do 200 ljudi, a dvorana je bila dupkom puna kada su govorili predsjednici Mesić i Josipović. Bila je puna i 2004. godine kada je govorio gost iz Srbije, Živorad Kovačević, predsjednik Europskog doma Srbija, koji je svoj govor naslovio “Vukovare, oprosti”.

Tribine nastavljaju neformalnim druženjima uz makrobiotičku hranu, kao važno mjesto za obnovu starih i uspostavu novih odnosa. Neke su tribine izravno vezane za pomirenje, mnoge nisu. Naslovi uključuju: “Oprost – Jedini način prevazilaženja mržnje”, “Etnička raznolikost zajednice kao njena usporedna prednost”, “Nacionalne manjine i razvoj zajednice”, “Zajednička europska budućnost – jamac mira”.

S vremenom se razvila druga, intimnija razina dijaloga nazvana “Razgovori uz kavu”. Organizirano ih je tek nekoliko, možda desetak, no brzo su se pročuli. Ideja je bila pozvati jednog vukovarskog Hrvata i jednog Srbina kao domaćine. Oni dovode još

.....

³² Osnovne informacije o Školi mira nalaze se na stranicama Pax Christi: <http://www.paxchristi.net/member-organizations/croatia/200>, preveo G.B., 14.2.2016.

po dvoje svojih prijatelja koji na sljedećim razgovorima postaju domaćini. Razgovore je vodila Ljiljana Gehrecke, predsjednica Europskog doma. Diskrecija se podrazumijevala, pažljiva facilitacija omogućavala je ulazak u bolne teme, što je preduvjet za iscjeljenje ratnih rana. Takva razina sigurnog prostora nužna je za pravi razgovor ljudi koji žele pitati jedni druge što su radili tijekom rata, no i druge osjetljive teme.

Organizirati redovito javna događanja, tribine, sa zanimljivim govornicima, u skladu s vrijednostima EU u ratom stradalom gradu – hvalevrijedan je pothvat. Koliko pridonosi pomirenju, sasvim je druga priča. Sigurno je da pridonosi, ali ne nužno značajno. Otkud onda tribine Europskog doma Vukovar u ovom izboru? Pitanje ima smisla. Koji je „tajni sastojak“ koji omogućuje da se jedna korektno odrađena aktivnost prometne u iznimnu, inspirativnu, van logičkih matrica i racionalnih očekivanja?

Možda je to odabir tema? Uvijek nekako EU obojane, a svako malo na rubu provokacije ratnim ranama okrenute, no na neki svoj, poseban način koji čak niti „mirovnim“ ne bismo lako mogli nazvati. Jer „mirovno“ je slušateljima dosadno, a tribine EDVU prije su žešća grupna terapija nego zijevanje i drijemež.

Možda odabir govornika, ali ti isti govornici negdje drugdje ne govore tako nadahnuto, pažljivo, a slobodno, poznato, a opet novo, iscjeljujuće novo.

Bit će ipak da je to dobri duh, blagost s integritetom, briga za drugoga koja sebe ne zaboravlja, uho za slušanje, više nego usta za govorenje - Ljiljana Gehrecke. Naravno, nije samo Ljilja, nego niz isto tako iznimnih ljudi koji se oko nje okupio.

Kao što u kafić rado idemo zbog ljudi, usluge i atmosfere, u restoran zbog kuhara, ali i gostiju, u školu radi učitelja tako i tribine određuju organizatori. Tko nije s Ljiljanom Gehrecke pričao, može samo naslućivati o čemu govorimo.

5. NAGLAŠAVANJE LJUDSKIH PRAVA U PODRUČJIMA OD POSEBNE DRŽAVNE SKRBI

Kolokvijalni naziv: Kula Stojana Jankovića

Nositelj: Centar za mirovne studije Zagreb s partnerima

Proračun: 257.224,00 eura iz EU fondova

Trajanje: 2012. – 2013.

Ključne riječi: izrazito složen projekt na nizu isprepletenih razina (overflowing), umjetnici, prognani hrvatski Srbi u Srbiji

Komentar: dugogodišnji rad fokusiran oko revitalizacije Kule Stojana Jankovića ne daleko Zadra, točnije - oko revitalizacije odnosa u ratom stradalim područjima; uvršten je konkretan projekt, no on se naslanja na prethodne aktivnosti i nastavlja do današnjih dana; primjer rada koji kombinira edukacije, umjetnost, istraživanje, zagovaranje, razine od lokalne do parlamentarne kao i prekogranične

Riječ je o zanimljivom, višegodišnjem nizu projekata Centra za mirovne studije vezanih uz zadarsko zaleđe, postratno područje velikih potreba. Ovdje je opisan jedan projekt,³³ no radi se kontinuirano. Svaki projekt, u pravilu je bila riječ o velikim projektima financiranim sredstvima u okviru Instrumenta pretprijetne pomoći EU (IPA), bio je sastavljen od niza aktivnosti, što im je najveća snaga, no i određena slabost. Kao sudionik nekih aktivnosti, autor ovih redaka nije odmah zamijetio poveznice među njima. Tek istraživačkim radom na ovoj studiji došao je u privilegiranu situaciju pogleda iz određenog kuta, „točke pomirenja“ ako to ima smisla reći. Pogledom s distance, imajući u rukama izvještaje, vanjsku evaluaciju, medijske članke te kompetentne sugovornice, otvorila se slika koherentnog i sveobuhvatnog seta aktivnosti koje se prelijevaju jedna u drugu, gdje cjelina ima smisao iako dijelovi izgledaju nepovezano.

Projekt je izgrađen oko Kule Stojana Jankovića, sada u vlasništvu obitelji velikoga hrvatskog pisca srpske nacionalnosti Vladana Desnice, u Islamu Grčkom, koji je četiri godine bio dijelom takozvane Republike Srpske Krajine. Revitalizacija prelijepoga objekta kulturne baštine, vezanoga uz autora kulturnih „Proljeća Ivana Galeba“, povezala je Filozofski fakultet u Zagrebu te niz umjetnika s područja bivše Jugoslavije. Razgovori, druženja, filmski festival, čitanje poezije i proze, umjetnost kao građenje mira, a među gostima je bilo i jedno posebno ime – Mira Furlan.³⁴

Revitalizacija Kule Stojana Jankovića shvaćena je – a to je iz perspektive rada na pomirenju izuzetno važno – mnogo šire od oživljavanja samog objekta. Uključuje radionice o značaju ljudskih prava, pogotovo prava manjina, s lokalnim stanovništvom, vlastima, ljudima iz pravosuđa. Prelazi državnu granicu i u suradnji s beogradskim Komitetom pravnikâ za ljudska prava (YUCOM) istražuje stanje među izbjeglim hrvatskim Srbima te dijeli izvještaje svim saborskim zastupnicima.³⁵

.....

³³ Umjetnici u egzilu, program događanja za 2012. godinu. Dostupno na: http://cms.hr/system/publication/pdf/30/umjetnici_u_egzilu_final.pdf, 14.2.2016.

³⁴ Više informacija o Miri Furlan: https://en.wikipedia.org/wiki/Mira_Furlan i <http://www.jutarnji.hr/mira-furlan--vracam-se--zagrebe--tebi-koji-si-me-ponizio/845017/>, 14.2.2016.

³⁵ Studija o položaju izbeglih lica iz Republike Hrvatske (2013). Dostupno na: http://cms.hr/system/publication/pdf/19/Studija_o_položaju_izbeglih_hrv.pdf, 14.2.2016.

DODATAK:

Mirjana Mikić, suvoditeljica projekta

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

Vjerujem da je to zbog toga što je projekt baziran na primjerima dobre prakse koji nam tako nedostaju, što je sadržajno jako bogat i raznolik, što naglašava krhku arhitekturu međuetničkih odnosa, ali u isti trenutak kroz različite programe nudi osnaživanje te arhitekture. Isto tako je vezan za jedno čvrsto mjesto oko kojega se dešavaju svi procesi prošlosti, sadašnjosti i budućnosti: ratovi, kulturna nasljeđa, književnost, umjetnost, suočavanje s prošlošću i prijelaz s etničkoga na klasno. To mjesto je spomenik kulture Kula Stojana Jankovića u Islamu Grčkom, a svi se ovi procesi odvijaju pod imenom "Zimsko ljetovanje" što je ime romana književnika Vladana Desnice koji baštini Kulu.

Koliko ste uopće, ako jeste, imali ideju da bi vaš rad mogao pozitivno djelovati na procese pomirenja?

To je bila ideja vodilja i sve je rađeno s namjerom da ojačamo tu krhku arhitekturu međuetničkih odnosa. Prvo moram naglasiti da i Petra Jurlina, kao suvoditeljica, i ja imamo znanja koja se jako tiču ove teme, Petra je magistrirala na nacionalizmu, a ja sam diplomirala na građanskom identitetu, da imamo teren zapadne Slavonije i zadarskog zaleđa doslovce pod nogama, te da smo uspjele stvoriti trajna prijateljstva s najrazličitijim ljudima. Sve je to vodilo trenucima susreta po prvi put nakon rata u javnom ili privatnom prostoru različitih etničkih identiteta.

Kako vidite doprinos vašeg rada u budućnosti, zasebno ili u suradnji s drugim inicijativama, na izgradnji trajnog mira, pomirenja?

Vjerujem da je ovo dobar put. Treba ustrajati. Treba preživjeti ovo vrijeme, iako pravi antifašist nije nikada moderno biti. Treba se što više otvarati ljudima, dati im prostora da govore, da sudjeluju, da preuzmu vodeće uloge, treba puno umjetnosti, jer ona otvara vrata pomirenja i zacjeljuje rane kod onih koji to istinski žele. Treba surađivati sa sličnim organizacijama u regiji i šire. Treba prepoznati umjetnike koji prenose poruku mira i treba prepoznati mirotvorce, kao što je bio Josip Reihl-Kir, te na njima graditi priču i istinu pomirenja.

DRUGA GRUPA – RAD S CILJANIM SKUPINAMA

Civilne žrtve rata, branitelji, pučki pjesnici,
srednjoškolci, žene, vjernici, žrtve i svjedoci
kaznenih djela

6. KAMPANJA ZA CIVILNE ŽRTVE RATA

Kolokvijalni naziv: Žrtve su predugo čekale - Kampanja za prava civilnih stradalnika rata

Nositelj: Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću

Više informacija: Web stranica kampanje - <http://www.civilnezrtve.hr>

Ključne riječi: civilne žrtve rata, obeštećenja

Komentar: Zamijećena javna kampanja čiji su se spotovi prikazivali tijekom 2012. i 2013. na sve tri nacionalne TV mreže u Hrvatskoj; zagovara promjenu zakonskog okvira; izjednačava sve civilne žrtve bez obzira na etničku pripadnost

Dovesti u javni prostor problematiku civilnih žrtava na način koji ih ne dijeli na naše i njihove predstavlja otklon od simplificiranog i politiziranog postojećeg diskursa. Odabirom te dobrovoljnim sudjelovanjem niza ljudi koji su stradali kao civili od strane bilo koje naoružane skupine, Documenta ogoljuje zlo rata te traži dostojanstvo za osjetljivu ranjivu skupinu. Pritom ne pristaje na važeću društvenu podjelu na bazi etničke pripadnosti. Kampanja je odrađena za relativno male novce, medijski prezentirana bez troškova budući da su televizije besplatno ustupile svoje termine, pomogla je i u zagovaranju za promjenu zakonodavnog okvira. Doprinos pomirenju očituje se na nizu razina: pretpostavljanju civilnog identiteta etničkom, međusobnoj suradnji raznih osoba – civilnih žrtava, priznavanju njihovog stradanja, dekonstrukciji uloge kolektivnog mi kao žrtve personaliziranjem konkretnih osobnih priča. Lica kampanje djelovala su kao poziv na iscjeljujuće suočavanje s prošlošću.

Sa web stranice kampanje:

“Broj civilnih žrtava rata u Hrvatskoj nije poznat, procjenjuje se na između 4.000 i 8.000 osoba. Tek manji dio njih imaju status civilne žrtve rata i time ostvaruju pripadajuća socijalna prava (invalidnina, opskrbnina, tuđa njega i pomoć u kući i sl.). Većina stradalnika nema informaciju o pravima i mogućnostima ostvarivanja socijalnih prava. Članovi obitelji ubijenih još uvijek čekaju na procesuiranje zločina počinjenih u ratu. Brojne žrtve koje su podnijele zahtjev za naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe, istu nisu ostvarile, a danas plaćaju visoke parnične troškove. Slučajevi seksualnog zlostavljanja civila i logoraša uglavnom

nisu procesuirani, a žrtve nemaju osiguranu psihosocijalnu i drugu potporu.³⁶ Gotovo 2.000 osoba stradale su u ratu i nakon rata od mina, a značajan dio prostora još uvijek nije razminiran. Na područjima na kojima se nisu odvijale ratne operacije, uništen je velik broj stambenih objekata, a postupci za naknadu materijalne štete uglavnom su rezultirali naplatom parničnih troškova za žrtve.

Većina stradalnika/ca danas nema odgovarajuću potporu države i društva u cjelini. Većina preživjelih treba javno priznanje patnje, psihosocijalnu pomoć, društvenu solidarnost. Žrtve zaslužuju moralnu i materijalnu satisfakciju.

Okosnicu našeg zagovaranja i medijske kampanje **“Žrtve su predugo čekale”** čine individualne priče civilnih stradalnika rata s porukom javnosti i odgovornima u institucijama kako obitelji ubijenih i nestalih civila, roditelji u ratu poginule djece, žrtve mina, logoraši/ice te žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja u ratu, očekuju sveobuhvatno obeštećenje s ciljem neophodnih izmjena zakonskog okvira.

Uz individualne priče, koje se pojavljuju kroz lica spomenute *Documentine kampanje*, u rubrici CIVILNE ŽRTVE donosimo dodatne pojedinačne sudbine civilnih žrtava rata u Hrvatskoj i podsjećamo na neke od težih zločina počinjenih nad civilnim stanovništvom tijekom rata a kao rezultat naših kontinuiranih nastojanja u zagovaranju rješavanja, dugogodišnjom nebrigom, nagomilanih problema ove stradalničke skupine.”

7. UKLJUČIVANJE HRVATSKIH BRANITELJA U IZGRADNJU MIRA

Kolokvijalni naziv: IZMIR

Nositelj: Quaker Peace & Social Witness, Miramida Centar Grožnjan-Grisignana 2004.-2011.

Više informacija: U dosluhu i neposluhu. Pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije (2010). Miramida Centar – Regionalne razmjene mirovnih iskustava. **Dostupno na:** http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/digitalna_zbirka/u_dosluhu_i_neposluhu.pdf

Ključne riječi: branitelji, izgradnja mira, komunikacija i suradnja branitelja/ica s aktivistima/cama ljudskopravaških i mirovnih udruga.

Komentar: svjetski rijedak primjer uključivanja ratnih veterana u procese izgradnje mira, pritom zadržavajući svoj dominantni veteranski identitet; obostrano učenje kako za aktiviste organizacija civilnog društva tako i za branitelje; izuzetno zahtjevno, ali zato vrijedno

.....

³⁶ Nedavnim usvajanjem Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme agresije na RH u Domovinskom ratu, situacija se počinje mijenjati.

Istraživanje o potrebama za radom na suočavanju s prošlošću provedeno 2003. godine za britanske kvekere (QPSW), pokazalo je da postoji veliki jaz između branitelja i aktivista mirovnih i ljudskopravaških udruga. Pokazalo je da taj jaz predstavlja kočnicu izgradnji mira u Hrvatskoj, ali i da postoji volja da se na premošćivanju radi. Među nekim mirovnim aktivistima u to je doba već postojala frustracija, jer se uspješan rad Centra za nenasilnu akciju iz Sarajeva i Beograda³⁷ s ratnim veteranima u Srbiji, BiH i Crnoj Gori nije mogao primijeniti u Hrvatskoj. Prvi susret branitelja³⁸ i civilnih aktivista održan je u lipnju 2004. godine u Školi mira u Mrkoplju. Trodnevni skup počeo je oprezno, no ubrzo se otkrilo da su svi prisutni ionako već otvoreni za suradnju te je zaključeno da treba pozvati predstavnike velikih i utjecajnih udruga. To se i dogodilo u travnju 2005. godine u Selcu. Naslov "Uloga branitelja u izgradnji mira u Hrvatskoj i regiji" privukao je više nego reprezentativan uzorak populacije koja se do tada na skupovima izgradnje mira nije viđala: zapovjednici brigada, zatočenici srpskih logora, udruga Vukovarske majke, HVIDRA.³⁹ Težak skup, u dosluhu i neposluhu visoke koncentracije, konstruktivno je priveden kraju. Početak rijetko uspješnog uključivanja ratnih veterana u procese izgradnje mira.

"Hoćete li nas naučiti kako razgovarati s onima s kojima se ne slažemo?" poziv je organizatorima skupa u Selcu uputio tadašnji predsjednik zagrebačke Zajednice udruga HVIDRA. Slijedio je niz radionica i većih skupova te registracija udruge IZMIR – Inicijativa za izgradnju mira i suradnju. Iako IZMIR nije zaživio punim plućima te se ubrzo ugasio, vrijedan je pokušaj stvaranja zajedničkog prostora u kojem ratni veterani (s tim jakim identitetom) i mirovnjaci surađuju. Niz je branitelja pohađao i završio Mirovne studije zagrebačkog Centra za mirovne studije, ugostili su i beogradske Žene u crnom, jedino nacionalno savjetovanje u procesu Koalicije za REKOM⁴⁰ održano je baš u Hrvatskoj, a registrirana je i udruga I.S.P.I.T.p (<http://organizacija-ispitp.hr/>) koja radi na uključivanju branitelja u civilno društvo i čiji je direktor, umirovljeni pukovnik Veljko Vičević, jedan od dobitnika mirovne nagrade „Krunoslav Sukić“ za 2011. godinu.

U periodu od 2004. do 2009. godine napravljen je iskorak koji bi u današnjoj situaciji u Hrvatskoj itekako dobro došao. Iskorak vrijedan u svjetskim mjerilima. Mirovni rad, onaj pravi, nenasilni, na terenu, s ljudima, vrijednosni, ali ne isključujući – sreo se s hrvatskim braniteljima, onima iz najvećih udruga, invalidima, zapovjednicima postrojbi, brigada.

I dok je DDR maltene poštapalica svima koji se ratnim veteranima nakon oružanih sukoba bave: Demobilisation, Disarmament, Reintegration – razvojačenje, razoružanje, reintegracija, u Hrvatskoj se otišlo korak od sedam milja dalje. Ratni veterani, branitelji aktivno su se uključili u procese izgradnje mira.

.....

³⁷ www.nenasilje.org

³⁸ Pod tim terminom mislimo na one branitelje/hrvatske ratne veterane kojima je taj identitet jako važan i aktivni su u braniteljskim udrugama.

³⁹ Hrvatski vojni invalidi Domovinskog rata, mreža udruga

⁴⁰ www.korekom.org

8. PUČKI PJESNICI

Kolokvijalni naziv: Pučki pjesnici

Nositelj: LUC za dijalog i nenasilje, Berak

Više informacija: knjiga Pjesnici mira, pjesnički susreti Berak, 14.5.2006.

Ključne riječi: rad u zajednici, nenasilna transformacija sukoba, narodno pjesništvo

Komentar: širenje mirovnih krugova, uključivanje ljudi kao podržavatelja mirovnih procesa, nalaženje primjerenog načina uključivanja u izgradnju mira

Istočna je Slavonija u ratu teško stradala. Prognanici su se kućama vratili tek nakon sedam ili više godina. Kada živite godinama u hotelima koji to više nisu, to je suprotno od odmora, to je kao kazna. Bogat je to kraj bio, ljudi na ravnicu navikli, na otvorene prostore, hotelski su im apartmani bili neprirodno okruženje. Kad se vratite kući, jedan se toliko željeni san ostvario. No stvarnost nije san, bol nije nestala, godine u izbjeglištvu, poginuli bližnji, susjedi, rat, ubojstva, izdaje. Ne zna tko nije doživio.

Ljudi nisu strojevi, koliko god teško radili od ranoga jutra, živinu hranili, na polju bili sve dok mrak ne padne. Nije sve samo rad, treba se i kreativno izraziti, dozvoliti emocijama da izađu. A na području istočne Slavonije i Baranje ima čak 39 udruga pučkih pjesnika. Baš tako - 39. Sastajali su se oni tih ranih 2000-ih i o ratu govorili, recitali. Mnogo je bilo onoga što nazivamo govor mržnje. Ne zato što su ti ljudi zli, već zato što se teško bilo s emocijama izboriti, a pisalo se ono što se rado slušalo. I tako iz godine u godinu. Dragica Aleksa, seljakinja, kako se sama predstavlja, povratnica također, no koja se mirovnim aktivnostima okrenula, došla im je s prijedlogom. Na sljedećem vašem godišnjem okupljanju, udruga LUC iz Berka, gdje su počinjeni ratni zločini također, nagradit će dvadeset pjesama s mirovnom porukom. Nagrađenima će pjesme biti objavljene u Zborniku, a ići će i na radionicu iz nenasilne transformacije sukoba, provesti u hotelu tri dana. I tako je krenulo. Isprva su pjesme s mirovnom porukom bile primane s čuđenjem, a onda ih je bilo sve više. Tako se polako, ali sigurno, gradila široka baza ljudi podržavatelja mirovnih aktivnosti u području gdje je trauma još prisutna. Kako smo rekli, nisu to zli ljudi, samo im je trebalo pokazati put bez mržnje.

DODATAK:

Dragica Aleksa

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

U Hrvatskoj su provedeni mnogi uspješni projekti koji su pokrenuli jednako tako uspješne procese, napisane su hrpe studija i analiza, ali su se rijetki bavili ljudima (pojedincima). Mi živimo u malim sredinama, dobro poznajemo situaciju u svojoj sredini, prepoznamo potrebe ljudi i na njihove potrebe odgovaramo kako najbolje znamo. Često puno više znači topli ljudski pristup nego sve mirovne edukacije.

Koliko ste uopće, ako jeste, imali ideju da bi vaš rad mogao pozitivno djelovati na procese pomirenja?

Nismo ciljano gradili mir, ili barem to nismo prepoznali. Radili smo samo ono što je nama pomoglo u teškim poratnim godinama. Ulazili smo među „obične male” ljude, pučki pjesnici su bili idealna grupa jer su oni slali poruku velikom broju ljudi, i usmjevali ih da na javnim nastupima umjesto govora mržnje šalju mirovne poruke.

Kako vidite doprinos vašeg rada u budućnosti, zasebno ili u suradnji s drugim inicijativama, na izgradnji trajnog mira, pomirenja?

Shema po kojoj smo radili bila je gotovo uvijek jednaka, to se pokazalo dobrim pa ćemo i u budućnosti nastaviti takvu praksu. Pozivamo velike grupe pučkih pjesnika da pošalju svoje radove na natječaj za pjesnički susret u Berku, a uvjet za izbor je da to bude što jasnija mirovna poruka. Osim što će njihovi radovi biti pročitani i tiskani u zajedničkoj zbirci, kao “nagradu” (ljudi vole nagrade) za njih organiziramo osnovni trening nenasilne komunikacije “ja govora” (govor bez prosuđivanja drugih, oslonjen na vlastito viđenje stvari i svoje potrebe). Osim u nekim ekstremnim situacijama, mirovna poruka je postala uobičajen način pisanja pučkih pjesnika. Kada se jednom ljudi uključe u mirovne edukacije, vrlo lako ih je motivirati da nastave raditi na sebi, tako postaju otvoreni za mirovne teme i aktivnosti koje iz toga proizlaze pa i da budu mirovni lideri u svojim zajednicama.

9. ŠKOLE LJUDSKIH PRAVA ZA SREDNJOŠKOLCE

Kolokvijalni naziv: Škole „Helsinškog“

Nositelj: Hrvatski helsinški odbor (HHO), Centar za mirovne studije

Trajanje: 2000. - 2015.

Više informacija: <http://cms.hr/hr/skole-ljudskih-prava>

Gljučne riječi: mladi, ljudska prava, radionice, Norveški helsinški odbor

Komentar: dugotrajan, kvalitetan model, nacionalna razina i regionalna

Nekoliko je važnih razloga za uvrštavanje ovoga petnaestak godina starog programa u ovaj izbor. Na samom startu se dogodila **transformacija ideje** od puke implementacije kurikuluma osmišljenog u Norveškoj do aktivnog sudjelovanja domaćih (hrvatskih) voditelja/trenera u kreiranju i prilagođavanju obrade tema vezanih za ljudska prava. Autor ove studije osobno je sudjelovao na prvim školama u Rovinju te na Rabu. Tri su osobe bile značajne u tom prvom periodu: Enver Đuliman, glavni „krivač“ i kreator cijelog programa, Mladen Majetić koji je program prilagodio načinima rada u Hrvatskoj te Bojan Munjin koji je u ime Hrvatskog helsinškog odbora pametno, smireno i poticajno vodio prvi niz škola. Drugi razlog je lagani, nečujni prijelaz „vlasništva“ od HHO-a na Centar za mirovne studije, prirodno nastavljanje etabliranog programa koji je u CMS-u zaživio kao da i nije stigao „sa strane“.

Pa što? Možda se varamo, no nije se lako sjetiti sličnih prijenosa programa i projekata između različitih udruga. Kopiranja, nadograđivanja, mijenjanja partnera, to sve da, ali čisti prijenos iz jedne udruge u drugu ne pamtimo. Jedan se sjajan program mogao ugasiti, no nastavljen je, a da nitko takoreći nije primijetio da se organizator promijenio. Bravo za sve uključene.⁴¹

I drugi su razlozi bili važni za odluku da se škole uključe u ovaj odabir, na primjer stabilnost i dugovječnost programa, njegova regionalna dimenzija. Prilagođavao se program, naravno, tijekom godina tako da se, na primjer, suočavanje s prošlošću pojavilo s vremenom iako ga na početku nije bilo, ili samo u tragovima, no program je ostao stabilan, fokusiran, jasan. Selektirati srednjoškolke i srednjoškolce, zaintrigirati ih za teme ljudskih prava, educirati, motivirati, povezati s drugima u tom važnom polju. I tako petnaest godina. Znam da se o ljudskim pravima uči i u školama, no ovo jeste drugačije, nadam se ne i zadugo – i škole bi mogle naučiti – da se ovdje uči ZA ljudska prava, ne toliko O njima. Uči se od ljudi koji ih osobno štite, prepoznaju kršenja, shvaćaju bit njihova postojanja, znaju da je DRŽAVA najveći kršitelj ljudskih prava (nije lako o tome poučavati u školi ako ste i sami javni službenik, djeci koja imaju OBAVEZU sjediti više manje mirno, 45 minuta u klupama koje su sve samo ne prirodan odabir njihovom uzrastu).

⁴¹ Više je ljudi spomenulo zasluge Božice Ciboci, tada u HHO-u, za taj uspješan prijenos.

Tako su škole ljudskih prava, nadam se na veliko zadovoljstvo svoga pokretača Envera, postale ono što se nitko od nas nije usudio sanjati – nezaobilazni institut oslobađanja darovite i društveno svjesne djece, inkubator budućih branitelja ljudskih prava, onih koji možda i ne znaju nabrojiti naizust sve članke Opće deklaracije o pravima čovjeka, ali jako dobro znaju da su pravo na privatnost, na poštnu novčanu naknadu za rad, na slobodu udruživanja s drugim ljudima, među njima. A to su mnogi od nas zaboravili, zar ne?

10. ŽENE OBNAVLJAJU SJEĆANJA – RODNA DIMENZIJA MEMORIJE

Kolokvijalni naziv: Ženska memorija

Nositelj: Centar za žene žrtve rata

Više informacija: Zbornik "Žene obnavljaju sjećanja: Centar za žene žrtve rata deset godina poslije", **dostupno na** <http://www.women-war-memory.org/index.php/hr/>

Ključne riječi: feminizam, mirovno, antiratno, regionalno, solidarnost, deset godina Centra za žene žrtve rata

Komentar: vrijedna aktivnost kojoj je pripala nezahvalna uloga da "pokrije" izuzetno važan, ključan doprinos žena procesima pomirenja; koristan web site, knjiga i konferencija

Desetogodišnjica Centra za žene žrtve rata (CŽŽR), mirovne i feminističke udruge osnovane 1993. godine, bila je povod za konferenciju, zbornik te bogatu web stranicu posvećenu ženskim sjećanjima na rat i antiratne aktivnosti. Konferencija nalik mnogim ženskim aktivističkim okupljanjima, no različita od "uobičajenog" poimanja. Slušanje, podrška, solidarnost, suradnja, horizontalno postavljeno, gdje nije važno imaš li doktorat znanosti, deset godina iskustva ili si "nova". Mikrokozmos pomirenja u kojem vanjskom promatraču nije jasno tko je iz koje države, razumijevanje je prekogranično, no to nije skup "jugonostalgičarki", već žena koje shvaćaju da rat najviše gazi baš njih jer su žene. Rat je produkt patrijarhata te su zato protiv rata, no još više protiv svake diskriminacije. Za ravnopravnost. Pravu, ne lažnu. Jedan od onih skupova koji je okupio toliko pomirenju posvećenih žena iako vjerojatno većina njih neće svoj rad takvim opisati.

Ovaj je projekt odabran kao glasni podsjetnik na ključnu ulogu žena u antiratnim i aktivnostima pomirenja. Zašto je to tako, tema je drugih studija i knjiga. Odbijanje svođenja na objekt, majku (koja će podariti što više djece svojoj naciji), tihu i poslušnu – na svoj način, nema veze niti s rodnom niti s feminizmom. Odbijanje poslušnosti, preuzimanje odgovornosti, propitivanje, izazivanje, transformiranje dominantnih obrazaca – to je pravi mirovni, antiratni angažman.

11. VJERNICI ZA MIR

Kolokvijalni naziv: isto

Nositelj: Regionalna adresa za nenasilno djelovanje (RAND), Sesvetska Selnica, s partnerima

Trajanje: od 2005. godine

Više informacija: <http://www.vjerniczamir.org/vjerniczamir>

Gljučne riječi: međureligijska suradnja, nenasilje, izgradnja mira

Komentar: okupljanje kršćana različitih denominacija, muslimana i drugih kako bi zajedno svjedočili predanost konkretnom mirovnom radu u svojim zajednicama, društvima

Ovaj regionalni projekt vjernika različitih vjera aktivnih u građenju mira izabran je zahvaljujući ulozi male, ali važne udruge iz Sesvetske Selnice – Regionalne adrese za nenasilno djelovanje (RAND). Jedan od osnivača i važan oslonac cijeloj inicijativi, RAND se bavi i nizom mirovnih edukacija za aktivne vjernike u Hrvatskoj i BiH te ostalim postjugoslavenskim zemljama. Pokrenuta 2005. godine, ova je inicijativa živa i raste. Prigovaraju joj da je previše samozatajna, možda i jest, no nenasilni pristup svjedočenja vjera, put ka svakoj osobi koji nije nametnut, najavljuje nam drugačiji pristup, razgovorima, slušanjsima, upoznavanjima, a ne posredstvom masovnih medija. I takva, kod nas gotovo nezamijećena, u Dohi je 2013. godine izabrana kao druga na svijetu za Međunarodnu nagradu za međuvjerski dijalog.⁴²

Iako Inicijativa djeluje na razne načine, najprepoznatljivija je po svojim regionalnim, međunarodnim konferencijama s kojima je i započela:

„Gradeći mir slavimo Boga“, regionalna mirovna konferencija okuplja vjernike/ce islamskog, kršćanskog i židovskog konteksta angažirane u izgradnji mira i međureligijskog suživota.

Prva konferencija je organizirana u septembru/rujnu 2006. godine na Krku u Hrvatskoj pod nazivom „Gradeći mir slavimo Boga“ dok je druga organizirana u oktobru/listopadu 2008. u Mostaru u Bosni i Hercegovini s temom „Odricanje od nasilja – put je suživota“.

Konferencija okuplja osobe kojima je vjera važan dio života i prepoznaju šansu za mir i nenasilje u poticajima svoje vjere. Oni se angažiraju u izgradnji mira i pomirenja temeljeći svoje djelovanje na principima nenasilja na što ih potiče i osnažuje vlastita vjera. Konferencija je za sve vas kojima je stalo da:

- *se povežete s pojedinkama/cima i organizacijama koje promiču nenasilje i međureligijski dijalog,*
- *produbite temu: nenasilje i objavljene religije u oblasti međuvjerske izgradnje mira,*

.....

⁴² <http://english.nahla.ba/tekstovi4.aspx?tid=11>, 14.2.2016.

- pružite i primite podršku u mirovnom angažmanu,
- širite djelovanje vjernika/ca za mir i pravednije društvo ⁴³

U današnjim vremenima porasta tenzija među pripadnicima različitih religija, ova inicijativa svakako zaslužuje veću medijsku pažnju, ali i resurse. Vrijedi naglasiti da su vjernici okupljeni u ovu inicijativu zainteresirani za praktično djelovanje u izgradnji mira, odlazak u druge sredine, upoznavanje drugih običaja, organiziranje susreta, edukacija, razvijanje suradnji, zajedničkih projekata. Usmjereni su na svjedočenje vjere vlastitim primjerom, nalaženje zajedničkih mjesta s drugim religijama i denominacijama te nalaze svoju vjeru kao izvorište svog mirovotvornog djelovanja.

12. PODRŠKA SVJEDOCIMA I ŽRTVAMA ZLOČINA

Kolokvijalni naziv: isto

Nositelj: Ministarstvo pravosuđa RH, suradnja s UNDP

Trajanje: od 2005. godine do danas

Više informacija: Web stranice Ministarstva pravosuđa- <https://pravosudje.gov.hr/podrska-zrtvama-i-svjedocima/6156> i Udruge za podršku žrtvama i svjedocima - <http://www.pzs.hr/index.php/hr/>

Ključne riječi: Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja 116 006

Komentar: humaniziranje pravosudnog sustava, pomicanje fokusa s optuženika prema žrtvama i svjedocima, uključivanje velikog broja volontera

Suradnjom Vlade RH i UNDP-a na osnovama Nacionalnog strateškog razvojnog okvira 2006.-2013. iniciran je niz aktivnosti, u širem okviru reforme pravosuđa, sa ciljem unapređenja pristupa pravdi uključujući žrtve i svjedoke kaznenih djela.

UNDP Hrvatska i Ministarstvo pravosuđa razvili su projektnu strategiju za rješavanje izazova (problema) s ciljem jačanja pravosuđa, njegovim osuvremenjivanjem te uspostavom sustava podrške žrtvama i svjedocima pri sudovima. Niz je mjera uključen: uspostava ureda za zaštitu žrtava i svjedoka pri sudovima, poboljšanje regulative vezano za prava svjedoka i žrtava, uspostava regionalne suradnje, podizanje kapaciteta sudaca i Ministarstva.

Podršku i pomoć žrtvama i svjedocima na sudovima pružaju odjeli na Županijskim sudovima u Zagrebu, Vukovaru, Osijeku, Zadru, Splitu, Sisku i Rijeci, a svrha odjela je olakšati stresne situacije svjedočenja i boravka na sudu:

- pružanje emocionalne podrške žrtvama/svjedocima prije, tijekom i nakon svjedočenja na sudu,

.....

⁴³ <http://www.vjericizamir.org/konferencija>, 14.2.2016.

- pružanje praktičnih informacija i informacija o pravima žrtvama, svjedocima i članovima njihovih obitelji,
- standardizacija postupanja sa žrtvama i svjedocima,
- odabir, edukacija i koordinacija rada volontera koji pružaju podršku.

Time se žele promijeniti okolnosti u kojima su svjedoci i žrtve često prepušteni sami sebi prilikom dolaska na sud, bez informacija o tome što ih čeka i kome se mogu obratiti za potrebnu pomoć. Od trenutka primanja sudskog poziva žrtva/svjedok može se obratiti službenicima Odjela za podršku putem telefona ili osobno.⁴⁴

U nepune četiri godine podrškom i savjetovanjem odjela koristilo se preko 12 tisuća žrtava kaznenih djela, što je znatno ubrzalo procese. Zamišljeni kao podrška u teškim slučajevima suđenja za ratne zločine, danas se koriste u svim kaznenim postupcima, a posebno u slučajevima obiteljskog i seksualnog nasilja koji čine 22 posto svih procesa. Osnovana je udruga za podršku žrtvama i svjedocima, sustav podrške oslanja se na stotine volontera, a sam model se prezentira i u drugim državama.

Veza s pomirenjem? Država koja skrbi za žrtve i svjedoke kaznenih djela, štiti slabe i ugrožene, aktivno radi na neovisnosti i učinkovitosti svoga pravosuđa te stvara okruženje u kojem su koraci ka pomirenju mogući i dobrodošli.

.....

⁴⁴ Web stranica Ministarstva pravosuđa: <https://pravosudje.gov.hr/podraska-zrtvama-i-svjedocima/6156>, 14.2.2016.

TREĆA GRUPA – KONKRETNA IZGRADNJA DRUŠTVENOG TKIVA I NENASILNE INFRASTRUKTURE

13. PLATFORMA ZA IZGRADNJU MIRA

Kolokvijalni naziv: nema

Nositelj: Nansen dijalog centar

Trajanje: 2004. – 2005.

Više informacija: U dosluhu i neposluhu. Pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije (2010). Miramida Centar – Regionalne razmjene mirovnih iskustava. **Dostupno na:** http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/digitalna_zbirka/u_dosluhu_i_neposluhu.pdf, 14.2. 2016.

Gljučne riječi: javna mirovna politika, vođen konzultativan proces mnoštva dionika
Komentar: rijedak primjer vođenog, fokusiranog, kvalitetnog zajedničkog rada mnoštva dionika na formuliranju javne mirovne politike na nacionalnoj razini.

Početak tisućljeća motivirao je mnoge mirovne inicijative širom svijeta, a jedna od najznačajnijih – Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba (GPPAC) nastala je pod okriljem UN-a i još uvijek je aktivna (<http://www.gppac.net/home>). Povoljan trenutak uključivanja građana u konzultacije u cijelom svijetu potaknuo je kreativan i konstruktivan angažman i u Hrvatskoj. Regionalnih centri ugledne norveške mreže Nansen dijalog centar koordinirali su niz susreta u postjugoslavenskim zemljama. U Hrvatskoj se otišlo najdalje čak i u svjetskim okvirima – dogovorena je, napisana i usvojena Platforma za izgradnju mira, dokument na kojem je radilo preko 60 udruga i predstavnika lokalne vlasti. Proces dogovaranja je trajao devet mjeseci. Budući da je taj duboko mirovnjački proces okupio vrijednosno i politički raznolike dionike, odustalo se od usvajanja cijelog dokumenta, no usvojena je Povelja o Platformi na Prvoj nacionalnoj konferenciji o izgradnji mira u Vukovaru prosinca 2005. godine. Potpisa je bilo na stotine. Željelo se inicirati nacionalnu mirovnu politiku, strategiju potrebnu za cjelovitu izgradnju mira.

Uspjeh cijelog procesa osokolio je grupu najaktivnijih te se prišlo osnivanju i registraciji Mreže za izgradnju mira. Danas možemo žaliti što se u tome nije uspjelo, no realno je procijeniti da je proces pisanja i usuglašavanja obimne strategije bio (pre)veliki izazov za mirovne radnice/ke. Platforma definira osnovne vrijednosti i principe kao što su nenasilje, tolerancija i solidarnost, suradnja, dijalog i multikulturalizam. Poziva se na održivi razvoj, odgovornost i transparentnost, izgradnju povjerenja i pomirenje, inkluziju i jednakost te nastoji ukazati na potrebu da se od koncepta nacionalne sigurnosti pomaknemo ka onome ljudske sigurnosti, što podrazumijeva poštivanje ljudskih prava, poštivanje međunarodnog prava, zahtijeva inovativnost i građanski aktivizam a temelji se na socijalnoj pravdi i uvažavanju identiteti. Niz je područja

primjene Platforme: od izgradnje mira u obrazovnim politikama do suočavanja s prošlošću; sigurnosti, zaštite ljudskih i manjinskih prava te vjerskih sloboda; rodna jednakost; kultura javnog dijaloga i demokracije; u vanjskoj politici, jačanju uloge civilnog društva i medija i javnoj upravi; religijskim zajednicama i političkim strankama.

Platforma za izgradnju mira je dokument dragocjen kako po sadržaju tako i po inkluzivnosti procesa stvaranja.⁴⁵ Korišten je u nizu inicijativa organizacija civilnog društva no malo je poznato o eventualnom utjecaju na institucije vlasti.

14. NOVA ŠKOLA

Kolokvijalni naziv: isto

Nositelj: Nansen dijalog centar Osijek, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

Trajanje: od 2003. godine do danas

Više informacija: Web stranice Nansen dijalog centra: <http://www.ndcosijek.hr/projekti/nova-skola/>

Ključne riječi: integracija, interkulturalizam

Komentar: prepoznata potreba građana za jedinstvenom školom, vođena inkluzivno od strane kompetentne i posvećene udruge, sada u domeni MZOS

Erdutskim sporazumom iz 1995. godine srpskoj je nacionalnoj manjini zajamčena nastava na materinjem jeziku. Dvadeset godina kasnije efekti segregacije u školstvu sve više zabrinjavaju, a malo koga zadovoljavaju. Kao mogući odgovor na razdvojene škole već dvanaest godina gradi se inicijativa za Novu školu u Vukovaru u kojoj bi se promovirao interkulturalizam, učilo o bogatstvu raznolikosti etničkih zajednica i kultura toga kraja. Projekt je u fazi finalizacije, čeka se obnova zgrade. Zanimljivo je primijetiti da je osnivač Nove škole Vlada RH, a ne, kako je uobičajeno, jedinica lokalne samouprave. "Nama je izrazito stalo da ovaj projekt uspije." rekao je pomoćnik ministra znanosti, obrazovanja i sporta u razgovoru za ovu studiju.⁴⁶ Iako dvanaest godina nije malo, a nije ni sama škola zaživjela, ipak je riječ o inicijativi građana koja je uz mnogo, jako mnogo, truda, znanja i zalaganja dospjela do razine da bude institucionalizirana. Govori to koliko o rigidnosti sustava, toliko o osjetljivosti postratnog Vukovara i potrebi mirovnog rada u njemu.

Projekt Nova škola je započeo je 2003. godine s ciljem osnivanja prve integrirane i interkulturalne osnovne škole u gradu Vukovaru. Kurikulum Nove škole (kreiran tijekom 2005. godine od stane nastavnika, roditelja, pedagoga, psihologa i drugih stručnih suradnika našeg centra, a čiju je izradu pratila Agencija za odgoj i obrazovanje – područni ured u Osijeku) prilagođeniji je obrazovnim potrebama multietničke, multikulturalne

.....

⁴⁵ Centar za mirovne studije (2007). ALTER-NATO-R. Platforma za izgradnju mira kao alternativa priključenju NATO Savezu. Dostupno na: www.cms.hr/system/publication/pdf/1/alter_nato_r.pdf, 14.2.2016.

⁴⁶ Prof. Staša Skenžić, prosinac 2014.

zajednice. Istovremeno, škola bi trebala osiguravati kvalitetnije školovanje fokusirano na dijete i njegove potrebe. Kurikulum škole dobio je pozitivno mišljenje Agencije za odgoj i obrazovanje u **svibnju 2007**, a iste godine pokrenuta je i Inicijativa za osnivanjem Nove škole, prve integrirane osnovne škole u gradu Vukovaru.

U realizaciju projekta su uključeni svi bitni čimbenici: učitelji koji rade u Vukovaru, roditelji, predstavnici grada Vukovara i Županije Vukovarsko-srijemske te stručnjaci iz Agencije za odgoj i obrazovanje RH; predstavnici Koordinacije Vijeća nacionalnih manjina, stručni suradnici, nevladine organizacije i vjerski vođe. Projekt Nova škola dobio je potporu Vukovarsko-srijemske županije i Koordinacije vijeća nacionalnih manjina Vukovarsko-srijemske županije. Inicijativu za oživotvorenjem Nove škole podržali su bivši Predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, Gradonačelnik grada Vukovara Željko Sabo, Ured Pravobraniteljice za djecu RH, UNICEF Hrvatska, Misija OESS-a u Republici Hrvatskoj – područni ured Vukovar, visoki predstavnik OESS-a za manjine gosp. Knut Volleback, te brojni Vukovarci, poznate osobe, organizacije i institucije diljem Hrvatske.

U 2012. godini., nakon osam godina od početka projekta i pet godina od pokretanja Inicijative za oživotvorenjem Nove škole, dogodio se značajan pomak u procesu ostvarenja škole. Nova škola dobila je političku podršku svih bitnih dionika. Na sastanku održanom 12. rujna 2012 u Uredu Predsjednika Republike, Ministru znanosti, obrazovanja i sporta, gospodinu Željku Jovanoviću predstavljan je projekt Nove škole, a pozitivno očitovanje na Inicijativu osnivanja Nove škole dali su svi bitni dionici na lokalnoj i nacionalnoj razini.

U rujnu 2013., dogovoreno je osnivanje triju radnih grupa pri Ministarstvu, za doradu i prilagodbu Kurikuluma, za utvrđivanje i provedbu procesa na terenu (edukacija nastavnika, medijska kampanja, rad sa roditeljima, outreach program u lokalnoj zajednici), te treća za pravno administrativna pitanja te ostvarivanje materijalno tehničkih uvjeta i osnivanje škole.

Također je dogovoreno izraditi projektni prijedlog za projekt Nove škole, koji bi bio upućen kao aplikacija za fondove EEA.

U siječnju 2014., sredstva za projekt "Osnivanje integriranih škola u Vukovaru i Kninu" odobrena su od strane EEA fonda Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta u iznosu od 1,3 milijuna eura, a uključuju obnovu zgrade u Vukovaru za potrebu Nove škole, proces edukacije i osnaživanja nastavnika, rad sa roditeljima, medijsku kampanju, aktivnosti u lokalnoj zajednici, praćenje, superviziju i podršku radu škole u prvih dvije godine. (projekt završava u listopadu 2017. godine). Memorandum o suradnji između Republike Hrvatske te Kraljevine Norveške, Islanda i Liechtensteina potpisan je 29. travnja 2014 u Zagrebu i Briselu.

Nacionalna fokalna točka u RH je Ministarstvo regionalnog razvitka i fondova Europske unije. Promotor projekta je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, partneri na projektu su Agencija za odgoj i obrazovanje RH i Nansen dijalog centar.⁴⁷

⁴⁷ Preuzeto s mrežne stranice Nansen dijalog centra: <http://www.ndcosijek.hr/projekti/nova-skola/>, 14.2.2016.

15. UVOĐENJE NOVOG DOBA LJUDSKIH PRAVA I DEMOKRACIJE U HRVATSKIM ŠKOLAMA

Kolokvijalni naziv: Građanski odgoj (GOO)

Nositelj: Mreža mladih Hrvatske s partnerima, sada u domeni Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta

Trajanje: 2012. – 2014.

Više informacija: Web stranice Mreže mladih Hrvatske <http://mmh.hr/hr/sto-radimo/novo-doba-ljudskih-prava-i-demokracije-u-hrvatskim-skolama-1>

Proračun: 370.058,43 eura

Glavne riječi: kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja, ljudska prava, pilot projekt u 12 škola

Komentar: snažan partnerski projekt organizacija civilnog društva vrlo kompetentnih u vaninstitucionalnom obrazovanju; suradnja s nadležnim državnim tijelima, razvoj kurikuluma za škole; eksperimentalno provođenje i edukacije za nastavnike.

Uvođenje Građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatske škole, s kurikulumom koji se slobodno može nazvati mirovnim iako se ne prepoznaje uvijek kao takav, ipak ide, polako, ali ide. Taman kada je GOO trebao ući u škole kao zaseban predmet u školskoj godini 2013./2014. promijenio se ministar, a novi je odlučio da će se program odvijati kroskurikularno. Mnogi su to vidjeli kao poraz, neki nisu, zainteresiranim nastavnicima dan je poticaj, no bez prave obaveze. Proces je to dug, a mi smo odabrali promotriti fazu kada je bio u rukama udruga. Zašto je GOO važan za pomirenje? Zato što niz mirovnih i ljudskopravaških sadržaja uvodi u mainstream, u škole, na više manje velika vrata. Obrazovni sustav koji odgaja odgovorne građane, ne poslušne već odgovorne, stvara pretpostavke za pomirenje.

Mreža mladih Hrvatske, GONG i Centar za mirovne studije glavni su partneri Agenciji za odgoj i obrazovanje, Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina te Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje. Projekt je uključivao 12 škola koje su provodile eksperimentalni program te nekoliko stotina polaznika iz 40 škola (20 osnovnih, 20 srednjih), Učiteljsku akademiju i mnoge udruge.

Od siječnja 2012. do siječnja 2014. godine razvijen je Kurikulum za ljudska prava i demokratsko građanstvo i utvrđena je metodologija njegovog praćenja i vrednovanja, a na temelju evaluacije eksperimentalnog provođenja u odabranim školama pripremljene su preporuke.

Radilo se na stručnom usavršavanju svih uključenih aktera: nastavnika, stručnog osoblja, ravnatelja te budućih učitelja za provedbu programa ljudskih prava i demokratskog građanstva u područjima od posebne državne skrbi. Prezentiran je kurikulum, održani su treninzi, provedeno mentoriranje, organizirane edukacije za buduće nastavnike i obavljene su konzultacije sa stručnjacima te nadležnim osobama oko kataloga neformalnog

obrazovanja. Sve to je popraćeno nizom javnih događanja, javnom raspravom, medijskom kampanjom, konzultacijama s nadležnim institucijama, konferencijama, izgradnjom kapaciteta udruga. Vanjska evaluacija projekta navodi da "Ovako dobra suradnja državnih institucija i nevladinog sektora treba poslužiti kao uzor."

16. VOJNO-REDARSTVENA OPERACIJA "OLUJA" I POSLIJE - IZVJEŠTAJ

Kolokvijalni naziv: Izvještaj HHO-a o Oluji

Nositelj: Hrvatski helsinški odbor

Trajanje: ljeta 1995. - 1999. (knjiga je objavljena 2001.)

Više informacija: Vojna operacija "Oluja" i poslije: izvještaj, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava. **Dostupno na:** <http://snv.hr/oluja-u-haagu/media/sg1/sg1-04-vojna-operacija-oluja-hr.pdf> Ključne riječi: VRO „Oluja“, ljudska prava

Komentar: temeljit prikaz istraživačkog rada tada najuglednije hrvatske organizacije za ljudska prava o posljedicama najveće vojne operacije RH i brojnim kršenjima ljudskih prava te zločinima

Više od četiri godine postojala je Republika Srpska Krajina, samoprolašeni entitet pobunjenih hrvatskih Srba, čineći tako četvrtinu teritorija RH van kontrole vlasti u Zagrebu i izvan mogućnosti protoka ljudi i roba. Ne ulazeći u analize o tome kako je otežana komunikacija hrvatskog sjevera i juga utjecala na život, koliko je Split bio udaljen od Zagreba i slično, činjenica je da je postojanje sektora UNPA Sjever i Jug umnogome određivalo način života u ostatku Hrvatske.

Kada su oba sektora u VRO „Oluja“ početkom kolovoza 1995. godine bila naprosto izbrisana s političke karte, nije teško razumjeti euforiju većeg dijela hrvatskog stanovništva. „Oluja“ koja je stigla s prostora BiH, i tako odsjekla Knin od podrške Republike Srpske iz BiH, donijela je Hrvatskoj ono što od svoga osamostaljenja nije osjetila – pravi osjećaj pobjede. Operacija Bljesak je na neki način to najavila, no ona je ipak bila bitno manjeg opsega.

Iako, kao mirovnjak, autor ovog teksta ima velike rezerve prema vojnim akcijama, „Oluja“ se prema presudama Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, kao i drugih relevantnih aktera, sama ne dovodi u pitanje. Preuzeti kontrolu nad teritorijem je legitimni cilj svake legalne vlasti.

Problematične aspekte Oluje iznosi knjiga HHO-a koja je, usudio bih se reći, iznenađujuće hrabar i profesionalni rad niza istraživača/ica. Zločini nakon Oluje nisu bili ni sporadični ni zanemarivi ni slučajni. Njihovi razmjeri nanijeli su takvu štetu samoj (legitimnoj) vojnoj operaciji da se nitko ne može više čuditi konfuziji oko percepcije. Pitanje o tome jesu li oni planirani kao dio same operacije ili ne, tema je koja nadilazi

okvir ove studije. Na neki način odgovor, bar nama, jeste irelevantan. „Oluja“ je protjerala barem 150 tisuća hrvatskih Srba i velika se većina nije više vratila. Zašto? Svaki pokušaj da se odgovori na to pitanje mora se referirati na HHO-ovo istraživanje.

Knjiga koja je javno, neupitnom moralnom snagom tada međunarodno uglednog HHO-a, progovorila o tamnoj strani slavljene VRO akcije, o sustavnim ubijanjima i paljenjima koja je vlast tolerirala. Nerijetki će reći i poticala, no nije na nama da sudimo o tome.

U procesima pomirenja ova je knjiga izuzetan korak onoga dijela Hrvatske koji i najvećim svetinjama spremno gledaju u oči i ne bježe od istine, znajući da je poricanje zločina također zločin.

17. MONITORING SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE U PROCESU SUOČAVANJA S NASLIJEĐEM PROŠLOSTI I OSIGURANJE ODRŽIVOSTI REFORME PRAVOSUĐA

Kolokvijalni naziv: Monitoring suđenja

Nositelj: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Građanski odbor za ljudska prava Zagreb

Trajanje: prosinac 2012. – kolovoz 2014.

Više informacija: Web stranice Documente (<http://www.documenta.hr/hr/pra%C4%87enje-su%C4%91enja-za-ratne-zlo%C4%8Dine.html>) i Centra za mir (<http://www.centar-za-mir.hr/category/ps/>)

Gljučne riječi: monitoring suđenja, godišnji izvještaji, suočavanje s prošlošću

Komentar: Opisan je jedan konkretan projekt, dio kontinuiranog procesa monitoringa od 2005. godine do danas.

Organizacije za ljudska prava - **Centar za mir, nenasilje i ljudska prava** iz Osijeka te *Documenta* – **Centar za suočavanje s prošlošću i Građanski odbor za ljudska prava** iz Zagreba od 2005. godine pred sudovima u Republici Hrvatskoj prate kaznene postupke protiv ratnih zločina.⁴⁸

Od početka praćenja suđenja projektni tim u svojim godišnjim izvještajima bilježi trendove i daje preporuke za poboljšanje stanja u procesuiranju ratnih zločina.

Opći cilj praćenja suđenja za ratne zločine je jačanje vladavine prava u procesuiranju ratnih zločina; kroz povećanje učinkovitosti procesuiranja ratnih zločina, poboljšanje zakonskog okvira za procesuiranje ratnih zločina, poboljšanje položaja žrtve u kaznenom postupku, intenziviranje regionalne suradnje, otvaranje javne rasprave o

⁴⁸ U ranijim godinama se time gotovo isključivo bavila OESS – Organizacija za europsku sigurnost i suradnju.

obeštećenju svih žrtava rata, javni dijalog/ međusektorska suradnja, utjecaj na lokalnoj/ nacionalnoj/regionalnoj razini, te izgradnja kapaciteta/partnerstva/ljudskih resursa.

Broj suđenja za ratne zločine na županijskim sudovima u Republici Hrvatskoj je u kontinuitetu relativno visok (23-34 suđenja što uključuje otprilike sto optuženika u jednoj godini). Aktivnosti vezane uz procesuiranje ratnih zločina najbolje pokazuju statistički podaci za 2011. godinu: protiv 29 osoba je podignuta optuženica, praćeno je 28 suđenja protiv 65 optuženika.

U nešto manje od dvije godine (2013.-2014.) praćeno je 46 suđenja na nacionalnoj razini s ukupno 297 saslušanja te 19 javnih sesija po žalbama na prvostupajnske odluke.

Tim od sedam monitora pratio je 250 žrtava/ oštećenih stranaka, 91 optuženika i preko 300 svjedoka. Samo je jedna žena među optuženicima no preko 60% žena je među oštećenicima.

Iskustva s praćenja suđenja skupljena su u vrijednoj knjizi "Procesuiranje ratnih zločina - Jamstvo procesa suočavanja s prošlošću u Hrvatskoj".⁴⁹

Izvjestaji promatrača/ica sa suđenja često su jedini izvor zainteresiranoj javnosti. Važno je istaknuti da promatrači nisu kontrolori, nisu "iznad" suda već su dio procesa koji omogućava uvid javnosti, daje povratnu informaciju i pravosudnom sustavu pomažući mu da napreduje, pomaže građenju povjerenja u nepristrano sudstvo. Neovisno, osposobljeno pravosuđe važan je, neizostavan dio svakog procesa pomirenja.

.....
⁴⁹ Dostupno na: <http://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/procesuiranje-ratnih-zlocina-FINAL.pdf>, 14.2.2016.

DODATAK:

Veselinka Kastratović, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

Osim što mi je osobno drago, kao što je vjerojatno svim kolegama koji su bili ili su i danas dio monitoringa suđenja za ratne zločine drago, duboko sam zahvalna. Kada smo započinjali rad na projektu monitoringa suđenja za ratne zločine bilo je puno pitanja, nedoumica, čak i straha. Do tada nismo imali iskustvo rada na kaznenim predmetima, osim nas pravnika/ca koji smo svoje vježbeničke/pripravničke prakse odradili na sudovima i državnim odvjetništvima. No, unatoč tome ulazili smo u područje kaznenog prava i to na najteža kaznena djela, što je dodatni teret. Osim

što sam ja osobno, kao stara perfekcionista, uzela knjigu u šake i ponovila kazneno, krenuli smo od izrade metodologije rada na monitoringu, inzistiranju na stalnoj edukaciji monitora, uvjetima koje pravnici/ce moraju ispunjavati da bi mogli biti monitori, do proučavanja pojedinih instituta, doktrina, načela kaznenog prava. Uz nikakvu praksu hrvatskog pravosuđa, kad to kažem mislim na neslavne dijelove sudske povijesti u sudovanjima za ratne zločine devedesetih godina prošlog stoljeća, stvarala se, rekla bih iskrenošću, strpljenjem i preciznošću, uzajamnim povjerenjem i podrškom svih ljudi u timu, jedna lijepa priča koja traje više od deset godina. Sve rečeno obvezuje, podignuta je ljestvica, rekla bih na olimpijske visine, i sada nema nazad. Kada nas se odabere za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj, to obvezuje, ali i inspirira na novo propitivanje, istraživanje, rad i upornost.

Koliko ste uopće, ako jeste, imali ideju da bi vaš rad mogao pozitivno djelovati na procese pomirenja?

Možda svijest o tome u samom početku nije bila najbistrija. No, kako smo nastavili raditi, kad smo objavili prvi izvještaj o radu, priručnik za rad monitora, kad smo na web stranici postavili podatke o zločinima i kako smo dobivali povratne informacije od žrtava, tužitelja, sudaca i optuženika, kako su nam se počeli javljati svjedoci, svijest o utjecaju našeg rada, barem za mene, a rekla bih i za druge kolege, jačala je. Osvijestiti koliko je važno da zločin postane vidljiv, da prestane misterij je li se nešto dogodilo ili se navodno dogodilo, učiniti podatke, činjenice, iskaze svjedoka, preživjelih žrtava, dostupnima putem web stranice, važno je i za ljude koji su dio jednog procesa – monitoringa.

Kako vidite doprinos vašeg rada u budućnosti, zasebno ili u suradnji s drugim inicijativama, na izgradnji trajnog mira, pomirenja?

Građa koja je prikupljena zasigurno daje prostora jednom multidisciplinarnom pristupu zločinima, događajima, vremenu i prostoru na kome su se dogodila neprijateljstva. Zasigurno, jedan nepristran, objektivan pristup proučavanju materijala, višedimenzionalan, višedisciplinarnan, dat će puno podataka, moguće uzroke, moguće obrasce za izbjegavanje, u budućnosti, novih sukoba, moguće će ponuditi obrasce rada na transformaciji sukoba. Sve ono do čega se došlo tijekom monitoringa (sudska dokumentacija, novinski članci, izjave svjedoka, podaci s ekshumacija...), zasigurno moraju biti dio građe iz koje se uči. Možda jedan primjer: čitajući optužnice za zločine izvršene na području bivše općine Vukovar, razgovarajući s ljudima iz toga kraja, prateći trag zločina, pronalaska tijela, načina počinjenja zločina, načina prikrivanja zločina, mogu danas s vrlo velikom dozom sigurnosti vidjeti zemljovid jednog zločina u globalu. Prema tome, dubinski rad, provjera rezultata kroz puno izvora, objektivnost, profesionalnost i stalno učenje, zasigurno daju puno uvida, mogućnosti za rad u budućnosti. Na web stranici Centra za mir prenijete su tri emisije „Vruće linije“ u kojima sam gostovala i govorila o temama vezanim za suočavanje s prošlošću, monitoring suđenja, žrtvama.

18. MIRAMIDE – PRVI TRENINZI IZGRADNJE MIRA U POSTJUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

Kolokvijalni naziv: Miramida

Nositelj: Antiratna kampanja Hrvatske, Centar za mirovne studije, Miramida centar

Period: od listopada 1995. do danas

Više informacija: U dosluhu i neposluhu. Pozitivni primjeri izgradnje mira u Hrvatskoj u 90-ima i kasnije (2010). Miramida Centar – Regionalne razmjene mirovnih iskustava. **Dostupno na:** http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/digitalna_zbirka/u_dosluhu_i_neposluhu.pdf

Ključne riječi: trening izgradnje mira, MIRamiDA, MIRamiDA Plus, Mlada MIRamiDA, MIRamiDA centar

Komentar: najstariji regionalni obrazovni program za izgradnju mira; izvorište mnogih drugih edukacija uključujući i Mirovne studije

Ima nečeg paradoksalnog u tome da najstariji program mirovne edukacije u regiji svoje postojanje “duguje” konkretnom vojnom djelovanju. Ono što je u listopadu 1995. u Pakracu počelo kao Miramida, zamišljeno je pola godine ranije kao, dugačkog li naziva, *Trening za voditelje volonterskih kampova socijalne obnove*, koji su se, zamišljeno je, trebali pokrenuti uz granice tadašnje Republike Srpske Krajine (RSK) i ostatka RH. Omekšati granicu, omogućiti protok informacija, ako je moguće i ljudi, smanjiti zid, prenijeti iskustva Volonterskog projekta Pakrac na druge dijelove RH. Kako je i RSK nestala tog ljeta, tako i ideja s kampovima biva odbačena. No program je smišljen – kratki kurs nenasilnog društvenog aktivizma, ideja prenošenja sakupljenih znanja je bila jaka, uskočio je Paul Stubbs⁵⁰ s moralnom, prijateljskom, akademskom i financijskom podrškom i Miramida je rođena. Zamišljena je kao petodnevni trening⁵¹ u postratnom području, organizirana na poziv iz same zajednice, sa sudionicima iz te zajednice prvenstveno. Kroz niz tema osnažuje sudionike za komunikaciju, nenasilno rješavanje sukoba, rad na ljudskim pravima, ravnopravnost spolova, važnost civilnog društva. Tema su organizatori ponekad opisivali kao “izliku” da svi budemo zajedno, jedni drugima prenosimo iskustva, osnažujemo se za djelovanje u svojim sredinama. Miramide su brzo prepoznate kao model pa su prve dvije godine održavane jedna za drugom: Pakrac (1995.), Pakrac, Gornji Vakuf-Uskoplje (BiH), Pakrac, Darda, Laktaši (BiH)... Jednostavnost formata, neposrednost voditelja koji su i sami bili aktivisti iz različitih etničkih i vjerskih sredina, mogućnost poistovjećivanja s njima jer oni osnažuju, a ne

.....

⁵⁰ Dr. sc. Paul Stubbs, britansko-hrvatski sociolog, u Hrvatskoj živi od 1993. godine. Aktivan u nizu mirovnih i civilnih inicijativa. Sada znanstveni savjetnik na Ekonomskom institutu u Zagrebu.

⁵¹ Pod ‘treningom’ se misli na višednevnu edukaciju sastavljenu od niza radionica na kojoj se mala grupa (15 do 25 u pravilu) sudionika pod vodstvom voditelja osnažuje za djelovanje, ovdje konkretno za izgradnju mira u svojim zajednicama.

objašnjavaju niti drže predavanja, učinili su Miramide vrlo popularnima pa su ih ubrzo naručivale razne agencije UN-a, OESS-a, međunarodnih organizacija. Smještaj u kućama kod lokalnog stanovništva pridonosio je boljoj povezanosti. Miramide su vodili su voditeljski timovi od 3 do 6 voditelja/ica kako bi mogli pratiti dinamiku grupe i svaku osobu jer se pokazalo da je razina traumatiziranosti velika i da se mora biti jako pažljiv. Miramide su rađene za onoliko novaca koliko je bilo, tako "rušeći cijene" drugim trenerima, jer je sama ideja bila pomalo subverzivna, a nimalo elitistička. Regionalni program desetodnevnih Miramida Plus (u lijepom okruženju na Jadranu ili unutrašnjosti Hrvatske) živio je desetak godina, sve do svog jedanaestog izdanja, što znači preko 200 polaznica i polaznika, dok je preko 600 ljudi tijekom dvadeset godina sudjelovalo u četrdesetak osnovnih Miramida. Najvitalniji dio su ostale Mlade Miramide koje su svojedobno potaknule i kreiranje danas važne Mreže mladih Hrvatske.

Miramide su autohtoni hrvatski, točnije hrvatsko-regionalni, obrazovni program, jedan od poznatijih mirovnih "brandova" pa nije iznenađenje i na HRT-u čuti kada novinarka kaže da: "Centar za mirovne studije osim Miramida radi i druge treninge." Osim u Hrvatskoj, Miramide su bile organizirane i u BiH (1996. – 2000.), te u Srbiji i Makedoniji (2001.-2002.)

19. DOKUMENTIRANJE UBIJENIH I NESTALIH OSOBA NA PODRUČJU BIVŠE JUGOSLAVIJE ("Ljudski gubici u Hrvatskoj 1991. – 1995.")

Kolokvijalni naziv: LJUDSKI GUBICI

Nositelj: Documenta – centar za suočavanje s prošlošću, Zagreb

Trajanje: od 2005. do danas

Više informacija: Web stranice Documente (<http://www.documenta.hr/hr/dokumentiranje-ljudskih-gubitaka.html>)

Ključne riječi: popis stradalih, poimenični popis, obilazak 'po kućama' i intervjuiranje ljudi

Komentar: Stvaranje poimeničnog popisa svih stradalih završeno je za BiH, u tijeku je za Hrvatsku i Kosovo.

Mrtve u ratovima ne pamtimo po imenima. Njih radije podrazumijevamo (Kakav je to rat ako nema mrtvih?), skloni smo biti impresionirani kada su brojke goleme, kao da se radi o nekakvom (divljenja vrijednom?) postignuću, a rukom odmahnuti ako se radi o „manjem broju" (Rat u Sloveniji?). Govori to mnogo o iskrivljenim, naslijeđenim slikama u kojima je povijest čovječanstva zapravo povijest ratova, u kojima se sve bitno dešava u ratovima, u kojima mir nije drugo do li – odsustvo rata.

Popisivanje ljudskih gubitaka se tome aktivno, studiozno, suštinski, protivi. Ljudi nisu brojevi. Mrtva osoba nije dobitak (iako se ubijeni vojnik neprijateljske vojske

tako doživljava), nije ni „kolateralna šteta“, niti jedan od 317 mrtvih. Mrtav čovjek je uvijek gubitak. Za nekoga tko ga voli, za one koji su živjeli s njim, za društvo kojemu je pridonosio, za ljudsku rasu kojoj bi ubijanje moralo biti strano – ne ubij!

Mrtvi su uvijek konkretni ljudi, ne samo imenom i prezimenom, već i svojim nadama, strahovima, ljubavima, radostima, obiteljima, prijateljima. Znamo mi to itekako i zato, u svrhu očuvanja dostojanstva rata, ne volimo govoriti o tome, podsjećati se da je svaki rat zlo, da je prljav, da izvlači ono najgore iz ljudi. Pa kad se rat već nama koristi (o tome da ratovi ne dolaze s Marsa već da ih ljudi, konkretni ljudi, stvaraju, drugom prilikom), red je da se i mi njime okoristimo. Tako lako kažemo da je naših (to su oni dobri) ubijeno na tisuće, na desetke, stotine tisuća, a njihovih (to su loši) niti sto, možda desetak, skoro nitko.

„Ljudski gubici“, popis poimenični, detaljan, stradali u ratu, ruši te iskrivljene slike, te maglovite mase stradali naših, te nepostojeće ubijene njihove. Popis ubijenih i nestalih u ratovima u Bosni i Hercegovini objavljen je u Bosanskoj knjizi mrtvih.⁵² U Hrvatskoj na popisu radi Documenta, u Srbiji i za Kosovo Fond za humanitarno pravo. U Makedoniji precizne popise stradali naoružanih vojnika i policajaca, kako na strani Republike Makedonije tako i pobunjene oslobodilačke narodne armije (ONA), imaju sami veterani, no ne i državne institucije. Ništa čudno, slično je i drugdje. Documenta se koristi svim raspoloživim izvorima, izvještajima Ministarstva obrane, Ministarstva branitelja, objavljenim knjigama, ide se od kuće do kuće. „To nije ozbiljan pristup,“ reći će nedavno visoki državni dužnosnik.⁵³ I opravdati tako nečinjenje države. U pravu su oni koji se pitaju – zašto udruga građana radi tako važan, zahtjevan, osjetljiv i skup posao? Odgovor je, nažalost – zato što ga država ne radi.

U BiH je popis duboko uznemirio javnost. Bošnjaci, ponajviše oni „profesionalni“ žestoko su se obrušili na to da je prikupljeno „samo“ oko 90 tisuća imena poginulih (trenutno je taj broj blizu 100 tisuća i moguće korekcije neće biti značajne), kada „se zna“ da je preko 200 tisuća mrtvih. Vrijedni kolege iz sarajevskog Istraživačko-dokumentacijskog centra na takve objede odgovaraju mirno: „Mi ne kažemo da je to konačan broj. Mi kažemo da smo toliko imena s podacima prikupili, bit ćemo zahvalni svakome tko nam pruži nove informacije.“ Otkud toliko smanjenje? Mnogi su se mrtvi vodili u evidencijama više puta: u mjestu prebivališta, u vojnoj jedinici, u mjestu pogibije na primjer.

„Ljudski gubici“ donose ljudsku dimenziju stvarnog stradavanja. U krivu je onaj tko će brojevima mjeriti bol i tugu pa tvrditi da su deset puta manji za sto mrtvih nego za tisuću. To se ne mjeri, niti se može, niti ima smisla, osim ako cilj nije huškati na još

.....

⁵² <http://www.documenta.hr/hr/bosanska-knjiga-mrtvih.html>, 14.2.2016.

⁵³ Pukovnik Ivan Grujić, voditelj Uprave za zatočene i nestale pri Ministarstvu branitelja, svibanj 2015.

ubijanja. Koliko je mrtvih prihvatljivo? Samo je jedan odgovor – nijedan. Znam, javit će se zagovornici „realne politike“, u mnogo većem broju i ostrašćeni domoljubi, svi oni kojima je rat ako ne brat, a onda ih je obilježio teško, na način da svijet samo kroz svoju bol gledaju. No, dokle god nam postoji prihvatljiv broj mrtvih, dotle nam je ideja rata prihvatljiva.

Poimenični popis ljudskih gubitaka vraća ljudskost žrtvama koje nisu više „srpski vojnik“ ili „hrvatski civil“ već su konkretni ljudi, nečiji sinovi ili očevi, sakupljači salвета, svirači tamburice, odlični kuhari fiša. Vraća ljudskost i članovima njihovih obitelji. „Vi nas prvi to pitate“, rečenica je koju vrijedni aktivisti Documente često čuju. To znači da mrtvi nisu zaboravljeni, nekoga je za mog brata briga, netko želi znati kako je poginuo, nekome je istina važna. Priča nam Slaven: „Javio nam se čovjek koji je živio u Kninu pred VRO „Oluja“ 1995. Htio je ispraviti podatak da mu je majka žrtva 'Oluje', kaže, umrla je od srca dan prije, a ne stigoše je zbog napada na miru pokopati pa su je samo u dvorištu kuće zakopali.“ Istina je važna. To daje nadu.

20. POTEZI HRVATSKE VLADE U 2004. KOJI SU OMOGUĆILI PROCES SUOČAVANJA S PROŠLOŠĆU I POMIRENJA

Kolokvijalni naziv: „HRISTOS SE RODI“/ POTEZI SANADEROVE VLADE

Nositelj: Vlada RH

Period: 2004./2005.

Više informacija: novinske arhive

Ključne riječi: obitelj Zec, obitelj Levar, rušenje spomenika ustašama, premijer pozdravlja s „Hristos se rodi“

Komentar: važan niz poteza Vlade premijera Ive Sanadera koji je značajno otvorio prostor za suočavanje s prošlošću u RH

U prosincu 2003. godine Hrvatska je dobila novu Vladu, predvođenu HDZ-om koji se tako vratio na vlast nakon kratkog četverogodišnjeg prekida. Ta je Vlada odradila dva mandata, a već je na samom početku povukla niz poteza koje javnost nije od nje očekivala, otvarajući tako prostor za ozbiljniji proces nužnog suočavanja s prošlošću te procese pomirenja. Ti su potezi iznenadili mnoge, možda ponajviše sve one kojima je stalo do rada na izgradnji mira u Hrvatskoj i sa susjedima. Zašto su ti potezi napravljeni? Dok čekamo na pominja istraživanja, otvorene arhive i publicistiku, možemo utvrditi ono evidentno. Ti su potezi u mnogome olakšali put Republike Hrvatske prema EU, podigli njenu vjerodostojnost u pregovorima, potvrdili posvećenost vladavini prava i postojanje političke volje da se razriješe problemi iz nedavne prošlosti koji opterećuju međunacionalne odnose, ali i kredibilitet hrvatske službene politike. Ta HDZ-ova Vlada mogla je napraviti te poteze s manje opasnosti da će biti optužena za izdaju nacionalnih interesa.

Tijekom 2004. i 2005. godine učinjeni su sljedeći potezi koji pokazuju konzistentnost u postupanju koji sugeriraju da je bila riječ o dijelu cjelovite strategije:

- a) Potpredsjednik Vlade bio je predstavnik hrvatskih Srba, prof. Slobodan Uzelac, iz Samostalne demokratske srpske stranke (SDSS) kao koalicijskog partnera.
- b) Isplaćena je jednokratna naknada preživjelim članovima obitelji Zec, Dušanu i Gordani, hrvatskim Srbima, čiji su roditelji i sestra odvedeni i smaknuti u Zagrebu 1991. godine. Suđenje počiniteljima svojedobno je prekinuto zbog proceduralnih grešaka. Iako isplata nije nazvana reparacijom već jednokratnom financijskom pomoći, svota od oko 200 tisuća eura, koliko je iznosio sudski odštetni zahtjev, sugerira da Vlada RH implicitno priznaje odgovornost, što je bio prvi slučaj te vrste u Hrvatskoj.
- c) Isplaćena je naknada udovici i sinu Milana Levara, zaštićenog svjedoka Haškog tribunala, ubijenog postavljenom minom iznenađenja u vlastitom dvorištu. Ubojstvo je bilo "kazna te zastrašivanje drugih mogućih svjedoka". Levar je dobrovoljno svjedočio o ubojstvima hrvatskih Srba u Gospiću 1991. Isplaćeni iznos je bio oko 73 tisuće eura uz dodatnih 330 eura mjesečno sinu dok se školuje, no vjerojatno je važniji čin priznanja odgovornosti. Ubojica nikad nije priveden iako je njegovo ime javna tajna.⁵⁴
- d) Srušen je spomenik zloglasnom ustaškom zapovjedniku Juri Francetiću u Slunj. Ono što nije uspjelo mnogim naporima udruga civilnog društva, niti prethodnoj socijaldemokratskoj vladi, riješeno je, na veliko iznenađenje javnosti, u nekoliko sati.
- e) Istog je dana, 28. kolovoza 2004., srušena spomen ploča u selu Sveti Rok drugom ustaškom zapovjedniku, Mili Budaku.
- f) Na pravoslavni Božić, 6. siječnja 2005. godine, Predsjednik Vlade RH Ivo Sanader javno je čestitao hrvatskim pravoslavnim vjernicima njihovim pozdravom: "Hristos se rodi." To je bilo prvi puta nakon rata da se visoki državni dužnosnik, u to vrijeme vrlo utjecajan i popularan, obrati "bivšim neprijateljima"⁵⁵ s poštovanjem čestitajući im praznik. Taj je pozdrav odmah postao sinonim za izgradnju boljih odnosa između Hrvata i Srba.

Bez obzira na kasnija događanja i procesuiranje Ive Sanadera za korupciju, ostaje činjenica da je nizom poteza hrvatske Vlade u relativno kratkom periodu značajno otvoren prostor za pomirenje u Hrvatskoj.

.....

⁵⁴ O čemu su izvještavali i mediji, na primjer Nacional: <http://arhiva.nacional.hr/clanak/10550/rozcic-je-prizn-ao-ubojstvo-6-civila>, 14.2.2016

⁵⁵ Što je bila tadašnja percepcija mnogih Hrvata.

21. REFORMA PRAVOSUĐA

Kolokvijalni naziv: nema

Nositelj: Ministarstvo pravosuđa

Trajanje: od 2005. do danas

Više informacija: Strategija reforme pravosuđa, za razdoblje od 2011. do 2015., web stranice Ministarstva pravosuđa (<https://pravosudje.gov.hr>) i Pravosudne akademije (www.pak.hr)

Cljučne riječi: USKOK, četiri suda nadležna za ratne zločine, smanjenje broja predmeta, Pravosudna akademija

Komentar: prilagođavanje pravosuđa EU standardima, povećanje učinkovitosti, podizanje kapaciteta za procesuiranje ratnih zločina

Reforma pravosuđa bila je nužna iz niza razloga, započela je 2005. godine i još uvijek traje. U velikoj mjeri ju je poticao proces pregovaranja o ulasku u EU, vjerojatno je to bio ključni poticaj.

Kako navodi osvrt na postignuća u Strategiji reforme pravosuđa za razdoblje od 2011. do 2015. godine: "Dosadašnje reformske aktivnosti su bile podijeljene u sedam tematskih cjelina (prema AP-a iz 2008.): neovisnost pravosuđa, nepristranost pravosuđa, profesionalizam i stručnost pravosuđa, učinkovitost pravosuđa, besplatna pravna pomoć, zatvorski sustav i probacija te postupci za ratne zločine. Mjere su bile usmjerene na jačanje preduvjeta za neovisnost, nepristranost i profesionalizam u pravosuđu, učinkovitost pravosuđa kroz racionalizaciju i informatizaciju pravosudnog sustava, smanjenje broja neriješenih predmeta, poticanje alternativnog rješavanja sporova te skraćivanje trajanja sudskih postupaka. Također, pozornost je posvećena poboljšanju sustava besplatne pravne pomoći, unapređenju zatvorskog i probacijskog sustava te postupcima vezanim uz suđenja za ratne zločine. Akcijski plan je ponovno revidiran u svibnju 2010. te sada sadrži 53 mjere koje su podijeljene prema navedenim tematskim cjelinama."⁵⁶

Navodimo glavna dostignuća: uspostavljen je Specijalni odjel za organizirani kriminal i korupciju – USKOK, četiri su najveća suda (Zagreb, Osijek, Split, Rijeka) određena kao jedini nadležni za ratne zločine te je na svakom formiran poseban odjel. Kako bi se unaprijedilo provođenje zakona usvojena je nova legislativa. Zakon o obeštećenjima žrtava zločina stupio je na snagu danom ulaska Republike Hrvatske u EU, 1. srpnja 2013.

Sustav podrške žrtvama i svjedocima uspostavljen je na sedam sudova. Javna saslušanja uvedena su kao obavezna. Uspostavljen je Visoki upravni sud koji se bavi pitanjima statusa, građanstva, pomoći u obnovi, konvalidacije (priznavanja

.....

⁵⁶ <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Strategija%20reforme%20pravosu%C4%91a,%20za%20razdoblje%20od%202011.%20do%202015..pdf>, 14. 2. 2016.

administrativnih dokumenata izdanih od strane SAO Krajine...). Smanjena je količina predmeta sa 1,6 milijuna u 2004. na manje od 0,8 milijuna u 2011. godini.

Niz je važnih koraka napravljen kako bi se sudske odluke donosile u razumnom roku. "Ciljevi reforme u području učinkovitosti zahtijevali su intenzivnu zakonodavnu aktivnost. Svi važniji procesni zakoni su promijenjeni ili značajno novelirani. Doneseni su novi Prekršajni zakon, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o upravnim sporovima, nekoliko izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku te nekoliko izmjena i dopuna Ovršnog zakona. Sve ove mjere su imale za cilj ubrzati postupke, odnosno učiniti ih ekonomičnijim i efikasnijim te su pridonijele spomenutom smanjenju broja neriješenih spisa i ubrzanju postupaka."⁵⁷

Unaprijeđena je legislativa vezana za nominacije sudaca i tužitelja. Osnovana je Pravosudna akademija 2010. Uspostavljena je regionalna suradnja tužitelja u regiji zapadnog Balkana.

Reforma pravosuđa daje vidljive rezultate. Važna je za proces pomirenja jer bez učinkovitog i neovisnog pravosuđa nema ni vjere u pravdu niti nužnog osjećaja sigurnosti. Kako god, riječ je o dugotrajnom procesu, koji jest bio intenzivan tijekom pretprijetnih pregovora s EU, no ne smije biti zapostavljen ulaskom u EU.

22. REFORMA POLICIJE – POLICIJA U ZAJEDNICI

Kolokvijalni naziv: Suzbijanje zločina iz mržnje, javne osobe kao predavači o ulozi policije u društvu

Nositelj: Ministarstvo unutrašnjih poslova RH, Policijska akademija

Trajanje: 2011. – 2014. i dalje (reforma počela 2000.)

Više informacija: Cajner Mraović I., Faber V. i G. Volarević (2003) Strategija djelovanja Policija u zajednici. **Dostupno na** www.mup.hr/UserDocsImages/Strategija.pdf, 14.2.2016.

<http://www.justice.gov/criminal/icitap/about/>.

Ključne riječi: sigurnost i povjerenje, zaštita manjinskih prava

Komentar: prateći projekti važne strukturne reforme koja mijenja paradigmu djelovanja policije, od usmjerenosti na nepoštivanje zakona prema prevenciji nasilja u radu s akterima civilnog društva i drugima

Ovdje je riječ o tri edukativna projekta vezana uz Policijsku akademiju. Prvi kroz gostovanja javnih osoba daje uvid budućim policajcima o životu određenih društvenih skupina, njihovim problemima i očekivanjima od policije. Drugi je sveobuhvatan i

.....

⁵⁷ <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Strategija%20reforme%20pravosu%C4%91a,%20za%20razdoblje%20od%202011.%20do%202015..pdf>, 14.2.2016.

pokriva prevenciju i suzbijanje zločina iz mržnje uz suradnju s udrugama civilnog društva. Treći je regionalan, podržan od strane veleposlanstva SAD-a, usmjeren na prijenos znanja i iskustava drugim policijama na zapadnom Balkanu.

Tijekom izrade studije više puta je postavljeno pitanje o tome kakve veze policija ima s pomirenjem. Veza s problematikom pomirenja navedenih projekata je na više razina. Podsjetimo se, pomirenje je proces, ali i cilj. Društvu u kojem je ostvareno pomirenje ne prijete ponavljanje oružanog sukoba/rata. Društvo u kojem se radi na pomirenju radi se na otklanjanju uzroka (budućeg) nasilja. Rad na pomirenju jeste smanjivanje potencijala za nasilje. To je i suština koncepta *policija u zajednici* (Community Policing) u kojem se fokus s hvatanja prekršitelja zakona pomiče prema prevenciji nasilja uopće. Pritom se naglasak stavlja na suradnju policije s građanima. Kako sama ideja takve suradnje izaziva podozrenje,⁵⁸ važno je educirati policiju o različitostima, specifičnostima društvenih grupa i njihovim očekivanjima od policije. Policija koja razumije što je civilno društvo i koja je njegova uloga u demokratskom društvu (između ostalog, i sloboda izražavanja različitih identiteta na načine koji nisu nasilni), štiti će ga i surađivati s njim i njegovim akterima.

Policija koja razumije ulogu manjina i njihovu važnost (kao testa slobode većine, između ostalog) znat će štiti prava manjina. Tako se stvara osjećaj sigurnosti u društvu koji svakako djeluje poticajno na prevencije nasilja, nenasilne transformacije sukoba, otvaranje teških procesa koji vode ka pomirenju. Država u kojoj je represivni aparat civiliziran, educiran, otvoren suradnji s civilnim udrugama, manjinama, štiti ljudska prava građana, država je koja potiče procese pomirenja, aktivno radi na prevenciji nasilja. Takva je država podložna kritici, otvorena monitoringu od strane građana u svrhu stalnog poboljšavanja svoga djelovanja.

Konkretni projekti su sljedeći:

a) Suzbijanje zločina iz mržnje

Iniciran od strane OESS/ODIHR, projekt vodi Ministarstvo unutaranih poslova u suradnji s Vladinim uredom za ljudska prava i prava manjina, Državnim odvjetništvom, LGBT udrugama Kontra i Iskorak te Centrom za mirovne studije. Trening za trenere (multiplikacijski program) obuhvatio je 20 administrativnih policijskih središta u Hrvatskoj, a suzbijanje govora mržnje uključeno je u kurikulum policijskih edukacija.

b) Polic i Ja – Razgovori o društvu (Uloga policije u današnjem društvu)

Tijekom 2014. i 2015. godine za polaznike Policijske akademije organiziran je niz predavanja o temama kao što su civilno društvo, ljudska prava, holokaust, druge religije, kultura općenito, glazba, etničke manjine, tolerancija, građanske i

.....

⁵⁸ Mislimo na prakse policije u (polu)totalitarnim sustavima gdje su građani doušnici policije kao prvenstveno represivnog organa države. Ovdje se ne radi o tome.

univerzalne vrijednosti i tome slično. Cilj predavanja upoznati je policijske službenike, buduće i sadašnje, s očekivanjima pripadnika različitih društvenih grupa od policije te razgovarati o različitim interpretacijama razumijevanja policije kao "javnog servisa građana".

c) Partnerstvo za obrazovanje

Hrvatski policijski stručnjaci zajedno s kolegama iz SAD-a provode treninge za više policijske rukovodioce i službenike u zemljama zapadnog Balkana s ciljem jačanja međusobne suradnje i razmjene iskustava. Teme treninga uključuju proces pristupanja EU, upravljanje granicama, suzbijanje korupcije, gospodarski kriminal, trgovinu ljudima, drogom, zločine preko interneta itd.

Program je započeo 2013. godine i nastavlja se. Vodi ga MUP/Policijska akademija u suradnji s Veleposlanstvom SAD-a i ICITAP-om (Međunarodni program Ministarstva pravde SAD za obuke i pomoć u oblasti kriminalističkih istraga),⁵⁹ a sudjeluju i UNDP te vlade Austrije i UK.

Regionalna suradnja među policijama zemalja nastalim raspadom SFRJ, ako je kvalitetna i bavi se temama koje doprinose smanjivanju nasilja, svakako doprinosi pomirenju. Ovdje je takav slučaj.

23. ŽIVIM ŽIVOT BEZ NASILJA

Kolokvijalni naziv: isto

Nositelj: MUP

Trajanje: 2010. – 2013. (nastavlja se)

Više informacija: Facebook stranica (<https://www.facebook.com/zivim.zivot.bez.nasilja>) i You tube kanal (<https://www.youtube.com/watch?v=sFFNh4BF8XQ>), Živim život bez nasilja (http://www.mup.hr/UserDocsImages/topvijesti/godina2010/studeni/ZZBN/zivim_zivot_bez_nasilja.pdf)

Ključne riječi: osjetljivost na nasilje, prevencija, vršnjačko nasilje, rodno, obiteljsko

Komentar: nagrađen projekt s mnogo uključenih kvalitetnih, posvećenih aktera i suradnji

Ovaj projekt dolazi u doba kada se reforme u hrvatskoj policiji provode već cijelo desetljeće. Nastavlja se na trend povećane senzibilnosti u društvu na nasilje u obitelji, rodno uvjetovano te nasilje među mladima. Rezultat je to i transgeneracijskog prijenosa traume, dva su desetljeća prošla od najintenzivnijeg perioda rata. Na udaru tog indirektnog vala nasilja su mladi, obitelji te žene kao (nažalost no patrijarhalno uvjetovani) „legitimni“ cilj.

⁵⁹ Više informacija: <https://www.justice.gov/criminal-icitap/about-icitap>, 14.2.2016.

Projekt se suprotstavlja stavu da je nasilje dozvoljeno dokle god ostaje unutar četiri zida, u privatnoj sferi, osnažuje ljude da prijavljuju obiteljsko i rodno uvjetovano nasilje te nasilje među mladima, te naglašava prevenciju.

Projekt ima tri komponente: 1. interaktivne radionice u školama, 2. umjetnički, kazališni ili glazbeni program koji promovira nenasilje, pozitivne vrijednosti, nediskriminaciju (na primjer, izvođači su bili UNDP-ov ambasador dobre volje, popularni Zijah Sokolović, jazz glazbenik Matija Dedić, glumac komičar Zlatan Zuhrić te grupa Apocalypso), 3. Parlaonica koja se nadograđuje na prva dva dijela i otvara prostor djeci da izraze svoje viđenje prevencije nasilja u školi, obitelji, zajednici.

U tri godine projektom je bilo obuhvaćeno preko 60 tisuća učenika diljem Hrvatske. Većina ih je (60%) u evaluaciji navela da su stekli nove uvide o različitim oblicima nasilja i upoznali nove načine reagiranja na nasilje. U svojim komentarima djeca pišu o potrebi za tolerancijom, poštivanju drugih, prihvaćanju razlika.

Projekt se i dalje provodi, na pozive lokalnih zajednica. Provode ga u partnerstvu MUP, UNDP,⁶⁰ civilne udruge, lokalne vlasti i MZOS te škole. Projektu je 2013. dodijeljena Europska nagrada za prevenciju zločina kao najboljem u prevenciji nasilja.⁶¹ Smanjivanje tolerancije na nasilje u društvu, osnaživanje prevencije, svakako je doprinos procesima pomirenja.

24. MIRNA REINTEGRACIJA ISTOČNE SLAVONIJE, BARANJE I ZAPADNOG SRIJEMA U HRVATSKI PRAVNI U USTAVNI POREDAK

Kolokvijalni naziv: Mirna reintegracija

Nositelj: Sve razine vlasti u RH, UNTAES – Prijelazna uprava UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem

Period: 15. siječanj 1996. - 15. siječanj 1998.

Više informacija: sugovornici, razni izvori

Ključne riječi: UNTAES, mirna reintegracija, nenasilna transformacija sukoba na makro razini

Komentar: Jedna od najuspješnijih UN misija, uz veliko zalaganje svih ključnih aktera no ipak prerano završenim angažmanom na izgradnji mira, pogotovo državnih institucija.

Pregovorima u Daytonu, SAD, listopada 1995. okončan je višegodišnji rat u BiH. Dio tih pregovora uključivao je dogovor o sudbini istočnog dijela Hrvatske, tada UNPA

⁶⁰ UNDP više nije u projektu.

⁶¹ Više informacija: <http://www.hr.undp.org/content/croatia/en/home/presscenter/articles/2013/12/13/living-life-without-violence-campaign-wins-eu-prize.html>, 14.2.2016.

East/Zaštićena zona UN-a Istok. Političke vođe Hrvatske i Srbije dogovorili su proces mirne reintegracije istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Potpisivanjem Erdutskog sporazuma stvoreni su preduvjeti za Prijelaznu upravu UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Prijelazna uprava trajala je dvije godine i smatra se jednom od najuspješnijih mirovnih misija uopće.

Ciljevi su bili ambiciozni: vratiti to područje u ustavno-pravni poredak RH, vratiti prognanike, većinom Hrvate, i zadržati hrvatske Srbe koji su tamo živjeli u što većem broju. Alternativa je bila vojna akcija Hrvatske vojske koju su zagovarali brojni akteri u RH, na krilima uspjeha⁶² Vojno-redarstvene akcije „Oluja“ u ljeto 1995. godine. Takva bi vojna akcija na samoj granici sa Srbijom (tada još uvijek Savezna Republika Jugoslavija) bila rizik za stabilnost u regiji te sigurno donijela nove ljudske žrtve.

Mirna reintegracija imala je vjerojatno više skeptika nego onih koji su vjerovali u nju. Srećom, niz je sposobnih ljudi bio uključen, a predsjednik RH Franjo Tuđman, tada neupitan vladar, podržavao je mirnu reintegraciju u potpunosti. Na strani UN-a uključio se niz provjerenih dužnosnika i operativaca s iskustvom iz UNPA Zapad i drugima, predvođenih američkim generalom Jacques Paul Kleinom, odlučnim u namjeri da obavi povjereni mu zadatak. Nezahvalno i osjetljivo je procjenjivati kooperativnost lokalnih Srba i same Srbije u tom procesu, no i ta (nedostajuća) evaluacija bi pridonijela procesu pomirenja. Otpori su bili veliki, no razoružanje i uspostava multietničkih policijskih snaga, u kojima su Hrvati i Srbi djelovali zajedno,⁶³ protjecalo je u dogovorenim rokovima, a dojam je autora ove studije da svim tim ljudima nije nikad odano odgovarajuće priznanje za uspješno obavljen posao, “bez ispaljenog metka” kako se uobičajilo reći. Dojam je ipak da su okončanjem misije UNTAES-a polako opadali intenzitet i entuzijazam za svakodnevni rad na terenu.

Područje je to mnogih masovnih ratnih zločina opterećeno velikim traumama. Suživot se uspostavio i nastavio, a važnu je ulogu odigralo snažno političko opredjeljenje vlasti u Zagrebu te implementacija Erdutskog sporazuma. Kako god, slažemo se s mišljenjem mnogih o tome da je mirna reintegracija prerano završila i da još uvijek postoji potreba za stalnim mirovnim radom i izgradnjom povjerenja u ratom stradalim zajednicama.

.....

⁶² Pod uspjehom se referira na percepciju VRO „Oluja“ s hrvatskog gledišta koje naglašava povratak velikog dijela teritorija u ustavno pravni poredak RH, uspostavu prometnica koje povezuju sjever i jug Hrvatske, povratak prognanih Hrvata svojim domovima, kraj samoproglašene Republike Srpske Krajine kao stalne prijetnje ostatku RH. Srpsko službeno gledište na Oluju je dijametralno suprotno, naglašava 150 tisuća protjeranih hrvatskih Srba te brojne zločine nakon same VRO „Oluja“.

⁶³ Sugovornici navode da je ključna stvar bila uspostavljanje prijelaznih policijskih snaga, a sama činjenica da su one bile “mješovite”, odnosno da su Srbi (do jučer pripadnici milicije Krajine) jednako sudjelovali kao i Hrvati, ono je što je ostalim građanima dalo povjerenje u novu vlast te nerijetko bilo prevaga u njihovoj odluci da ne napuste taj prostor.

DODATAK:

Joško Morić, potpredsjednik Nacionalnog odbora za uspostavu povjerenja i pomoćnik ministra MUP-a u doba mirne reintegracije

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

Razumljivo je da ljudi koji povijest shvaćaju učiteljicom života mirnu reintegraciju odaberu za ilustrativan primjer rada na pomirenju. Bila je presedan u dotadašnjoj povijesti mirovnih misija UN-a. Do nje, sve su mirovne misije samo prekidale, zamrzavale, ali nisu rješavale sukobe. Ona je prva misija koja je završila rješavanjem sukoba. Zato nije važna samo u povijesti i za budućnost RH već i Organizacije UN-a. Za njenog trajanja brojni akteri na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini stekli su iskustva rada na pomirenju po principu "vlastite kože". Ta iskustva se mogu uspješno primjenjivati diljem svijeta. Logično je da ste je uzeli primjerom rada na pomirenju u RH.

Koliko ste uopće, ako jeste, imali ideju da bi vaš rad mogao pozitivno djelovati na procese pomirenja?

Uoči njezina početka, malo je ljudi vjerovalo u uspjeh mirne reintegracije. Predstavnicima tadašnjih lokalnih Srba njezin neuspjeh trebao je kao dokaz skrivenih namjera hrvatske vlasti, vlastima tadašnje SR Jugoslavije neuspjeh je trebao kao dokaz nemogućnosti međuetničke tolerancije i suživota u RH, a hrvatskim vlastima bi neuspjeh bio izgovor za vojno rješenje problema okupacije istočne Slavonije. U visokim vojnim kuloarima govorilo se o pripremama operacije kodnog naziva "Skok u Dalj". Tada i danas utjecajni hrvatski političar mirnu reintegraciju javno je nazvao čudnovatim političkim kljunašem. Nekolicina nas lidera tog projekta vjerovali smo, za trajanja projekta svjedočili i druge uvjerali, da naš rad ima potencijal pomirenja. Da bih taj potencijal bolje koristio i osobnim primjerom ga prenosio, supruga i ja smo iz Zagreba preselili u Vukovar. Radeći na reintegraciji, pet mjeseci smo živjeli u sobi na šestom katu hotela za samce u Borovu naselju. Kada u procesima pomirenja ne štedite sebe, postajete dostojni vjere i stječete povjerenje drugih ljudi.

Kako vidite doprinos vašeg rada u budućnosti, zasebno ili u suradnji s drugim inicijativama, na izgradnji trajnog mira, pomirenja?

Vojno-redarstvene operacije "Bljesak" i "Oluja" pobjede su oružjem, uz obostrane žrtve. Razumljivo je i potrebno obilježavati i slaviti ih. Mirna reintegracija je pobjeda bez oružja, bez žrtava, pobjeda sa zrnim soli u glavi, pobjeda razumom. Nisam niti ću razumjeti zašto je pobjeda razumom lošija od pobjede oružjem. Iako je presedan u svjetskim razmjerima, mirna reintegracija se kod nas obilježava na lokalnoj razini, simbolično. Naše vlade nas, aktere pobjede razumom, ne pozivaju ni na kakva obilježavanja obljetnica. Ne pozivaju nas ni na konzultacije o mogućim rješenjima

konflikata, na primjer o dvojezičnim pločama u Vukovaru. Starija kći mi je na post-diplomskom, mlađa na početku studija. Prema onom što su u osnovnoj i srednjoj školi učile, mirna reintegracija gotovo da se nije ni događala. Skeptičan sam jer u vladinom sektoru ni među nevladinim organizacijama ne vidim interesa za znanjem i vještinama beskonfliktnog rješavanja ni sadašnjih niti budućih problema. Naprotiv, politički akteri kreiraju nove konflikte na temama iz daleke i bliže prošlosti. Čak pokušavaju reinkarnirati konflikte iz vremena i na području mirne reintegracije. Iz toga je lako razumjeti da je glavni problem hrvatskog društva i države u činjenici da pametniji popuštaju. To je pak potpuno krivo.

ČETVRTA GRUPA – OTVARANJE JAVNOG PROSTORA, SMANJIVANJE KULTURNOG NASILJA

25. FERAL TRIBUNE

Kolokvijalni naziv: Feral

Nositelj: Kultura i rasvjeta d.o.o.

Trajanje: 1993. – 2008.

Više informacija: Pavelić, B. (2014) Smijeh slobode – uvod u Feral Tribune, Adamić.

Gljučne riječi: satira, politički tjednik, istraživačko novinarstvo

Komentar: Novina koja je beskompromisnom satikom te kvalitetnim tekstovima čuvala prostor slobode govora, uvijek u opoziciji vladajućim politikama.

Feral Tribune je fenomen za sebe. Bio bi i ostao tako „za sebe“ da nije krajem 2014. godine objavljena knjiga novinara Borisa Pavelića „Smijeh slobode – uvod u Feral Tribune“ koja je doživjela već treće izdanje, a upravo je kao knjiga godine dobila i priznanje za promicanje mirotvorstva, nenasilja i ljudskih prava „Krunoslav Sukić“.

Feral Tribune, satirički podlistak, pa onda satirički i politički tjednik, novina je o kojoj „se sve zna“, ali se i dalje jako malo ili nikako ne proučava. Jedna od rijetkih (jedina?) koja je konstantno nervirala vlastodršce, još u socijalističkoj Jugoslaviji, zatim vlast Franje Tuđmana devedesetih, a poslije njega i dalje, vladajuće i povlaštene. Njihova je satira znala biti bespoštedna, raskrinkavanje obrazaca vladanja i manipuliranja bolno, no u temelju je ležalo kvalitetno istraživačko novinarstvo. Feral Tribune dobitnik je mnogih međunarodnih novinarskih nagrada, njegove su reportaže iz takozvanog ozbiljnog dijela novina pokrenule mnoštvo društvenih i sudskih procesa, predvodnik je otkrivanja niza hrvatskih afera od gospodarskog kriminala, korupcije i deložacija do diskriminacije manjina do ratnih zločina.

Ta orijentacija u vremenu kada gotovo nitko drugi nije o tome pisao, bar ne tako beskompromisno, priskrbila mu je sudske presude za „duševne boli“ s velikim novčanim iznosima. Vjernost slobodi izražavanja i univerzalnim ljudskim pravima u vremenu nacionalističkog dominantnog diskursa koštala ga je prihoda od prodaje oglasnog prostora jer nitko moćan od oglašivača nije htio riskirati s oglasima u Feralu. Redovito nazivan „antihrvatskim“ konstantno je propitivao što hrvatstvo i domoljublje jesu, ukazujući na licemjerje „velikih“ domoljuba, prevare u privatizaciji, rat kao krinku za pljačku. Snaga Ferala bila je u izuzetnosti njegovih novinara od kojih je većina i danas aktivna. Vjerojatno je za Hrvatsku više napravio izvan nje nego u njoj samoj, pokazujući svijetu da postoji drugačija Hrvatska od one uniformne,

koja je na velikosrpski nacionalizam spremno odgovorila velikohrvatskim umjesto pluralizmom, vladavinom prava, demokracijom.

Slabost Ferala, ako tako nešto postoji, očituje se u projekcijama mnogih njegovih fanova o tome da Feral i danas treba nastaviti bitku za slobodno društvo umjesto svih nas. "Mi smo svoje tada odradili. Sada to moraju neki drugi ljudi raditi," njihov je odgovor.

26. FACTUM – PROJEKT DOKUMENTARNIH FILMOVA

Kolokvijalni naziv: Factum

Nositelj: udruga Factum Zagreb

Trajanje: od 1997. do danas

Više informacija: <http://factum.com.hr/>

KLjučne riječi: dokumentarni filmovi, produkcijska kuća, Zagreb Dox

Komentar: Factum je sinonim za vrhunsku produkciju dokumentarnih filmova u Hrvatskoj.

Slika govori kao tisuću riječi. Pokretna slika i više. Factumovi filmovi govore ono o čemu se ne govori. Zato im je trebalo više od decenije da budu prikazani na nacionalnoj televiziji. Zašto bi se prikazivali zanimljivi, aktualni, nagrađivani domaći dokumentarci o događajima koje poričemo ili o kojima nema jedinstvenog stajališta? Oluja nad Krajinom, Lora, Paviljon 22, Tri, Nemam ti šta reć' lijepo...

Glavni razlog za uvrštavanje Factuma, odnosno niza dokumentarnih filmova proizvedenih u ovoj produkcijskoj kući, nisu same teme, njihova važnost, ni poricanje hrvatske javnosti da one uopće postoje. Vrijednost Factumovih filmova je u njihovoj visokoj, svjetskoj, produkcijskoj kvaliteti. To ne znači da su rađeni s mnogo novca i najmodernijom tehnikom već da su poštivani najviši standardi struka uključenih u produkciju: novinarstvo, scenario, kamera, ton, montaža, produkcija. U doba kada su dokumentarci konačno postali dostupni, kako za snimiti tako i za gledati, snima se mnoštvo filmova na razne teme vezane uz rat, suočavanje s prošlošću, građenje mira. Najvećem broju ipak nedostaje kako kvaliteta izrade toliko i kvaliteta scenarija, politička nepristranost, a vrijednosna jasnoća. Factumovi su filmovi antiratni, no ne površno, oni su informativni, no prije svega dokumentarno važni, umjetnički vrijedni i vizualno atraktivni.

Factum je proizveo preko sedamdeset vrijednih dokumentarnih filmova od kojih se mnogi ili čak većina ne bavi niti kontroverzama, tabu temama, suočavanjem s tamnom stranom nedavne prošlosti. Na taj način se stvorilo okruženje koje potiče stvaranje umjetnički vrijednih filmova, dokumenta vremena.

Od 2005. godine Factum organizira Zagreb Dox koji se ubrzo afirmirao kao relevantan, posjećen i utjecajan nacionalni, regionalni i međunarodni festival dokumentarnog filma.

27. NOVOSTI – TJEDNIK I WEB PORTAL SRPSKE MANJINE U HRVATSKOJ

Kolokvijalni naziv: Novosti

Nositelj: Srpsko narodno vijeće, Zagreb

Trajanje: od 1999. do danas

Više informacija: www.portalnovosti.com

Ključne riječi: manjinsko glasilo, portal,

Komentar: Manjinsko glasilo koje je preraslo u respektabilni tiskani i internet medij, relevantan nacionalno i regionalno, ponajviše zbog kvalitete novinara koje okuplja.

Glasilu i portal srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj otrglo se nekom očekivanju da će baviti isključivo manjinskim pitanjima i „neće talasati“. Srećom po hrvatski medijski prostor, po slobodu govora.

Novosti, ako smijemo tako reći, nisu važne kao glasilo nacionalne manjine. Taj dio, očekivan, folkloran, benigni, humanitaran, u drugom je planu ovdje. Novosti su važne kao glasilo koje ne želi biti manjinsko glasilo. Odabran je, svjesno ili intuitivno, pristup gdje se glasilo manjine obraća većinskom narodu, konstantno adresirajući teme kojima se dominantna većina ne želi baviti, a još manje želi da se njima bavi manjina, pogotovo ne srpska. Provokacija nije ono što Novosti čini važnima i vrijednima, iako je povremeno ima, no i tada sa svrhom testiranja prostora slobode izražavanja.⁶⁴ Tim novinara je ono što Novosti čine drugačijim, možda i ponajboljim glasilom, svakako među rijetkim stvarno relevantnim ozbiljnim političkim portalima i novinama. Njihovo odbijanje da budu dekoracija u medijskom prostoru Hrvatske, da budu ono što se od manjinskog glasila navodno očekuje, neutjecajni, poslušni i pažljivi bilten, najveći je dobitak za taj isti medijski prostor, za hrvatsku javnost i društvo.

Uz sve to Novosti jesu most između dvije države, a kao jedina (?) hrvatska novina dijelom tiskana i na ćirilici, Novosti su, baš zato te zbog svoje uređivačke politike i sadržaja, kulturni, društveni i politički fenomen.

.....
⁶⁴ Pri tom testiranju se dešava da se, za neke, prijede crta dobrog ukusa naprosto jer ona nije svima na istom mjestu: <http://www.jutarnji.hr/oba-su-pala---je-li-u-redu-rugati-se-tudoj-memoriji-/893441/>, 14. 2. 2016.

DODATAK:

Tamara Opačić

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

Raduje nas da su Novosti odabrane za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj, prije svega s obzirom na činjenicu da je riječ o tjedniku srpske nacionalne manjine uz koju se u Hrvatskoj još uvijek vežu brojne predrasude. Iako je ovaj tjednik izvorno pokrenut s ciljem informiranja same zajednice, on je uskoro prerastao svoje okvire i danas slovi za jedan od najslobodnijih medija u zemlji i regiji. Zahvaljujući internetskom izdanju Novosti, naši tekstovi su dostupniji većem broju čitatelja (posebno mladih) među koje sve uspješnije uspijevamo plasirati tekstove u kojima, među ostalima, zastupamo teme pomirenja i suočavanja s prošlošću.

Koliko ste uopće, ako jeste, imali ideju da bi vaš rad mogao pozitivno djelovati na procese pomirenja?

Novosti se od samih početaka bave temama koje se tiču povratka izbjeglica, reintegracije srpske manjine, borbe za manjinska prava te razvoja regija pogođenih ratom, tako da je oduvijek postojala želja da svojim tekstovima i uređivačkom koncepcijom utječemo na proces pomirenja. Čini nam se da se taj proces dodatno pospješio „širenjem“ novine, odnosno angažiranjem nekih od najboljih novinara iz Hrvatske i regije koji njeguju kritički način pisanja i upozoravaju na probleme (revizionistička nastojanja, diskriminacija, socijalna nepravda...) te izlaskom na kioske.

Kako vidite doprinos vašeg rada u budućnosti, zasebno ili u suradnji s drugim inicijativama, na izgradnji trajnog mira, pomirenja?

Uređivačku politiku Novosti i dalje ćemo temeljiti na kritičkom načinu promišljanja i pisanja, ukazivanju na štetne pojave u društvu i radu domaćih te međunarodnih institucija, zastupanju tema pomirenja i solidarnosti. Naš rad također obuhvaća konstantnu suradnju velikog broja inicijativa i pojedinaca bez kojih ne bismo mogli pisati o širokim temama koje obuhvaćamo. Budući da situacija u medijskom prostoru (nesloboda, cenzura, otpuštanja „nepodobnih“ novinara, priklanjanje različitim političkim opcijama), kako Hrvatske tako i regije, postaje sve manje slobodna, Novosti će, nažalost, ostati jedna od rijetkih oaza slobodnog novinarstva.

28. ANTIRATNA KAMPANJA HRVATSKE

Kolokvijalni naziv: ARK

Nositelj: organizacija civilnog društva, mreža mirovnih i ljudskopravaških udruga

Trajanje: 1991. – 2005.

Više informacija: Janković, V. i Nikola Mokrović (2011.) Antiratna kampanja 1991.-2011. Neispričana povijest. **Dostupno na:** http://www.documenta.hr/assets/files/publikacije/ARK_kb_novi.pdf

Gljučne riječi: prigovor savjesti, mir, nenasilje, ljudska prava

Komentar: Nukleus i rasadnik antiratnih i mirovnih inicijativa u Hrvatskoj tijekom devedesetih.

Osnovana kao građanska inicijativa u srpnju 1991., uskoro registrirana kao udruga, zbog rata prvenstveno fokusirana na Hrvatsku, smatra se rasadnikom civilnih inicijativa i udruga od kojih su mnoge i dalje aktivne. Na osnivačkom sastanku našli su se mirovnjaci Slovenije, Hrvatske i Srbije, nadali su se da do ratova neće doći, no znali su da je sve moguće – pa je i Povelja ARK-a napisana tako da je i danas aktualna. Malo je poznato da ju je potpisao i prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, podatak koji budi nevjericu. ARK je, uz Feral Tribune, bio jedna od rijetkih pojava ranih devedesetih koja je dosljedno zagovarala univerzalna ljudska prava, nenasilje, prigovor savjesti. Iako svjesno marginalizirana od vladajućih, nije bila grupa marginalaca i djelovala je i kao udruga i kao mreža dvadesetak nezavisnih udruga i projekata. Nikad nije baratala s mnogo novca, pažljivo birajući od koga biva podržana, a podržavali su je najviše obični ljudi, udruge širom Europe i svijeta. Redovito pozivana kad bi delegacije Vijeća Europe dolazile u Hrvatsku, bila je nezaobilazan sugovornik, vjerodostojan i drugačiji. Horizontalno strukturirana, bliža anarhistima nego hijerarhistima, iz nje su izašle i nastavile zaseban život mnoge organizacije: Suncokret, Mali korak, Arkzin, ZaMirNet, Centar za direktnu zaštitu ljudskih prava, Volonterski projekt Pakrac, Unija 47... U mreži ARK-a bile su udruge i grupe iz Osijeka, Županje, Karlovca, Pakraca, Poreča, Rijeke, Pule, Splita.

Antiratna kampanja Hrvatske u ratnim se godinama od drugih razlikovala dosljednim zalaganjem za nenasilje, zagovaranjem ustavom zagwarantiranog prava na prigovor savjesti, počecima mirovnog obrazovanja. Bila je članica svjetskih mirovnih mreža: WRI – War Resisters International (Međunarodni protivnici rata),⁶⁵ IFOR – International Fellowship of Reconciliation (Međunarodno zajedništvo pomirenja). Podržavali su je aktivno i osobno neki od najvećih živućih mirovnjaka onog vremena, kao što su na primjer bili Adam Curle i Howard Clarke ili još uvijek aktivni Wam Kat, Eric Bachman i Christine Schweitzer.

.....

⁶⁵ ARK je bio domaćin svjetskog trijenala mreže WRI 1998. godine u Poreču.

Vrijednost ARK-a tek se treba pomno proučiti, kao što su to započeli Bojan Bilić, Vesna Janković i Nikola Mokrović. U svakom slučaju, ARK se isticao svojim sluhom za hrvatsku ratnu realnost, zanimanjem za konkretan antiratni i mirovni rad, prisustvom i življenjem s ljudima u potrebi, podršci prigorovoru savjesti, različitim oblicima mirovnih inicijativa mladih.

Iako u doba svoga najjačeg aktivizma u devedesetima nikad nije imala značajnije novce, a većina donacija je bila u korištenoj opremi, ARK je imao neobično snažnu infrastrukturu: komunikacije preko ZaMir BBS-a⁶⁶ (preteča Interneta), medij u ARKzinu (redovito etiketiran Arkan-zin od strane radikalnih nacionalista), smještaj u Peace Hostel, humanitarnu pomoć preko Nexusa, volontere preko Suncokreta, a kasnije i Volonterskog projekta Pakrac. ARK je snažno podržavao osnivanje ništa manje važnog osječkog Centra za mir, nenasilje i ljudska prava, svojevrsnog fenomena iskonske antiratne organiziranosti u gradu na samoj bojišnici.

Ako je hrvatsko civilno društvo, odnosno onaj njegov mirovni, ljudsko-pravaški, feministički, pa i anarhistički⁶⁷ aspekt razvijeniji⁶⁸ nego u drugim bliskim državama, razloge treba tražiti u ARK-u, načinima djelovanja, njegovoj inkluzivnosti.

.....

⁶⁶ ZaMir Transnational Network bio je dio svjetske civilne mreže APC – Association for Progressive Communication.

⁶⁷ U najboljem smislu termina odbijanja prisila, opresivnih struktura, promoviranja suradnji i udruživanja.

⁶⁸ Nije namjera uspoređivanje niti vrednovanje nego ukazivanje na dijelove koji se percipiraju ili stvarno jesu model za uzor drugima.

DODATAK

Srđan Dvornik

Kako komentirate da je vaš rad odabran za ilustrativan primjer rada na pomirenju u Hrvatskoj?

Gotovo da to ne mogu komentirati. U Antiratnoj kampanji nisam imao nikakvu posebnu ulogu, ne zbog toga što bih bio pasivan nego što je to bila vrlo „plosnata“ organizacija, bez vođa i bez posebno istaknutih ličnosti. Osobno, nisam vidio smisla u direktnom radu na pomirenju, jer mi se činilo da se on može odvijati ili kao djelovanje u malim skupinama, kroz pokušaje uspostavljanja odnosno obnove komunikacije, mijenjanja stavova i sl., ili kao propovijedanje vrijednosti nenasilja, tolerancije i prevladavanja sukoba. Ali i jedno i drugo sam doživljavao kao previše depolitizirano.

Činilo mi se, a i danas sam u to uvjeren, da su izvori svih problema politički,

i da su – čak i kad su ih usvajali milijuni osoba-pojedinaca – nacionalistički i šovinistički stavovi bili rezultat, a ne izvor konfliktne politike. Samo što je konfliktna politika eksplicitno djelovala još od druge polovice 60-ih godina, kao dio zvanične politike tadašnjeg režima. Ono čega sam postao svjesniji kasnije jest da se mnogo toga događa i može promijeniti kroz male skupine i lokalne zajednice, kao što se s druge strane neke stvari ne može promijeniti bez dugog i upornog političkog djelovanja. Samo je bitno da se jedno ne smatra zamjenom za drugo, i da se surađuje i koordinira između različitih razina.

Čini mi se da je u Antiratnoj kampanji ipak jako dugo dominiralo, najčešće prešutno ili implicitno, izbjegavanje direktno političkog angažmana, ali je ona s druge strane bila nevjerovatno plodno tlo za klijanje i bujanje mnogih organiziranih inicijativa koje su kasnije postale samostalne organizacije. Njena niska organizacijska i politička 'profiliranost' nije isključivala različite inicijative, a istodobno je na početku 1990-ih bila jedna od rijetkih organizacija s prostorom i kakvim-takvim resursima za komuniciranje, okupljanje, širenje kontakata... Tako je jako pridonijela razvoju onoga što se naziva „civilnim društvom“, to jest, konkretnije, organiziranim oblicima angažmana „običnih“ ljudi, građanki i građana, na stvarima koje predstavljaju društveno dobro, a tiču se zaštite prava bez diskriminacije, promoviranja nenasilja i tolerancije. To čini Antiratnu kampanju dugoročno značajnom, i zbog toga ju je vrijedilo izabrati kao jedan od značajnih primjera. Imala je i mnogo direktno korisnih aktivnosti i rezultata, kao što je pomoć izbjeglicama (ženama žrtvama rata u BiH), djelatna međunarodna solidarnost kroz aktivnosti u Pakracu, objavljivanje neovisnih novina *Arkzin*, uspostavljanje i dugogodišnje održavanje komunikacijske mreže ZaMir, afirmacija prava na prigovor savjesti protiv vojne službe. Imala je i mnogo simbolički djelotvornih aktivnosti, na primjer obranu žrtava nasilnog izbacivanja iz stanova. Kad kažem „simbolički“, ne impliciram nešto „puko“ simbolično, nego nešto što možda nije konkretno pomoglo većem broju ljudi niti promijenilo neposredni tok događaja, ali je ipak djelovalo. Konkretno, spomenuti problem koji je ostao poznat pod oznakom „deložacija“ nikada nije riješen. Ali je to što su se deseci ili čak stotine aktivistkinja i aktivista tome odupirale na licu mjesta, fizički ali nenasilno blokirajući barem neke akcije izbacivanja ljudi iz stanova, i što su o tome i javno progovorili, ipak u društvu stvorilo svijest o tome da se događa nešto prljavo, nepošteno i sramotno. Problem ni do danas nije riješen, ali nije ga se moglo niti pomesti pod tepih i stvoriti sliku o tome da je sve (bilo) u redu.

29. CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

Kolokvijalni naziv: CMS

Nositelj: organizacija civilnog društva

Trajanje: od 1997. do danas

Više informacija: www.cms.hr

Ključne riječi: mirovni studiji, izgradnja mira, azil, mirovne edukacije

Komentar: Danas najveća mirovna udruga u Hrvatskoj, rođena je u mirovnim naporima u postratnom Pakracu 1996.

Ova je mirovna udruga dosta netipična na ovim prostorima. Kao projekt ARK-a, iz Pakraca se u Zagreb seli u veljači 1997. godine. Program Mirovnih studija kreće na jesen 1997. Danas ima 26 zaposlenih, s tendencijom rasta, i među najvećim je organizacijama civilnog društva u Hrvatskoj. Organizacijski je horizontalno posložena, tako da promovira nove generacije lidera bez „ključne“ osobe na čelu. Zamjerka je „da se bavi svačim“ no pravo je pitanje koliko se pitanjima mira danas može pristupiti samo iz jednoga smjera, recimo analize sukoba? Azil, imigranti, ljudska sigurnost, društvena solidarnost, deliberacija, čitav spektar mirovnih edukacija.

CMS je jedna od onih rijetkih udruga kojima je način rada jednako važan kao i sadržaj. Od prvih dana do danas djeluje kroz suradnje, suradnice, partnere, članove. Taj je modus operandi toliko prirodan da se niti ne primjećuje koliko je različit od većine ostalih udruga u bližem i daljem okruženju. CMS je, poput ARK-a iz kojega je proizašao, više mjesto okupljanja vrijednosno nenasilno orijentiranih aktivnih i odgovornih građanki nego što je organizacija u uobičajenom smislu termina. CMS spada u one udruge koje se u javnosti prepoznaju, čiji mirovni angažman sam po sebi šalje poruke i mijenja nasilne strukture i obrasce ponašanja. Danas su prepoznati kao nositelji inicijative „Dobrodošli“, promoviranja interkulturalnosti kroz „Okus doma“, te Mirovnih studija, jedinog regionalnog programa te vrste koji je u 18 godina postojanja završilo gotovo 400 polaznika/ka.

30. DOCUMENTA – CENTAR ZA SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

Kolokvijalni naziv: Documenta

Nositelj: organizacija civilnog društva

Trajanje: od 2004. do danas

Više informacija: www.documenta.hr

Ključne riječi: suočavanje s prošlošću, usmena povijest, ljudski gubici, civilne žrtve rata, ratni zločini

Komentar: jedna od vodećih organizacija na polju suočavanja s prošlošću u regiji zapadnog Balkana

Documentu su osnovale četiri mirovne i ljudskopravaške udruge: Centar za mir, ne-nasilje i ljudska prava Osijek, zagrebački Centar za mirovne studije, Hrvatski helsinški odbor i Građanski odbor za ljudska prava. Sve one su shvatile da je suočavanje s prošlošću opsežna, specifična i osjetljiva tema koja zahtijeva fokusiranost i sinergiju. Danas vjerojatno najnapadanija udruga u Hrvatskoj ukazuje time na bar dvije stvari: da društvo nije spremno propitivati dominantne narative o nedavnoj prošlosti te da je izuzetno zahtjevno baviti se teškim društvenim temama, a istovremeno jednako kvalitetno taj rad komunicirati s javnošću. Documentu Hrvati ne vole, kao što ni Fond za humanitarno pravo ne vole Srbi, a još manje vole Istraživačko-dokumentacijski centar Bošnjaci. No, s paralelama treba biti pažljiv.

Kada se 2007. godine u zagrebačkom Sheratonu održavala Međunarodna konferencija o utvrđivanju istine nakon ratnih sukoba,⁶⁹ s predsjednikom Stjepanom Mesićem, premijerkom Jadrankom Kosor te vrhom Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, voditeljica Documente, Vesna Teršelič, izašla je pred prosvjednike na ulici i pozvala ih na konferenciju što su oni i prihvatili. To je rad na pomirenju. Ona je ipak mirovna aktivistica prije svega i shvaća važnost i snagu dijaloga, a manjkavost sile u kojem god obliku ona došla. Zato nju cijene i oni koji je ne vole.

Ono što ne zna mnogo ljudi jest da Documenta većinu svog rada obavlja na terenu,⁷⁰ popisujući ljudske gubitke, prikupljajući svjedočanstva o ratu,⁷¹ upoznavajući civilne žrtve s njihovim pravima. U tom radu, konkretnom radu, odbijanje suradnje s Documentom je rijetka iznimka, u okviru ili čak manje od očekivanog odbijanja bilo koje organizacije. Ispada da je kritičnost to veća što ljudi manje znaju o tome što i kako Documenta radi.

⁶⁹ <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/mi-pisemo-svoju-povijest-a-ne-vi.html>, 14.2.2016.

⁷⁰ Odlazak na teren podrazumijeva posjete većim i manjim mjestima, zaseocima, izoliranim domaćinstvima, konkretnim ljudima, našim sugrađanima. Pri tome je prava važnost manje u prikupljanju podataka, a više u ljudskim kontaktima, aktivnom slušanju, pažnji koja se pridaje ljudima s kojima se razgovara, obostrana razmjena, ljudski kontakt. "Upitnik mi ispunimo za 20 minuta a često nas zadrže još dva sata u razgovoru," kaže Slaven Rašković, koordinator programa Ljudski gubici.

⁷¹ <http://www.osobnasjecanja.hr/>, 14.2.2016.



8. Trenutno stanje na polju pomirenja – viđenje autora studije⁷²

autor fotografije:
Ivana Vukić / Arhiva Antiratne
kampanje Hrvatske

Pomirenje već dugo nije tema, ili nije relevantna tema, u hrvatskom društvu.⁷³ Pomirenje s kim, pitanje je koje je aktualno i dalje. Pomirenje sa Srbijom i/ili s hrvatskim Srbima, mogući je prvi odgovor, no gotovo irelevantan. Gotovo ništa se, naime, ne zbiva u tom pravcu. Hrvatski je javni diskurs zarobljen u ponavljanju mantre iz uloge žrtve: "Oni (Srbija, Srbi) moraju učiniti prvi korak, reći nam gdje su nestali, pokazati preostale masovne grobnice, pokazati da im je iskreno žao, moraju se ispričati, pokajati." Ponekad se zahtijeva reparacija, ne uvijek. Lista zahtjeva, a pogotovo ton, upućuju na to da se namjerno ističe ono što druga strana ne može ili ne želi isporučiti. Poruka nije eksplicitna, ali je jasna – (još) nije vrijeme za mirenje. Iz Srbije povremeno dolaze inicijative u pravcu pomirenja, no dojam je da ne padaju na plodno tlo. Je li to zato što se tumače kao relativizacija, izjednačavanje krivice ili zato što se tamošnjim vladajućima ne vjeruje zbog angažmana koje su pojedinci imali u ratnim goimima? Tema je to za neku drugu studiju, no kako izgleda ni iskrene geste predsjednika Josipovića i Tadića nisu ostavile dubljeg traga. Ili ipak jesu?

⁷² Ovo poglavlje je nastalo u sklopu istraživačkog procesa za regionalnu studiju u kojem su istraživači iz svake zemlje, na kraju odabira i opisa odabranih projekata, aktivnosti i inicijativa zamoljeni za svoje viđenje trenutnog stanja na polju pomirenja.

⁷³ Može se reći da nije tema niti u jednoj postjugoslavenskoj državi kako nam i nalazi Regionalne studije sugeriraju.

Neutralni se promatrač s pravom može pitati – ima li potrebe za pomirenjem sa Srbijom? Između dvije zemlje odavno nema viza, u Srbiju se može ući samo s osobnom iskaznicom (jer smo u EU), Hrvati vole partijati u Beogradu, koncerti, umjetnost, sport je skoro „kao nekad“, hrana iz Srbije je kvalitetna, dostupna, jeftina, raste broj turista iz Srbije.

Ispod te gotovo idilične površine ipak ima mnogo neriješenih pitanja. Opterećuju kako međuetničke odnose tako i međudržavne.

Rješavanje sudbine 1591⁷⁴ nestale osobe pitanje je broj jedan. Povezano je s pitanjem masovnih grobnica koje se i dalje otkrivaju.⁷⁵ Mnogi Hrvati vjeruju da domaći Srbi znaju lokacije, ali ih ne žele otkriti. Mnogim hrvatskim Srbima odavno je muka od tog prozivanja. Začarani je to krug: nedostatak međuetničkog povjerenja u područjima gdje su počinjeni ratni zločini svakako onemogućava zajedničko traganje za nestalima. Istovremeno nerješavanje pitanja nestalih onemogućava izgradnju povjerenja.

Ako i jest krug, izlaz iz njega postoji. Suradnja nadležnih institucija postoji, no uvijek može biti bolja i manje zavisna od (nedostatka) političke volje. Taj izraz, „politička volja“, zapravo je eufemizam za ne-djelovanje. Kako je već zaključeno i u regionalnoj studiji:

...kada je riječ o Hrvatskoj, dok se pomirenje ne uspostavi na političkom nivou, teško je vjerovati da će svi ostali nivoi dati rezultate, ma šta se tamo dešavalo. Sa druge strane, kada se uspostavi pomirenje na političkom nivou, onda će efekti svih aktivnosti i projekata na drugim nivoima biti multiplicirani.

Srećom, situacija ipak nije toliko ovisna o političkim procesima na visokoj razini. Korisno je imati na umu važnost političkih rješenja, sporazuma, dogovora. Pomaže kad planiramo, izvodimo i evaluiramo vlastiti rad, da budemo realni u očekivanjima. No bez stalnih malih koraka, bez kontinuiteta rada odozdo, bez mnoštva malih projekata, aktivnosti, inicijativa, nema temelja za uspjeh političkih rješenja. Ona će doći, dijelom i zbog pritiska svih nas odozdo, no, kada dođu, važno je da budu održiva, trajna, da se naslanjaju na minuli rad dijelom opisan i u ovoj studiji.

Sljedeći koraci

Zapitamo li se o tome koji pristup pomirenju je najprimjereniji danas u Hrvatskoj, odgovor nije ni jednoznačan niti jednostavan. Potreban je rad na više povezanih razina, aktivnosti koje se prelijevaju jedna u drugu, kako smo i pokušali ukazati izborom trideset primjera koji uključuju inicijative i organizacije civilnog društva, medija i vladinih aktera.

⁷⁴ Podatak od 12.1.2016. sa stranice <https://branitelji.gov.hr/mjere-14/nestale-osobe/nestale-osobe-u-domovinskom-ratu-834/834>

⁷⁵ <http://net.hr/danas/hrvatska/ekshumacija-u-bogdanovcima-otkrivena-149-masovna-grobnica-iz-domovinskog-rata/>, 14.2.2016.

Što nam govore izabrani primjeri? Kojim smjerom ići? Nudimo naše čitanje, a pozivamo sve zainteresirane da ga dopune, komentiraju i ponude svoje viđenje.

- a) **Nastavak rada u postratnim zajednicama**, pogotovo u osjetljivim područjima istočne Hrvatske (Vukovar), dalmatinskog zaleđa (Knin, Zadar), Like (Gospić). Postoji potreba za dijalogom u zajednici o prošlosti, sadašnjosti, pitanjima koja opterećuju, traganje za odgovorima koji rasterećuju. Pažljivo pripreman, nikako nametnut, dijalog koji žitelji doživljavaju svojim (na primjer, kao što su prethodno opisani Mirovni timovi, Miramide, Pučki pjesnici, Razgovori uz kavu). Stalno ili makar redovito prisustvo motiviranih, selektiranih, educiranih, podržavanih i superviziranih timova civilnih mirotvoraca, nužno podržanih i s državne razine.
- b) **Pronalaženje nestalih iz Domovinskog rata**, povećanjem ljudskih, materijalnih resursa, pojačanom političkom voljom te prekograničnom suradnjom. I dok „hrvatski model“⁷⁶ rješavanja nestalih izgleda kao dobar, dodatni naponi mogu donijeti pomake te smanjiti međuetničke napetosti.
- c) **Nastavak strukturnih reformi na svim razinama**, uključujući policiju (Policija u zajednici, suradnja s civilnim udrugama) te obrazovanje (jačanje kurikula Građanskog odgoja i obrazovanja, prestanak odvojenog školstva te nalaženje primjerenog modela u sredinama poput Vukovara).
- d) **Stvaranje te provedba mirovnih politika/ politika izgradnje mira u Hrvatskoj**. Više od desetljeća traje zagovarački proces za institucionalizaciju izgradnje mira u Hrvatskoj. Namjera mu je da se:

1. OREDI DAN IZGRADNJE MIRA (predložen je 15. siječanj kao službeni početak i kraj procesa mirne reintegracije istočne Hrvatske).
2. KREIRA PROSTOR/MJESTO GDJE SE SVA PITANJA, RESURSI I AKTERI IZGRADNJE MIRA MOGU SRESTI, POVEZATI, SURADIVATI. Hrvatskoj nedostaje organizacijska struktura koja bi se bavila koherentnim mirovnim politikama. U više razgovora vezanih uz ovu studiju pojasnilo se da postoji iskustvo, ljudski resursi te znanje (know-how) iz područja izgradnje mira, transformacije sukoba te pomirenja.

Iako sve to postoji, nedostaje prostor/mjesto gdje se svi ti resursi mogu okupiti i angažirati. Posebna je frustracija primijećena kod sugovornika uključenih u proces mirne reintegracije zbog nedostatka zanimanja da se njihova znanja o tom zahtjevnom poduhvatu iskoriste.

Rješenje može biti nezavisna institucija, Vladin ured ili za početak nešto realističnije poput savjeta za izgradnju mira (dobra su iskustva s Vladinim Savjetom za razvoj civilnog društva).

.....
⁷⁶ <https://branitelji.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug/mjere/nestale-osobe/hrvatski-model-trazenja-nestalih-osoba/1002,14.2.2016>.

3. KREIRA, USVOJI TE IMPLEMENTIRA MIROVNA POLITIKA/POLITIKA IZGRADNJE MIRA. Nastavak bi to bio vrijednog procesa Platforme za izgradnju mira (2005.) na kojoj je radilo preko 60 udruga, lokalnih vlasti te pojedinaca. Koncept izgradnje mira podučava se u Hrvatskoj jedino na Mirovnim studijima, do sada neformalnoj edukaciji koja je nakon 18 godina zaživjela kao Mir-ta - Ustanova za obrazovanje odraslih. Izgradnja mira (peace-building) je u hrvatskoj akademskoj zajednici te kod većine donositelja odluka nejasan koncept koji se miješa s održanjem mira (peace-keeping), no to može biti baš ta „odskočna daska“ zbog niza pozitivnih iskustava Hrvatske u mirovnim misijama u svijetu.

Tridesetak članica nedavno formirane Platforme za međunarodnu građansku solidarnost Hrvatske (CROSOL) aktivno sudjeluje u osmišljavanju razvojnih i mirovnih politika te daje nove, važne doprinose ovoj temi.⁷⁷

.....
⁷⁷ www.crosol.hr



9. Zahvale

autor fotografije:
Keith Michael Holmes / Arhiva
Antiratne kampanje Hrvatske

Susretljivost svih sugovornica/ka iz udruga, ministarstava, Sabora te drugih, najveći je razlog koji autoru daje nadu u smisao i budućnost ove studije. Hvala vam svima za vaš rad i za svaku pomoć oko podataka.

Bez svakodnevne pomoći Slavena Raškovića, koordinatora programa Ljudski gubici iz Documente, cijeli rad na ovom zahtjevnom projektu bio bi bitno teži i siromašniji. Zanimljivo je primijetiti da je program Ljudski gubici tek naknadno uvršten kao primjer u ovu studiju kao reakcija na primjedbu prilikom predstavljanja nalaza u Kući ljudskih prava.

Nikola Mokrović napisao je cijelu transformativnu matricu na engleskom za primjer "Antiratna kampanja Hrvatska". Uz to je pomagao nebrojeno puta.

Vesna Teršelič, kao prava voditeljica udruge koja je partner UNDP-u na projektu, nije se miješala u odabir primjera, no bez njene podrške hrvatsko sudjelovanje u ovom UN projektu bilo bi bitno sterilnije i drugačije, a opservacije i zaključci mnogo ograničeniji.

Za sve nesporazume, kriva tumačenja, nedostatke i greške u tekstu odgovornost snosi autor.

Istovremeno, za samu studiju, ono vrijedno u njoj, zasluge pripadaju izvanrednom timu hrvatskog ureda UNDP-a u Zagrebu na čelu sa Sandrom Vlašić. Jasmina Pa-pa je ponajveća su-kreatorica niza inovativnih i bitnih ideja tijekom rada, sudionica važnih intervju-a te konstantna podrška. Malo je reći hvala. Krunoslav Katić inspirirao me za uvrštavanje strukturnih reformi na nivou ministarstava, razgovorima o Mirnoj reintegraciji i nizom drugih. Neuvrštavanje projekta čišćenja minskih polja još mi je na savjesti.

Bruno Kljajo, također iz UNDP-a, te Irma Vrhovac iz Documente zaslužni su što su sve administrativne i birokratske stvari bile ono što im je svrha – pomoć i podrška, s ljudskim likom.

Autor regionalne studije, Miloš Bešić, pomogao mi je svojim podacima, nalazima, komentarima, uvidima na način koji ovaj izvještaj čini gotovo sastavnim dijelom regionalne studije. Pokazalo se da se na temi pomirenja ne može kvalitetno raditi bez istinske suradnje, a istovremeno sam rad na temi potiče suradnju, hrani, njeguje.

Za vrijeme rada na studiji autor je proveo period od jeseni 2014. do proljeća 2015. u uredima Documente i Građanskog odbora za ljudska prava u Kući ljudskih prava u Zagrebu. Hvala svima na strpljenju, suradnji i podršci.

Philip Peirce te Nick Wilson Young, bivši volonteri pakračkog volonterskog projekta podržavaju me znajući da se od "inovativne, kreativne, transformativne, vrijedno-sno utemeljene izgradnje mira"⁷⁸ u Hrvatskoj ne može živjeti. Hvala prijatelji.

.....
⁷⁸ Termin skovali Marina Škrabalo i Paul Stubbs početkom 2000-ih u Centru za mirovne studije.



10. Recenzije

autor fotografije:
Keith Michael Holmes / Arhiva
Antiratne kampanje Hrvatske

Pomirenje kao put i cilj

Rad sadrži devet tematskih poglavlja na 60 stranica A4 formata. Sadržaj je organiziran na sljedeći način: Predgovor; Uvod; Pristup temi pomirenja; Proces odabira primjera, metodologija; Učenje iz odabranih primjera; Suodnos s regionalnom studijom; Izabrani primjeri; Trenutno stanje na polju pomirenja - viđenje autora studije; i Zahvale.

Studija o hrvatskom iskustvu poslijeratnog pomirenja nastala je kao 'neplanirani' rezultat regionalne studije o pomirenju koja analizira 176 odabranih primjera projekata, aktivnosti i inicijativa u šest zemalja: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji i Srbiji. Izrada regionalne studije započela je 2014. godine, a njezin dovršetak bit će obilježen objavom studije Learning from Reconciliation Initiatives in the Western Balkans autora dr. Miloša Bešića.

Oslanjajući se na polazišne premise regionalne studije, te koicidirajući s njom u vremenskom i tematskom okviru izrade, ova studija odražava namjeru da se specifična hrvatska iskustva rada na pomirenju, stečena u proteklih gotovo četvrt stoljeća, sistematiziraju kako bi poslužila kao podsjetnik što je do sada već urađeno, ali i kao vodič kamo i kako nastaviti dalje. Cilj je, dakle, dokumentirati provedene

aktivnosti i njihove nositelje, usustaviti informacije, ostvariti određene uvide kako bi produbili našu vlastitu spoznaju o samom procesu, kao i dati priliku stvarnim osobama da progovore direktno i iskreno o svom iskustvu rada na pomirenju.

Izdvajanje hrvatskog primjera opravdano je i stoga što je, u odnosu na ostale zemlje koje regionalna studija analizira, Hrvatska jedina članica Europske unije čime je ovo posebno hrvatsko iskustvo moguće sagledati i u širem kontekstu europske politike razvojne suradnje.

Ključni uvidi koje predan čitatelj odmah stječe jesu slijedeći:

- Pomirenje je proces
- Proces pomirenja u Hrvatskoj nije završio, postavlja se pitanje je li i započeo
- Pomirenje je nužno za izgradnju zdravih slobodnih društava
- Pomirenje je složen, dugotrajan i sveobuhvatan proces

U predgovoru se predlaže da studiju uzmemo kao poziv na dijalog i na taj način dobronamjeran i zainteresiran čitatelj će joj vjerojatno i pristupiti - ona govori o prošlim razdobljima, ostvarenim postignućima ali i propuštenim prilikama, ali ona je puno više studija budućnosti - budućnosti kakvu možemo kao društvo izgraditi ukoliko u nju unesemo same sebe, svoje vrijednosti, strahove i očekivanja. Ona je poziv za otvaranje dijaloga o bolnim temama, ona je podsjetnik na ostvareni napredak koji budi ponos, ali i podsjetnik na nedovršeni posao koji i dalje stoji pred nama. Otvoreni razgovor u zajednici koja pretendira harmoniji, razumijevanju i međusobnoj podršci najbolji je put.

Ova studija nije i ne smije biti poziv za neistinito, nepotrebno i neučinkovito izjednačavanje zločina, pristrano veličanje žrtve ili oblikovanje jednostranog narativa. Ona, da bi ostvarila svoj cilj otvaranja dijaloga, može i mora jedino biti poziv za otvoreni razgovor na temelju poštivanja pozicije različitih sudionika, tolerancije spram stavova s kojima se nužno ne slažemo ali sudjelujemo u procesu jer želimo raščistiti s bolnom prošlošću i konačno sebi i svojoj djeci otvoriti put u zreliju budućnost.

Studija donosi 30 primjera projekata i aktivnosti grupiranih u četiri skupine: u prvoj se nalaze konkretni primjeri rada na terenu u ratom stradanim zajednicama; u drugoj su primjeri rada sa specifičnim ciljanim skupinama; treća grupa, prema opisu autora, 'nudi uvid u aktivnosti na izgradnji društvenog tkiva i nenasilne infrastrukture'; četvrta predstavlja aktere u javnom životu - medije i udruge - koji svojim analitičkim i zagovaračkim aktivnostima informiraju, uznemiravaju i obrazuju javnost potičući ih same u traženju odgovora o odgovornosti političara i nadležnih institucija, ali i nas samih kao građana.

Inače, ono što bih posebno istaknula u odabiru primjera, koji su naravno odraz autorovih uvjerenja, jeste da mnogi naglašavaju važnost obrazovanja kao aktivnosti koja dugoročno može i treba mijenjati svako, pa tako i naše društvo. Čak i privremeno 'neuspješni' projekti kao što je uvođenje predmeta Građanski odgoj u škole nije u ovoj studiji predstavljen kao neuspjeh, nego kao jedan dugoročan cilj koji će kroz različite oblike ugraditi svoje vrijednosti u društvo. Obrazovni sustav koji obrazuje, ali i odgaja odgovorne građane temelj je slobodnog demokratskog društva.

Studija, između ostalog, navodi podatke da je više desetaka tisuća ljudi sudjelovalo u nekom obliku obrazovanja za mir, da je u Hrvatskoj napisana Platforma za izgradnju mira u čijoj izradi je sudjelovalo preko šezdeset udruga i predstavnika lokalne vlasti, ali da nije široko poznata, usvojena niti pretočena u konkretne izvedbene planove. Ono što autor preporučuje jeste donošenje strategije pomirenja koja bi institucionalizirala pomirenje kao ključnu orijentaciju hrvatske vlade i društva. Podizanje pomirenja na najviši nivo političke i društvene odgovornosti stvara jednu posebnu dinamiku i vrijednost za čije ostvarenje svi snosimo odgovornost. To je proces koji je višegeneracijski, ali koji nema alternativu.

Također, važno je naglasiti, ono što čini i sam autor, da veliki broj sugovornica i sugovornika uopće nije sebe prepoznao kao nekoga tko aktivno radi na pomirenju. Ili se radilo o instinktivnim reakcijama ljudi koji sebe ne vide kao nositelje aktivnosti na pomirenju ili se pak radilo o ljudima koji znaju što i zašto rade, ali se jednostavno ne žele predstavljati kao takvi jer trenutak još nije pravi za takvo što u Hrvatskoj - ili je prošao ili će tek doći, ovisno o pogledima. No, nije poznato široj javnosti, pa je ova studija tim vrijednija, što, metaforički rečeno, izvodi pred svjetla reflektora mnoga već poznata, ali i široj javnosti nepoznata imena i organizacije ljudi koji predano rade u svojim područjima i na taj način jačaju društveno tkivo. To su, na primjer, Luč za dijalog i nenasilje, Vjernici za mir, ali i predani pravnici u Državnom odvjetništvu.

Opisujući neke odabrane udruge, autor otvoreno progovara o njima kao primjerima koje dio javnosti doživljava kao nenarodne, anacionalne, pa čak i neprijateljske prema Hrvatskoj. Autor ne krije takve stavove javnosti, smještajući sebe otvoreno na njihovu poziciju, ne pokušavajući sebe prikazati kao 'neutralnog' u diskusiji o pomirenju. No, one što je vrijedno, ponovno naglašavam, u ovoj studiji nije da se složite s autorovim stavovima, njegovim odabirom primjera čak i ako ste ideološki na istoj strani, a ako niste, da se složite s njegovim pogledima. Ono što jeste vrijedno jeste pokušati čitati ovu studiju kao napor da se Hrvatsku učini jednom boljom zemljom za život svih njenih građana danas i sutra i zauvijek. Dakle, pojedinci, udruge institucije koji njeguju drugačiji pogled na nedavnu prošlost, sadašnjost i na temelju toga moguću budućnost pozvani su ovom studijom na dijalog.

U konačnici, ako mogu, primijetila bih autorov esejistički, gotovo poetičan stil pisanja s velikom dozom romantizma koji, možda i nesvjesno, čitatelje pokušava 'zaraziti' optimizmom i vjerom u bolju budućnost. Ovaj autentičan stil pisanja, ne-standardan za racionalne, neosobne analize, studiju izravno približava čitatelju i budi emocije - od podrške, razumijevanja do ljutnje i neslaganja. Dijalog je onda jedini put, instinktivan je zaključak.

dr.sc. Senada Šelo Šabić

Institut za razvoj i međunarodne odnose

Zagreb

Izvještaj tetoši vladu na račun autentičnosti

Sažetak recenzije u jednoj rečenici sažimam ovako: izvještaj je opsežan, informativan i temeljit, ali nedovoljno naglašava primarnu odgovornost vlasti za pomirenje, te neprincipijelno izjednačava aktivističke projekte s vladinim politikama, što smatram neusporedivim.

Uvodni dijelovi materijala dobro naglašavaju teškoće definiranja pomirenja, i tako sugeriraju kompleksnost teme. Držim kako nije održiv pokušaj da se među pojmovima "pomirenje" i "pomirba" pokuša naći sadržajna razlika. Tu razliku smatram tek jezičnom, ali s jasnom nacionalističkom podlogom: pojam "pomirenje" smatram spontanim i samorazumljivim, dok termin "pomirba" shvaćam kao tuđmanovski novogovor koji bi trebao sugerirati nekakvo pomirenje "na hrvatski način", ma što to značilo.

Metodologija istraživanja, kao i cijeli rad, nedovoljno sugeriraju prvenstvenu odgovornost države da stvara uvjete za pomirenje, ali i da ga konkretno provodi, premda je na nekoliko mjesta nedvosmisleno rečeno kako bez osviještenog i planiranog napora države pomirenja ne može ni biti. Primjerice: "Uspostavom dogovorenih mirovnih politika, prostora/ tijela koja ih mogu ostvarivati, suradnjom unutar društva, veliki se pomaci i dobici mogu ostvariti na prevenciji nasilja, saniranju ratnog nasljeđa, društvenom razvoju na svim poljima." Iz te je rečenice jasno da je uloga države u procesu nezamjenjiva. Također, uvid regionalne studije kako "ne postoje ni nacionalne niti regionalna strategija/plan rada na pomirenju", jasno govori isto. Držim da bi taj zaglavni kamen pomirenja - odgovornost države - trebalo istaknuti kao ključnu tezu dokumenta, a ne ga tek usput spomenuti, jer se bez njega ne uspijeva objasniti zašto, zapravo, pomirenje ide tako sporo.

U izvještaju stoji kako je "jasno je da je termin "pomirenje" pomalo "istrošen", pa se predlaže kako bi "možda bilo bolje govoriti o socijalnoj koheziji ili socijalnoj rekonstrukciji". Kao novinar, ne slažem se da je istrošen pojam "pomirenje", nego ne postoje politike koje bi ga oživjele. Intelektualističke konstrukcije poput "socijalne kohezije" i(li) "socijalne rekonstrukcije" običnim ljudima nikad ništa nisu značile, pa će teško i ubuduće.

Drugi važan nedostatak izvještaja, po mome sudu, jest načelno nerazlikovanje aktivističkih od državnih projekata. Već po izvorišnoj filozofiji oni su neusporedivi: mirovnjački aktivizam izvor nalazi u humanističkome porivu lišenom koristoljubivosti, i uvijek podrazumijeva spremnost na žrtvu i nepristajanje na kompromis oko temeljnih humanističkih vrijednosti koje želimo braniti. Država, pak, organiziran je, hijerarhijski i na novcu zasnovani sustav koji, u sretnijem slučaju, svoje zaposlenike plaća kako bi provodili mirovnjačke politike. U nesretnijem slučaju pak - kakvi su u pravilu ovi na Balkanu - ona je to isto, ali zaposlenike plaća da bi ometali ili čak uništavali mirovnjačke politike.

Primjeri državnih "mirovnih politika" navedeni u izvještaju, dakako, dobrodošli su i sva je sreća da su ostvareni, ali njima, po mome sudu, nije mjesto u izvještaju o "radu na

pomirenju". Svi ti primjeri, naime, tek su manje ili više uspješni pokušaji - takozvana "reforma pravosuđa" u Hrvatskoj čak posve neuspjio - da se popravi ono što su iste ili slične vlade pokvarile, i zato ne mislim da bi ih trebalo smatrati "radom na pomirenju" u pravom smislu riječi; u najboljem slučaju, tek uvjetno. Svi ti primjeri, uostalom, trebali bi biti tek kap u moru mirotvornih politika hrvatske vlade i vlada u regiji; morali bi biti samorazumljivi do mjere da ih uopće "ne primjećujemo", i zato mislim da ih izvještaji ovakve vrste ne bi smjeli hvaliti i isticati kao nešto vrijedno naročite pažnje.

S druge strane, kada ovakav izvještaj na jednome mjestu objedini istinske mirovnjačke projekte - Mirovni timovi, Volonterski projekt pakrac, Škola mira Mrkopalj, IZMIR, Nansen, Nova škola, HHO, Documenta, Miramida, Ljudski gubici, Feral, Factum, Novosti... - tek tada biva jasnijim koliki mirotvorni potencijal ova zemlja zapravo ima. Ako bismo željeli biti patetični, a da ipak ne pretjeramo, mogli bismo ustvrditi kako svi ti naponi ne zaostaju za globalno slavnom South Christian Leaders Conference, koju je pedesetih i šezdesetih u Americi vodio Martin Luther King. A opet, za sve te inicijative jedva da se zna, jedva išta više od onoga što je vlast dopuštala da se sazna; vlast, dakle, koju ovaj izvještaj hvali kao miroljubivu u Podunavlju, miroljubivu pod Sanaderom, i tako dalje, i tako dalje. Mislim da je u sami izvještaj ugrađen taj nehotični "strukturni cinizam", koji zamagluje razliku između istinskoga humanističkog aktivizma i rutinskoga, često neiskrenog, djelovanja hrvatskih vlada. Dokaz su tomu i podsjećanja u izvještaja kako su isplaćene naknade obitelji Zec i supruzi ubijenog Milana Levara. Da, to je točno - ali, zašto su isplaćene? Da se namire žrtve ili da se izbjegnu tužbe na međunarodnim sudovima? Jesu li pronađeni i sankcionirani krivci? I, uostalom, tko je politički odgovoran za ta ubojstva?

Utoliko, smatram da materijal ne zaslužuje opremu Feral Tribunea, jer bi time obezvrijedio veličinu prešućeni aktivistički cunami koji Feral može objedinjavati. Istodobno, izvještaj bi mogao poslužiti kao "smokvin list" politikama koje zaslužuju ne smokvin list, nego uzvik: "Car je goll!"

Na kraju, tek usput: ne može se tvrditi da je "slabost Ferala, ako tako nešto postoji, u projekcijama mnogih njegovih fanova o tome da Feral i danas treba nastaviti bitku za slobodno društvo umjesto svih nas". To jest slabost, ali ne Ferala, nego nas, "mnogih njegovih fanova".

Boris Pavelić, novinar, *Novi list*.

Senada Šelo Šabić

Opisujući neke odabrane udruge, autor otvoreno progovara o njima kao primjerima koje dio javnosti doživljava kao nenarodne, anacionalne, pa čak i neprijateljske prema Hrvatskoj. Autor ne krije takve stavove javnosti, smještajući sebe otvoreno na njihovu poziciju, ne pokušavajući sebe prikazati kao 'neutralnog' u diskusiji o pomirenju. No, ono što je vrijedno, ponovno naglašavam, u ovoj studiji nije da se složite s autorovim stavovima, njegovim odabirom primjera čak i ako ste ideološki na istoj strani, a ako niste, da se složite s njegovim pogledima. Ono što jeste vrijedno jeste pokušati čitati ovu studiju kao napor da se Hrvatsku učini jednom boljom zemljom za život svih njenih građana danas i sutra i zauvijek. Dakle, pojedinci, udruge institucije koji njeguju drugačiji pogled na nedavnu prošlost, sadašnjost i na temelju toga moguću budućnost pozvani su ovom studijom na dijalog.

Boris Pavelić

Metodologija istraživanja, kao i cijeli rad, nedovoljno sugeriraju prvenstvenu odgovornost države da stvara uvjete za pomirenje, ali i da ga konkretno provodi, premda je na nekoliko mjesta nedvosmisleno rečeno kako bez osviještenog i planiranog napora države pomirenja ne može ni biti. Primjerice: "Uspostavom dogovorenih mirovnih politika, prostora/ tijela koja ih mogu ostvarivati, suradnjom unutar društva, veliki se pomaci i dobici mogu ostvariti na prevenciji nasilja, saniranju ratnog nasljeđa, društvenom razvoju na svim poljima." Iz te je rečenice jasno da je uloga države u procesu nezamjenjiva. Također, uvid regionalne studije kako "ne postoje ni nacionalne niti regionalna strategija/plan rada na pomirenju", jasno govori isto. Držim da bi taj zaglavni kamen pomirenja - odgovornost države - trebalo istaknuti kao ključnu tezu dokumenta, a ne ga tek usput spomenuti, jer se bez njega ne uspijeva objasniti zašto, zapravo, pomirenje ide tako sporo.



Empowered lives.
Resilient nations.

www.undp.hr